

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIEADRES: ALBERTSTRAAT 25, 2018 ANTWERPEN

ASPECTEN VAN OVERGANGSRECHT IN DE NIEUWE VENNOOTSCHAPSWET VAN 5 DECEMBER 1984 (*)

«Tot de moeilijkste problemen der rechtsvorming en daarvoor ook tot de moeilijkste problemen der wetenschappelijke bezigheid met het recht, tot de moeilijkste problemen dus van rechtswetenschap en rechtstheorie behoort het complex van vragen omtrent het overgangsrecht» (Van der Ven, J.J.M., «Overgangswetgeving als rechtsverschijnsel», in *Met eerbiedigende werking, Opstellen aangeboden aan Prof. mr. L.J. Hijmans van den Bergh*, Deventer, Kluwer, 1971, 33).

1. In tegenstelling tot het grote domein van het internationaal privaatrecht, dat de wetsconflicten in de ruimte behandelt, is aan de hele problematiek van de wetsconflicten in de tijd tot op heden relatief weinig aandacht besteed. In de Belgische rechtsleer ontbreekt een systematische studie van deze problematiek¹.

Het is enerzijds niet verwonderlijk dat de ruimtelijke beperktheid van het recht veel intensiever is bestudeerd: de gelding van diverse, onderling verschillende rechtsstelsels is een permanente zorg bij de analyse van ieder probleem dat de nationale grenzen overstijgt. Anderzijds moet echter worden beklemtoond dat de tijdelijkheid van het recht een sterke natuur heeft, sterker dan die van het genoemde

ruimtelijke aspect². De ruimtelijke factor verdwijnt immers indien uniformiteit van nationale wetgeving ingang vindt. Zelfs in de utopische hypothese dat een wereldomspannend rechtssysteem tot gelding zou komen, dan nog is het tijdsverloop niet verdwenen: de rechtsorde kan niet worden bevroren tot een onveranderlijk stelsel, maar is permanent aan verandering onderhevig door de opheffing van bestaande en de creatie van nieuwe rechtsregels.

Een nieuwe rechtsregel verbindt aan de rechtsverhoudingen die hij bestrijkt vaak andere rechtsgevolgen dan de oude. Die verandering is doorgaans zelfs het doel van de regelgever. Aangezien de nieuwe rechtsregel bestaande rechtsverhoudingen anders waardeert dan de oude regel, rijst de vraag naar de consequenties van het opeenvolgen van rechtsregels: naar welke maatstaf moeten rechtsverhoudingen, ontstaan onder het regime van de oude rechtsregel, beoordeeld worden nadat de nieuwe rechtsregel van kracht is geworden³.

Bij de behandeling van deze kwestie zijn twee hypothesen denkbaar: ofwel bevat de nieuwe wet uitdrukkelijke overgangsbepalingen ofwel bepaalt zij niets en zijn de algemene beginselen inzake overgangsrecht ter zake richtinggevend⁴.

Deze caesuur kan worden doorgetrokken bij de analyse van het overgangsrecht van de wet van 5 december 1984. In de eerste plaats zal aandacht worden besteed aan de overgangsbepalingen van de wet van 5 december 1984 (nl. de artt. 70 tot 72 van de wijzigingswet). Voor alle andere aspecten van overgangsrecht, die niet door de wet worden geregeld, wordt een beroep gedaan op de algemene beginselen van het overgangsrecht.

(*) Deze tekst is een deel van het rapport, geredigeerd naar aanleiding van de studiedag «Het nieuwe vennootschapsrecht», Antwerpen, (UIA), 5 december 1984 en Gent (RUG), 8 december 1984.

¹ De publikaties van (of opgedragen aan) Hijmans Van den Bergh (Nederland) en Roubier (Frankrijk) zijn ter zake zeer waardevol: HIJMANS VAN DEN BERGH, L.J., *Opeenvolgen van rechtsregels*, Utrecht, 1928; *Overgangsrecht in verband met het ontwerp van een Nieuw Burgerlijk Wetboek*, Preadvies voor de jaarlijkse algemene vergadering van de broederschap der notarissen in Nederland, Arnhem, 13 september 1956, 42 p.; VAN ZEBEN, C.J., «Overgangsrecht», en VAN DER VEN, J.J.M., «Overgangswetgeving als rechtsverschijnsel», in *Met eerbiedigende werking, Opstellen aangeboden aan Prof. mr. L.J. Hijmans Van den Bergh*, Kluwer, Deventer, 1971, 23-32 en 33-41; ROUBIER, P., *Le droit transitoire*, Parijs, Dalloz, 1960, 590 p.

² Cf. POLAK, M.V., «Algemene beginselen van rechterlijk overgangsrecht», *R.M. Themis*, 1984, 28.

³ Cf. o.m. VON STAUDINGER, J. en COING, H., *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, Berlin, Schweitzer Verlag, 1978, 109, nr. 243; POLAK, M.V., o.c., *R.M. Themis*, 1984, 229.

⁴ DE PAGE, H., *Traité*, I, 329, nr. 230 B; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 66.

I. DE OVERGANGSBEPALINGEN

A. De inwerkingtreding van de wet vanaf 13 januari 1985

2. Op grond van artikel 72, eerste lid, van de wijzigingswet treedt de wet van 5 december 1984 in werking één maand na de publikatie in het Belgisch Staatsblad (12 december 1984). De nieuwe wet is derhalve van kracht vanaf 13 januari 1985⁵. Deze bepaling wijkt af van de algemene regel, volgens welke Belgische wetten bindend zijn de tiende dag na de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad⁶.

B. De verlenging van de datum van inwerkingtreding tot 13 juli 1986 voor de wijzigingen van de artt. 29, 30 en 121 Venn.W.

3. Krachtens artikel 72, tweede lid, van de wijzigingswet zijn de nieuwe artt. 29, 30 en 121 Venn.W. van toepassing achttien maanden na de inwerkingtreding van de wet op alle vennootschappen die op dat tijdstip bestonden.

De termijn van twaalf maanden die in het oorspronkelijk ontwerp⁷ was opgenomen, werd op achttien maanden gebracht om de hinder die voor kleine vennootschappen zou kunnen ontstaan, tot een minimum te beperken⁸.

De op 13 januari 1985 bestaande vennootschappen hebben derhalve tot 13 juli 1986 de tijd om zich aan te passen aan de nieuwe door bovengenoemde artikelen gestelde vereisten. Indien de duur van de bestaande vennootschappen zou worden verlengd tijdens deze periode of indien het kapitaal zou worden gewijzigd, zijn de nieuwe bepalingen onmiddellijk van toepassing.

De artt. 29, 30 en 121 Venn.W. hebben betrekking op de voorwaarden inzake oprichting van een N.V. (art. 29) en op de vereiste vermeldingen in de vennootschapsakte van een N.V. (art. 30) en van een P.V.B.A. (art. 121).

Voor de verwijzing naar artikel 29 is op het gebied van wetgevingstechniek bekritiseerbaar: een artikel dat betrekking heeft op de oprichting van vennootschappen is qua formulering niet geschikt voor toepassing op bestaande vennootschappen.

§1. De regelen van art. 29 Venn.W.

1) De volledige inschrijving en volstorting van het minimumkapitaal van 1.250.000 frank

⁵ Die termijn is zeker niet overdreven gelet op bepaalde ingrijpende wijzigingen. Overigens zij opgemerkt dat in het zogenaamd «groot ontwerp» de termijn voor inwerkingtreding wordt bepaald op de «eerste dag van de zevende maand volgend op die gedurende welke zij in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt»: *Parl. St.*, Kamer, 1979-80, 387/1, 418.

⁶ Zie art. 4 van de wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik van talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen, *B.S.*, 21 juni 1961.

⁷ *Parl. St.*, Kamer, 1979-80, nr. 388/1.

⁸ Merk op dat in het Nederlandse recht aan bestaande vennootschappen een termijn van drie jaar werd toegekend om aan het minimumvereiste inzake kapitaal te voldoen: zie o.m. VAN SOLINGE, A.G., «De statuten van de N.V. en de nieuwe bepalingen inzake het kapitaal», *TVVS*, 1982, 53.

a. Toepassing van deze regel op alle N.V.'s

4. Op grond van de wet van 1 februari 1977 werd het minimumkapitaal van een N.V. vastgesteld op 1.250.000 frank⁹. Voor de naamloze vennootschappen die bestonden op de dag van de inwerkingtreding van deze wet werd een overgangsregime ingebouwd: zij moesten slechts aan het vereiste van het minimumkapitaal voldoen in geval van verlenging van hun duur of van wijziging van hun kapitaal. Tot vóór de inwerkingtreding van de wet van 5 december 1984 was het derhalve nog mogelijk N.V.'s aan te treffen met een kapitaal beneden 1.250.000 frank.

De wet van 5 december 1984 heeft aan deze toestand een einde gemaakt door de afschaffing van dit overgangsregime.

Voortaan moet voor alle N.V.'s — ook die welke bestonden vóór de inwerkingtreding van de wet van 1 februari 1977 — een minimumkapitaal onderschreven zijn van 1.250.000 frank. Deze regel heeft directe gevolgen voor nog bestaande «kleine N.V.'s» die verplicht worden hun kapitaal op te trekken tot 1.250.000 frank. De overgangsbepaling aangaande het minimumkapitaal van de P.V.B.A. is echter niet opgeheven (art. 6 wet van 26 juni 1967).

Het minimumkapitaal moet niet alleen volledig onderschreven zijn, maar moet ook onmiddellijk volledig worden volgestort¹⁰. Tijdens de parlementaire voorbereiding werd hierover van gedachten gewisseld¹¹. Enerzijds werd overwogen dat deze regel zwaar zal uitvallen voor kleine ondernemingen die in de huidige stand van het recht hebben kunnen kiezen voor de naamloze vennootschap. Gesuggereerd werd de goedkeuring van het «groot ontwerp» af te wachten. Anderzijds werd geargumenteed dat faillissementen al te vaak te wijten zijn aan de gebrekkige financiële structuur van de vennootschap: een N.V. die bij haar oprichting slechts over 312.500 frank beschikt is meestal niet leefbaar. Uiteindelijk opteerde de kamercommissie voor de onmiddellijke volstorting van het minimumkapitaal.

b. Vragen bij de toepassing van deze regel

5. Kapitaalverhoging ten belope van het minimumkapitaal en volstorting zijn twee verschillende rechtshandelingen. In die optiek kunnen verscheidene vragen rijzen.

Mag men het kapitaal verhogen (bv. drie maanden na de inwerkingtreding van de wet) en pas later (bv. zes maanden na de inwerkingtreding) tot volstorting overgaan?

Hoewel de wet ter zake geen uitdrukkelijke bepaling bevat, mag toch worden aangenomen dat de inschrijving en de volstorting ineens moeten geschieden, en dit ten belope van het minimumkapitaal. Een argument ligt vervat in arti-

⁹ *B.S.*, 8 maart 1977. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de wetgever hierbij rekening hield met de op dat moment op komst zijnde Tweede Richtlijn, die een minimumkapitaal van 25.000 rekeneneenheden (circa 1.250.000) vooropstelde.

¹⁰ Art. 29, §2, tweede lid. Dit vereiste werd ingevoerd op verzoek van de Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen: *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, 210/9, 13.

¹¹ *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/9 (Verslag Verhaegen), 13-14, met verwijzing naar het «Groot Ontwerp» (*Parl. St.*, Kamer, 1979-80, nr. 387/1).

kel 72 en in artikel 29, waarnaar in eerstgenoemd artikel uitdrukkelijk en in zijn geheel wordt verwezen. De regularisatieperiode is krachtens artikel 72 vastgesteld op achttien maanden, behalve wanneer de duur wordt verlengd of het kapitaal wordt gewijzigd. Een wijziging van het kapitaal geeft derhalve aanleiding tot directe toepassing van artikel 29. Uit de libellering van artikel 29, §2, tweede lid, blijkt dat het kapitaal vanaf de oprichting volgestort moet zijn ten belope van het minimum zodat zulks naar analogie ook mag worden aangenomen bij kapitaalverhoging.

6. Een andere vraag is of vennootschappen tot volstorting moeten overgaan wanneer hun kapitaal meer bedraagt dan 1.250.000 (bv. 5.000.000), maar slechts een vijfde volgestort werd, zodat het kapitaal dat effectief is volgestort, minder bedraagt dan 1.250.000 (in casu: 1.000.000). Op grond van artikel 72 en de integrale toepassing van artikel 29 dat een volledige volstorting eist, mag worden aangenomen dat het kapitaal van deze vennootschappen moet worden volgestort ten belope van 1.250.000 binnen de periode tussen 13 januari 1985 en 13 juli 1986. De volstortingsplicht ten belope van een vierde zal in dat geval alleen van toepassing zijn op het gedeelte van het kapitaal dat dit minimum overtreft.

7. Aanvaard mag worden dat het minimumkapitaal zou worden gevormd door overboeking van reserves. Dit is van groot belang voor vele bestaande vennootschappen die op die wijze hun eigen middelen kunnen versterken en niet aangewezen zijn op een verhoging van het kapitaal door middel van externe kapitaalfinanciering.

Ter argumentering van deze zienswijze kan een argument worden geput uit de parlementaire voorbereiding van de wet van 1 februari 1977 inzake het minimumkapitaal, waar dit geval uitdrukkelijk in overweging werd genomen¹². Ook kan worden geargumenteed dat de overboeking van reserves niets anders betekent dan het verbinden van een groter vermogen op exclusieve wijze.

Op grond van art. 34 van het K.B. van 8 oktober 1976 op de boekhouding mag worden aangenomen dat ook herwaarderingsreserves in aanmerking komen voor incorporatie.

Als de reserves niet voldoende zijn, moeten uiteraard nieuwe inbrengen worden gedaan. Op grond van artikel 29, § 3, komen alleen inbrengen die naar economische maatstaven waardebaar zijn, in aanmerking¹³.

¹² In de Senaatscommissie werd in aanmerking genomen dat meer dan 3000 van de 7000 in 1970 opgegeven N.V.'s met een kapitaal tot 1 miljoen frank over voldoende eigen middelen (kapitaal + reserves) beschikken om aan het vereiste inzake minimumkapitaal te voldoen: Verslag Cooreman, *Parl. St.*, Senaat, 1973-74, nr. 42, p. 2.

¹³ Voor een meer uitvoerige bespreking: VAN BRUYSTEGEM, B., *De vennootschappenwet 1984 na de tweede en de vierde richtlijn*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 16 e.v.; MERCHIERS, Y., De oprichting en de kapitaalverhoging bij de naamloze vennootschap, rapport studiedag «Het nieuwe vennootschappenrecht», Antwerpen (UIA) 5 december 1984 en Gent (RUG), 8 december 1984, te publiceren in WYMEERSCH, E. en BRAECKMANS, H. (ed.), *Het nieuwe vennootschappenrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1985; BRAECKMANS, H., «De nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984», R.W. 1984-85, 2449 e.v. en 2513 e.v..

c. Sanctieregeling

8. Ingeval bij het verstrijken van de regularisatieperiode tot 13 juli 1986 het kapitaal van de N.V. het minimumbedrag van 1.250.000 frank niet bereikt, geldt de in artikel 72, derde lid, van de wijzigingswet neergelegde sanctie.

Deze sanctieregeling is een compromis tussen twee beginselen uit het vennootschapsrecht, nl. enerzijds de verplichting van de bestuurders te waken voor de naleving van de wet en anderzijds de bevoegdheid van de algemene vergadering om te beslissen over een kapitaalverhoging.

De bestuurders hebben tot taak de algemene vergadering bijeen te roepen opdat deze kan beslissen over de conformiteit van de vennootschap met de wettelijke voorschriften. De algemene vergadering kan een beslissing nemen tot kapitaalverhoging, tot omzetting in een ander vennootschapstype of tot ontbinding.

Het is raadzaam voor de bestuurders alle mogelijke voorstellen, nl. de kapitaalverhoging, de omzetting van de vennootschap en de ontbinding, op de agenda van de algemene vergadering te plaatsen. Alleen door alle genoemde oplossingen uit te putten, ontsnappen zij aan de in artikel 72, derde lid, van de wijzigingswet neergelegde aansprakelijkheid¹⁴.

Het is van belang dat de bestuurders tijdig tot de oproeping overgaan omdat alleen over de ontbinding onmiddellijk kan worden beslist. Als de algemene vergadering tot een kapitaalverhoging of omzetting besluit, zijn een aantal voorbereidende handelingen vereist, zodat pas in een latere vergadering tot omzetting of kapitaalverhoging kan worden besloten.

9. Indien de bestuurders hebben nagelaten de algemene vergadering bijeen te roepen, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk, ongeacht de beslissing die deze vergadering zou hebben genomen.

De aansprakelijkheid van de bestuurders in de nieuwe regeling is analoog met de oprichtersaansprakelijkheid (art. 35, 2°): zij zijn krachtens artikel 72, derde lid, van de wijzigingswet hoofdelijk gehouden tot betaling van het verschil tussen het geplaatste kapitaal en het wettelijk minimum van 1.250.000 frank. Hun fout of onschuld is hierbij niet relevant. Het is ook niet van belang of de vennootschap over voldoende netto-actief beschikt ter afdekking van het minimumkapitaal¹⁵.

De omvang van de aansprakelijkheid is echter beperkt: schuldeisers kunnen enkel een vordering indienen ten belope van het verschil tussen het aanwezige kapitaal en het vereiste minimum.

¹⁴ Cf. de libellering van art. 72, derde lid (... dan wel... of); zie ook *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/9, 88: «Het leek weinig logisch de beheerders burgerlijk aansprakelijk te stellen voor het verschil tussen het geplaatste kapitaal en het minimumkapitaal wanneer zij verschillende pogingen zouden ondernomen hebben om de situatie van de vennootschap te regulariseren hetzij door een kapitaalverhoging, hetzij door een omvorming in een andere vennootschapsvorm, hetzij door een ontbinding voor te stellen aangezien de besluiten daarover aan de algemene vergadering toekomen en niet aan de beheerders».

¹⁵ WYMEERSCH, E., *Wijziging vennootschapsrecht, de vernieuwingen in het ondernemingsrecht*, Balans-Fiskoloog, informatiesessie, 1984, 10.

10. Indien de bestuurders binnen de termijn van achttien maanden na de inwerkingtreding van de wet de algemene vergadering hebben samengeroepen, treft hen geen enkele aansprakelijkheid. Deze oplossing is logisch: men kan hen niet aansprakelijk stellen voor het niet-nemen van een beslissing die wettelijk alleen aan de algemene vergadering toebehoort.

De algemene vergadering kan verscheidene houdingen aannemen: zij kan de vennootschap ontbinden, het kapitaal verhogen of haar omzetten in een ander type.

Indien de algemene vergadering nagelaten of geweigerd heeft de toestand van de vennootschap te regulariseren binnen de vereiste termijn van achttien maanden na de inwerkingtreding van de wet (nl. vóór 13 juli 1986), kan de vennootschap op verzoek van elke belanghebbende gerechtelijk worden ontbonden. De formulering van artikel 72, derde lid, in fine van de wijzigingswet, nl. dat de rechtbank de gerechtelijke ontbinding kan bevelen, laat ruimte voor een beoordeling door de rechter en impliceert de mogelijkheid tot het toekennen van een bijkomende regularisatietermijn. In de libellering «kan» ligt een analogie met het nieuwe artikel 104¹⁶, met dit verschil dat niet de daling van het netto-actief beneden 1.250.000 frank als maatstaf geldt¹⁷.

Indien de vennootschap pas na het verstrijken van de termijn van achttien maanden haar kapitaal verhoogt tot het wettelijk vereist minimumkapitaal, blijven de in artikel 72, derde lid, van de wijzigingswet neergelegde sancties in beginsel bestaan. Toepassing van deze sancties door de rechter lijkt m.i. echter uitgesloten. Indien het kapitaal bv. pas dertig maanden na de inwerkingtreding van de nieuwe wet wordt verhoogd, lijkt het niet aangewezen dat de rechter, met inachtneming van zijn beoordelingsbevoegdheid, nog de gerechtelijke ontbinding van de vennootschap zal uitspreken. De vraag is overigens of er voor de belanghebbende nog een belang bestaat. Ook de vordering ten laste van de bestuurders is zonder voorwerp geworden aangezien aan het vereiste van het minimumkapitaal is voldaan, zij het laatsttijdig.

2) De volstorting op ieder aandeel ten belope van een vierde (art. 29, §2)

11. Krachtens de oude bepaling van artikel 29, 3°, was slechts vereist dat op ieder aandeel tenminste een vijfde was gestort in geld of door werkelijke inbreng, op straffe van hoofdelijke aansprakelijkheid van de oprichters en de bestuurders (art. 35, 3°).

Doordat artikel 72, tweede lid, van de wijzigingswet verwijst naar artikel 29 in globo, is vereist dat alle op 13 januari 1985 bestaande vennootschappen voldoen aan het nieuwe artikel 29, §2, dat het deel inzake volstorting op ieder aandeel heeft gebracht van een vijfde naar een vierde. Zulks houdt in dat de aandeelhouders van bestaande ven-

nootschappen vóór 13 juli 1986 een bijkomende storting moeten verrichten van 5% op ieder aandeel waarop tot dan toe slechts een vijfde is volgestort.

In tegenstelling met artikel 72, derde lid, van de wijzigingswet (hoofdelijke aansprakelijkheid van de bestuurders)¹⁸ werd bij miskennen van deze regel geen specifieke sanctie bepaald, zodat de vraag rijst naar een andere basis tot sanctionering.

Op grond van artikel 35, 3°, Venn.W. zijn de oprichters of, bij kapitaalverhoging, de bestuurders hoofdelijk gehouden tot werkelijke volstorting van een vierde op de aandelen. De hier geviseerde hypothese valt echter niet onder de toepassing van dit artikel: men kan geen terugwerkende kracht toekennen aan de sanctie van art. 35, 3°, omdat de oprichters of de bestuurders op het moment van de oprichting resp. de kapitaalverhoging aan alle wettelijke voorschriften hebben voldaan¹⁹.

De bestuurders zouden wel aansprakelijk kunnen zijn op grond van artikel 62, tweede lid: het nalaten over te gaan tot het eisen van een bijkomende storting houdt een miskenning in van de wet. Sanctionering op grond van artikel 62, tweede lid, is ook verantwoord, omdat het tot de taak van de bestuurders behoort de volstorting te vragen.

Ingeval de statuten een clausule zouden bevatten die aan de aandeelhouders een termijn zou toestaan tot complementaire volstorting, moeten deze clausules als niet geschreven worden beschouwd. De ter zake uitgebouwde wettelijke regeling heeft gelding²⁰.

3) Vaststelling in de authentieke akte van oprichting dat aan de vereisten van art. 29, §§1 tot 3, is voldaan (art. 29, §4)

12. Op grond van artikel 29, §4, moet de authentieke akte van oprichting vaststellen dat het kapitaal 1.250.000 frank bedraagt, dat ieder aandeel ten belope van een vierde is volgestort, dat het kapitaal ten belope van 1.250.000 frank is volgestort en dat de inbreng in natura naar economische maatstaven waardeerbaar is. Dezelfde regelen gelden voor de kapitaalverhoging (art. 34, §1).

Doordat artikel 72, tweede lid, naar artikel 29 in globo verwijst, mag worden aangenomen dat de bovengenoemde verrichtingen alle moeten worden vastgesteld in een authentieke akte wanneer de op het moment van inwerkingtreding van de wet bestaande vennootschappen zich richten naar de nieuwe bepalingen van de wet vóór 13 juli 1986.

Vooraf voor de notarispraktijk is hierbij van belang op te merken dat de bijkomende volstorting ten belope van een vierde moet worden vastgesteld in een authentieke akte. De oude regeling waarbij de raad van bestuur de storting van de vereiste fondsen eist, zonder dat zulks in een authentieke akte moet worden vastgesteld, is gewijzigd.

De volstorting ten belope van een vierde kan samen met de kapitaalverhoging worden vastgesteld in dezelfde au-

¹⁶ Cf. het oud artikel 104 Venn.W. waarin de term «moet» werd aangewend. Merk op dat ook in art. 63ter ook een beoordelingsbevoegdheid aan de rechter wordt toegekend (gebruik van de term «kunnen»).

¹⁷ Het is uiteraard niet uitgesloten dat het nieuwe artikel 104 Venn.W. en artikel 72 van de wijzigingswet samenvallen.

¹⁸ Zie supra nr. 9.

¹⁹ Cf. infra nr. 24: retroactieve bepalingen moeten restrictief worden geïnterpreteerd.

²⁰ Aangaande de exclusieve werking van de nieuwe wet: zie infra nr. 25.

thentieke akte, anders moet voor de volstorting een aparte authentieke akte worden geredigeerd.

4) *Volstorting van de met een inbreng in natura overeenstemmende aandelen binnen een termijn van vijf jaar na de oprichting (art. 29, §5)*

13. Wanneer de inbreng in natura, zoals in vele gevallen geschiedt, ineens wordt volgestort, is aan artikel 29, §5, vlugger voldaan dan de wettelijk gestelde termijn (nl. binnen vijf jaar na de oprichting).

Toepassing van dit artikel leidt overigens tot moeilijkheden bij de interpretatie, aangezien dit artikel betrekking heeft op de oprichting, terwijl het in het kader van het overgangsrecht ook moet worden toegepast op bestaande vennootschappen.

Met betrekking tot het overgangsrecht rijst voor de op het moment van inwerkingtreding van de wet bestaande vennootschappen een probleem wegens het bestaan van twee termijnen: een termijn van vijf jaar voor de volstorting en een termijn van achttien maanden waarbinnen de vennootschappen zich aan de nieuwe regel moeten aanpassen.

Met betrekking tot de bestaande vennootschappen moet onderscheid worden gemaakt naargelang de oprichting heeft plaatsgehad meer of minder dan vijf jaar vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

Bij de vennootschap waarvan de oprichting heeft plaatsgehad meer dan vijf jaar vóór de inwerkingtreding van de wet, moet de volstorting ten belope van het minimumkapitaal geschieden binnen achttien maanden na haar inwerkingtreding.

Voor de vennootschap met een oprichtingsdatum van minder dan vijf jaar, moet de datum van de inbreng in natura in aanmerking worden genomen. In dat geval moet de volstorting geschieden binnen vijf jaar, te rekenen van de datum van inbreng²¹.

De vraag is welke sanctie bestaat als de bestuurders nalaten aan dit nieuw door de wet geformuleerd vereiste te voldoen. Dezelfde redenering kan worden gevolgd als in geval van nalatigheid van volstorting op ieder aandeel ten belope van een vierde²²: de oprichters of de bestuurders kunnen niet worden gehouden tot volstorting binnen vijf jaar van de aandelen die geheel of ten dele overeenstemmen met de inbreng in natura omdat op het moment van de oprichting de op dat moment geldende bepalingen zijn nageleefd. Wel kunnen ook in dit geval de bestuurders aansprakelijk zijn op grond van artikel 62, tweede lid, Venn.W.

5) *Verbod van opnemering voor de vennootschap van eigen aandelen (art 29, §6)*

14. Artikel 72, tweede lid, verwijst naar art. 29 in globo, zodanig dat de in artikel 29, §6, opgenomen regeling inzake

het verbod, voor de vennootschap, van opnemering van eigen aandelen (hetzij rechtstreeks, hetzij door optreden van een tussenpersoon) van toepassing is met ingang van 13 juli 1986 op de vennootschappen die op 13 januari 1985 bestonden.

De verwijzing in artikel 72, tweede lid, naar de regeling inzake de opnemering van eigen aandelen door de vennootschap is moeilijk verklaarbaar. Onder het oude recht bestond ter zake geen uitdrukkelijke bepaling, en werd het verbod voor de vennootschap van opnemering van eigen aandelen impliciet afgeleid uit de verplichting tot volledige inschrijving van het maatschappelijk kapitaal. Miskennen van deze regel werd gesanctioneerd door artikel 35, 2°, nl. aansprakelijkheid van de oprichters en, bij kapitaalverhoging, van de bestuurders voor het volle gedeelte van het kapitaal waarvoor niet op geldige wijze is ingeschreven.

Miskennen van de nieuwe regeling van artikel 29, §6 wordt gesanctioneerd door een nieuwe uitdrukkelijke bepaling in artikel 35bis, nl. hoofdelijke gehoudenheid van de oprichters (art. 30, 12°) en van de bestuurders tot volstorting van de aandelen waarop is ingeschreven in strijd met artikel 29, §6.

De moeilijk verklaarbare verwijzing in artikel 72, tweede lid, naar artikel 29, §6, is hierin gelegen dat enerzijds zowel onder het oude als onder het nieuwe recht de opnemering van eigen aandelen verboden was (zij het op basis van een andere regel) en anderzijds dat de sanctiëring van miskenning van deze regelen geschiedt op grond van artikel 35, 2°, of op grond van artikel 35bis. De moeilijke verklaarbaarheid is des te frappanter, nu blijkt dat naar de sanctieregeling van de miskenning van artikel 29, §6 (nl. art. 35bis) niet wordt verwezen.

Met betrekking tot de sanctieregeling gelden derhalve de gemeenrechtelijke beginselen²³: alle onder de oude wet voorgevallen feiten worden gesanctioneerd door de oude wet, de aansprakelijkheidsregeling van het nieuw artikel 35bis heeft exclusieve werking vanaf 13 januari 1985 (geen retroactiviteit).

§2. De vermeldingen in de vennootschapsakten

1) De vermeldingen in de vennootschapsakten van de N.V.

15. Op grond van artikel 72, tweede lid, zijn de nieuwe artt. 30 en 121 van toepassing respectievelijk op de N.V.'s en de P.V.B.A.'s die bestonden op 13 januari 1985. Deze vennootschappen zijn derhalve ertoe gehouden de vennootschapsakten aan te passen vóór 13 juli 1986, rekening houdend met de nieuwe bepalingen van deze artikelen. Het nieuwe artikel 30 bevat achttien rubrieken die in de vennootschapsakte moeten worden opgenomen.

Verscheidene van deze te vermelden gegevens zijn overgenomen uit de oude artt. 9 en 30²⁴. Sommige te vermelden

²³ Aangaande de algemene beginselen van overgangsrecht: zie infra nrs. 22 e.v.

²⁴ Zie de nieuwe artt. 9, 1°, 2°, 3°, 5°, 7°, 11° en 12°, en 30, 2°, 11°, 13°, 14°, 15°, 16°, 17° en 18°.

²¹ In het geval dat de inbreng heeft plaatsgehad tussen 13 december en 13 januari 1980 en de termijn van vijf jaar derhalve zou verstrijken tussen de publicatie van de wet op 12 december 1984 en de inwerkingtreding op 13 januari 1985, mag worden aanvaard dat deze vennootschappen nog beschikken over een termijn van achttien maanden om tot regularisatie over te gaan.

²² Zie supra nr. 11.

gegevens zijn nieuw²⁵, of zijn een meer gedetailleerde wettelijke regeling van voordien reeds bestaande regels²⁶.

16. Op grond van artikel 72, tweede lid, moeten alle op 13 januari 1985 bestaande vennootschappen zich aanpassen aan de nieuwe bepalingen van artikel 30. Voor de meeste vennootschappen houdt zulks ongetwijfeld een statutenwijziging in. Dergelijke aanpassingen, ook al houden zij in bepaalde gevallen alleen een meer gedetailleerde regeling in van een reeds bestaande wet, betekenen een fundamentele wijziging van de bestaande clausules. Zij kunnen alleen worden aangebracht door de algemene vergadering, optredend onder de voorwaarden als inzake statutenwijziging²⁷ behoudens in geval van zetelwijziging, wanneer de algemene vergadering aan de raad van bestuur bepaalde bevoegdheden inzake overplaatsing zou hebben opgedragen.

17. Het behoort tot de taak van de raad van bestuur om de algemene vergadering samen te roepen die binnen achttien maanden na 13 januari 1985 tot de noodzakelijke aanpassingen van de statuten moet overgaan. Indien de raad van bestuur zou nalaten zulks te doen, kan hij aansprakelijk zijn op grond van artikel 62, tweede lid, Venn.W.

18. Bij de aanpassing van de bestaande vennootschapsakten moet echter worden beklemtoond dat artikel 30 is geredigeerd voor nog op te richten vennootschappen. Sommige bepalingen van artikel 30 hebben voor bestaande vennootschappen echter alleen een historische betekenis (bv. voordelen aan personen die rechtstreeks of zijdelings aan de oprichting van de vennootschap hebben deelgenomen). Aanpassing van de vennootschapsakten moet in die optiek slechts gebeuren binnen redelijke grenzen²⁸.

19. Bijzondere aandacht verdient de nieuwe bepaling van artikel 30, 4°, nl. dat in de vennootschapsakte moet worden vermeld «de duurtijd van de vennootschap, wanneer zij niet voor onbepaalde tijd is aangegaan». Deze vermelding is het gevolg van het nieuw artikel 102 krachtens hetwelk vennootschappen geacht worden te zijn aangegaan voor onbepaalde tijd, tenzij in de statuten anders is bepaald.

Tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet van 5 december 1984 werd uitdrukkelijk aandacht besteed aan de gevolgen voor de bestaande vennootschappen van de nieuwe bepaling met betrekking tot de duur²⁹. Verscheidene veronderstellingen werden hierbij gemaakt.

a. De statuten bepalen dat de vennootschap een duurtijd heeft zoals door de wet is toegestaan. Volgens de regering moet men in een dergelijk geval de bedoeling van partijen nagaan³⁰. Deze zienswijze roept bepaalde bedenkingen op: hoe is het mogelijk de bedoeling van partijen na te gaan als de vennootschap reeds sedert geruime tijd werd opgericht

(bv. twintig jaar)? In die optiek is het m.i. beter deze clause aan te passen, rekening houdend met de nieuwe door de wet gecreëerde mogelijkheden (onbepaalde tijd of instandhouding van het stipuleren van een bepaalde tijd, bv. ter bescherming van minderheidsaandeelhouders).

Zulk een aanpassing is echter niet dringend, aangezien ze pas moet plaatshebben voor het verstrijken van de onder de oude wet bestaande duurtijd van dertig jaar.

b. In andere statuten wordt bepaald dat «de vennootschap is opgericht voor een duur van dertig jaar». Die clause blijft gelden ook na de totstandkoming van de nieuwe wet. De nieuwe wet heeft eerbiedigende werking ten aanzien van deze statuten³¹. De vennootschap zal derhalve niet verder kunnen bestaan zonder een tijdige verlenging. Het is ook mogelijk dat deze bepaling bij statutenwijziging wordt geschrapt, zodanig dat de vennootschap geacht wordt te zijn opgericht voor onbepaalde tijd.

c. Bij de parlementaire voorbereiding van de nieuwe wet werd ook de vraag gesteld wat de duur zal zijn van een vennootschap die niets bepaald heeft in de statuten niettegenstaande het voorschrift van het oude artikel 9, eerste lid, 5°, Venn.W. De regering antwoordde hierop dat deze vennootschap voor onbepaalde tijd is opgericht³². Dit antwoord behelst een eenvoudige toepassing van de algemene beginselen van overgangsrecht: de nieuwe wet heeft in casu onmiddellijk en exclusieve werking³³.

d. Ten slotte zij opgemerkt dat in de statuten vaak een clause wordt opgenomen die bepaalt dat «de vennootschap wordt opgericht voor onbepaalde tijd onder voorbehoud van de bestaande wettelijke beperkingen». Ten gevolge van de afschaffing van de wettelijke beperkingen ter zake mag worden aangenomen dat de vennootschap is opgericht voor onbepaalde tijd.

2) De vermeldingen in de vennootschapsakten van de P.V.B.A.

20. Het oude artikel 121 bevatte een integrale verwijzing naar artikel 30 inzake de N.V.

In de nieuwe regeling van artikel 121 komt hierin verandering doordat dit artikel zeventien rubrieken opsomt die alle in de vennootschapsakte van een P.V.B.A. moeten worden opgenomen.

Vele van de in artikel 121 vermelde rubrieken omvatten dezelfde vereisten als die van art. 30. Slechts enkele vermeldingen zijn specifiek voor de P.V.B.A., nl. de nauwkeurige aanwijzing van de vennoten (art. 121, 4°), het begin en het einde van elk boekjaar (art. 121, 14°) en (eventueel) de dag en het uur van de jaarvergadering waarop moet worden beslist over de goedkeuring van de jaarrekening (art. 121, 15°).

Op grond van artikel 72, tweede lid, moeten alle op 13 januari 1985 bestaande P.V.B.A.'s binnen achttien maanden volgend op deze datum de vennootschapsakten aanpassen in de zin van art. 121. Met betrekking tot de verdere

²⁵ Zie het nieuwe art. 30, 8°, 9° en 10°; zie ook het gewijzigde art. 30, 4° (duurtijd), 7° (vertegenwoordiging), 11° (inbreng in natura).

²⁶ Zie o.m. art. 30, 7°, 11° en 13°.

²⁷ Cf. BENOIT-MOURY, A., *L'adaptation du droit belge à la deuxième directive européenne de coordination du droit de sociétés*, Commission Régionale Francophone de la Fédération Royale des Notaires de Belgique, 1984, 25.

²⁸ BENOIT-MOURY, A., o.c., 27.

²⁹ Verslag Verhaegen, *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/9, 88.

³⁰ *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/9, 89.

³¹ Aangaande de algemene beginselen van overgangsrecht: infra nrs. 2/2 e.v.

³² *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/9, 89.

³³ Zie infra nrs. 22 e.v.

analyse kan worden verwezen naar de inzake de N.V. gemaakte beschouwingen.

De wettelijke bepaling van overgangsrecht in artikel 72, tweede lid, verwijst alleen naar artikel 121 en niet naar art. 120, zijnde het artikel dat inzake de P.V.B.A. analoog is aan het N.V.-artikel 29. Overigens zij eraan herinnerd dat de volstorting ten belope van een vijfde op ieder aandeel behouden blijft, terwijl zulks voor de N.V. een vierde werd ten gevolge van de wetwijziging (art. 29, §2).

Opmerkenswaardig is ook dat de overgangsbepaling aangaande het optrekken van het minimumkapitaal van de P.V.B.A. (art. 6 van de wet van 26 juni 1967, *B.S.*, 1 augustus 1967) niet is opgeheven. Krachtens deze overgangsregeling is de bepaling aangaande het minimumkapitaal en de volstorting ten belope van dit minimum slechts van toepassing op de vennootschappen, opgericht sedert de inwerkingtreding van de wet. De vóór die datum bestaande vennootschappen moeten hun kapitaal slechts optrekken in geval van verlenging van duurtijd of aanpassing van kapitaal.

Het kan worden betreurd dat de wetgever in deze materie niet is opgetreden door naar analyse met de nieuwe regeling inzake N.V., alle bestaande P.V.B.A.'s te verplichten hun kapitaal op te trekken ten belope van het wettelijk minimum (cf. echter wel de sanctie van artikel 140).

C. Art. 72, vierde lid, van de wijzigingswet

21. Krachtens artikel 72, vierde lid, zijn de bepalingen met betrekking tot de inhoud van het commissarisverslag (art. 65, derde en vierde lid) en van het jaarverslag (art. 77, vierde en vijfde lid), alsook met betrekking tot de winstuitkering beneden het netto-actief (art. 77bis) en de strafbepaling op uitkering van winst in strijd met deze bepaling wanneer geen of een bedrieglijke inventaris of jaarrekening is opgemaakt (art. 205), van toepassing met ingang van het boekjaar na 31 december 1984³⁴.

Tijdens de bespreking in de senaatscommissie werd de datum van 31 december 1983 vervangen door 31 december 1984³⁵. De regelen zijn derhalve van toepassing op de ver-

slagen die moeten worden opgemaakt voor de in 1986 te houden algemene vergadering(en).

Deze nieuwe overgangsbepaling is aanvaardbaar: een toepassing van de nieuwe bepalingen op het boekjaar van 1 januari 1984 tot 31 december 1984 ware voor de praktijk van redactie van een aantal jaarverslagen en commissarisverslagen niet haalbaar geweest.

Voor de praktijk van redactie van het jaarverslag en het commissarisverslag is het anderzijds wel van belang dat de overgangsbepaling «met ingang van het boekjaar na 31 december 1984» zo vlug mogelijk wordt gepubliceerd. Nu de wet immers op 12 januari 1985 in werking is getreden, is er slechts een beperkte periode tussen 1 januari en 12 januari 1985, tijdens welke de verantwoordelijken voor de redactie van de genoemde verslagen rekening moeten houden met feiten die zijn gebeurd hoewel de wet in die periode niet van toepassing was.

II. TOEPASSING VAN DE ALGEMENE BEGINSELEN VAN OVERGANGSRECHT

22. De overgangsbepalingen van de nieuwe wet bieden geen regeling voor vele onder de oude wet ontstane rechtsverhoudingen die voortduren onder de nieuwe wet. In dat verband is het noodzakelijk een beroep te doen op de ter zake richtinggevende algemene beginselen van het overgangsrecht.

Na een aanduiding van de algemene beginselen van het overgangsrecht zullen een aantal casussen worden onderzocht van onder de oude wet ontstane rechtsverhoudingen die voortduren onder de nieuwe wet.

A. De algemene beginselen van overgangsrecht

23. De algemene beginselen van het overgangsrecht zijn in België en de ons omringende landen (Nederland, Frankrijk, Bondsrepubliek Duitsland) in grote mate dezelfde³⁶.

24. Een belangrijk algemeen beginsel is dat van de niet-terugwerkende kracht van de nieuwe wet: behoudens uitdrukkelijke of stilzwijgende (maar dan zekere) afwijking in de wet zelf, beschikt de nieuwe wet alleen voor het toekomstige (art. 2 B.W.). Een wet heeft terugwerkende kracht voor zover zij van het tijdstip van haar in werking treden af van toepassing is op voordien voorgevallen feiten, als ware zij reeds ten tijde van het voorvallen van die feiten van kracht geweest³⁷.

gingen overtuigen de commissie niet. De datum werd verplaatst van 31 december 1983 naar 31 december 1984. Als argument werd aangehaald dat de wet in beginsel niet mag terugwerken.

³⁶ Cf. de hiernavolgende analyse; zie ook o.m. ERAUW, J., «Het intertemporeel internationaal privaatrecht en de toepassing ervan op het huwelijksvermogensrecht», *T.P.R.*, 1979, 7, nr. 10.

³⁷ Cf. de door Hijmans Van den Bergh gegeven definitie: VAN ZEBEN, C.J., o.c., in *Met eerbiedigende werking, Opstellen aangeboden aan Prof. mr. L.J. Hijmans Van den Bergh*, Deventer, Kluwer, 24; HIJMANS VAN DEN BERGH, L.J., o.c., 8; DE PAGE, H., o.c., I, 322-323; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 63, nr. 21; HEYVAERT, A., «Het overgangsrecht, de rommelzolder van de wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels», *R.W.*,

³⁴ Aangaande de nieuwe regelen inzake jaarverslag en commissarisverslag en een uitgebreide commentaar dienaangaande: WYMEERSCH, E., De nieuwe voorschriften inzake vennootschapsinformatie evenals inzake commissaristoezicht, Rapport Studiedag «Het nieuwe vennootschappenrecht», Antwerpen (UIA), 5 december 1984 en Gent (RUG), 8 december 1984, te publiceren in WYMEERSCH, E. en BRAECKMANS, H., (Ed.), *Het nieuwe vennootschappenrecht*, bovengenoemd (zie noot 13).

³⁵ Cf. *Parl. St.*, Senaat, 1982-83, nr. 390/2, 70; zie ook *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 210/12, 4. Uit het rapport van de senaatscommissie blijkt dat van regeringszijde de voorkeur uitging naar de inwerkingtreding in het boekjaar na 31 december 1983: op die wijze zouden alle bepalingen betreffende boekhouding en vennootschappen zoals zij voortvloeien uit de Vierde Richtlijn, op dezelfde datum in werking kunnen treden. Van dezelfde zijde werd ook gesteld dat het argument van de niet-terugwerkende kracht weinig overtuigt: de commissaris zal pas zijn verslag moeten opmaken naar aanleiding van de algemene vergadering die volgt op het boekjaar dat ingaat na 31 december 1983, d.w.z. ten vroegste in de loop van het eerste halfjaar van 1985. Op dat moment zal het ontwerp vermoedelijk al enige tijd van kracht zijn. Deze overwe-

Het beginsel van de niet-terugwerkende kracht houdt in dat de nieuwe wet geen rechtsverhoudingen mag aantasten die vóór haar in werking treden definitief zijn ontstaan. Ook impliceert zulks dat de nieuwe wet in het verleden definitief uitgewerkte (volledig voltrokken) rechtsverhoudingen niet tot nieuw leven kan wekken. Wat op een bepaald moment geldig tot stand is gebracht overeenkomstig de toen heersende wet, mag niet ongeldig worden door de latere toepassing van een nieuwe wet. Gedane zaken nemen geen keer³⁸.

Anderzijds kan de nieuwe wet geen invloed hebben op de onder de oude wet voorgevallen feiten, die een bepaalde rechtsverhouding in het leven hebben geroepen of hebben doen vervallen³⁹.

Het verbod van terugwerkende kracht kan worden geargumenteed vanuit het beginsel van de rechtsstaat: de burger mag erop vertrouwen (Vertrauensprinzip) dat de rechtspositie die hij onder het oude recht heeft verworven, nadien niet in zijn nadeel zou verslechteren⁴⁰.

Dat verbod is echter niet neergelegd in de Grondwet, maar (slechts) in de wet. De wetgever is er derhalve niet door gebonden⁴¹.

25. De regel inhoudende een verbod van terugwerkende kracht houdt geen duidelijke positieve richtlijn in met betrekking tot de keuze tussen het systeem van de onmiddellijke werking van de nieuwe wet en dat van de eerbiedigende werking.

In de huidige stand van rechtsleer en rechtspraak wordt de onmiddellijke of exclusieve werking van de nieuwe wet als algemene regel aanvaard⁴². Dit houdt in dat de nieuwe wet onmiddellijk van toepassing is, niet alleen op feiten die zich voordoen na het in werking treden van de nieuwe wet,

maar ook op toekomstige rechtsgevolgen van feiten die zijn ontstaan onder de oude wet⁴³. Onder de oude wet voorgevallen feiten worden derhalve vanaf de uitvaardiging van de nieuwe regeling, door deze laatste beheerst⁴⁴. De rechtsgevolgen van onder de oude wet tot stand gekomen rechtsverhoudingen die onder de nieuwe wet continueren, vallen onder het toepassingsgebied van de nieuwe wet⁴⁵.

Anderzijds impliceert de regel van de onmiddellijke en exclusieve werking dat de nieuwe wet niet van toepassing is op rechtsverhoudingen die ontstaan en volledig voltooid zijn onder de oude wet.

De nieuwe wet vindt bijgevolg onmiddellijke en exclusieve toepassing op rechtsverhoudingen die op het ogenblik van het in werking treden van de nieuwe wet aan het ontstaan of aan het vervallen zijn. De nieuwe wet — wil zij niet retro-actief zijn — mag niet ingrijpen in de reeds vervulde vereisten (zoals bv. vorm- of andere ontstaansvereisten van vóór de wet ontstane overeenkomsten), maar kan wel wijziging brengen in de nog niet vervulde vereisten door bv. de voorwaarden ervan te veranderen of zelfs door nieuwe vereisten verplicht te stellen⁴⁶.

Voor de onmiddellijke en exclusieve werking van de nieuwe wet pleiten vooral twee overwegingen. De nieuwe wet wordt geacht beter («favor novi») te zijn dan de oude en moet derhalve zo ruim mogelijk en onmiddellijk worden toegepast: zij raakt niet aan vroeger definitief geregelde rechtsverhoudingen, maar geldt wel voor de hele toekomst. De nieuwe wet beoogt eenheid van wetgeving en wil vermijden dat op dezelfde doorlopende situaties verschillende wetgevingen worden toegepast naargelang van het ogenblik waarop deze in de tijd voortdurende situaties tot stand zijn gekomen: burgers hebben geen verworven rechten op de onveranderlijkheid van de wetgeving⁴⁷.

1976-77, 963; ERAUW, J., o.c., *T.P.R.*, 1978, 613, nrs. 38 e.v.; VAN QUICKENBORNE, M., «Het overgangsrecht in verband met de wet van 14 mei 1981 over het erfrecht van de langstlevende echtgenoot» in COENE, M. (ed.), *Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 102-103; GHESTIN, J. en GOU-
BEAUX, G., *Traité de droit civil, Introduction générale*, Parijs, L.G.D.J., 1977, 251, nr. 334.

Artikel 2 B.W. is volgens de uitdrukking van het Hof van Cassatie «un précepte pour le législateur, une obligation pour le juge et une garantie pour les citoyens»; Cass., 18 januari 1924, *Pas.*, 1924, I, 144.

³⁸ HEYVAERT, A., o.c., *R.W.*, 1976-77, 963; zie ook VON STAUDINGER, J., en COING, H., o.c., 109-110, nr. 243; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., *Conflits de lois dans le temps, Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 1, 5, nrs. 10 en 9, nr. 32.

³⁹ VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 68; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 1, 8, nr. 24.

⁴⁰ VON STAUDINGER, J., en COING, H., o.c., 113, nrs. 251 en 115, nr. 255 en de verwijzingen aldaar; cf. DE PAGE, H., o.c., I, 323, nr. 227.

⁴¹ DE PAGE, H., o.c., 328, nr. 230; cf. ook GHESTIN, J. en GOU-
BEAUX, G., o.c., 254, nr. 340.

⁴² ROUBIER, P., o.c., 293, nr. 63; DE PAGE, H., o.c., I, 336-337, nr. 231ter en de verwijzingen aldaar; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 66; VAN QUICKENBORNE, M., o.c., in COENE, M., (ed.), o.c., 105; ERAUW, J., o.c., *T.P.R.*, 1979, 8, nr. 10; zie ook VON STAUDINGER, J., en COING, H., o.c., 110, nr. 243; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 1, 4, nr. 4 en vnl. fasc. 2, 2, nrs. 1 e.v.; GHESTIN, J. en GOU-
BEAUX, G., o.c., 263, nrs. 356 en 277, nr. 370.

⁴³ ROUBIER, P., o.c., 11; HIJMANS VAN DEN BERGH, L.J., o.c., 11; DE PAGE, H., o.c., I, 336, nr. 231ter; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 62 nr. 20; PUELINCKX-COENE, M., «De grote promotie van de langstlevende echtgenote, beschouwingen bij de integratie van de wet van 14 mei 1981 in het bestaande recht», *T.P.R.*, 1981, 732, nr. 158; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, fasc. 2, 3, nr. 3.

⁴⁴ Cf. DE PAGE, H., o.c., I, 336, nr. 231ter: «Toute loi nouvelle doit recevoir application immédiate, même quant aux effets futurs de situations nées sous l'empire de la loi antérieure et ce n'est pas donner à la loi nouvelle une portée rétroactive que de l'interpréter de cette manière; c'est au contraire respecter le domaine d'application normal de la loi nouvelle»; GHESTIN, J. en GOU-
BEAUX, G., o.c., 273, nr. 367. De Nederlandse auteur Hijmans Van den Bergh haalt als voorbeeld van onmiddellijke en exclusieve werking aan: een nieuwe wet bevat een huurprijsregeling, welke van haar in werking treden af ook toepasselijk zal zijn op vóór dat tijdstip aangegane huurovereenkomsten: HIJMANS VAN DEN BERGH, L.J., o.c., 11.

⁴⁵ VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 70; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, nr. 16; «Chaque fois qu'un événement antérieur à la loi nouvelle a créé un état de fait continu, cette situation subit l'effet immédiat des nouvelles dispositions».

⁴⁶ VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 69.

⁴⁷ ROUBIER, P., o.c., 345 e.v.; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, fasc. 2, 3, nrs. 6-8; DE PAGE, H., o.c., I, 335, nr. 231ter; PUELINCKX-COENE, M., o.c., *T.P.R.*, 1981, 732, nr. 158.

26. Algemeen wordt echter aanvaard dat de nieuwe wet geen onmiddellijke en exclusieve werking heeft ten aanzien van de toekomstige gevolgen van onder de oude wet gesloten contracten: de nieuwe wet heeft in een dergelijk geval eerbiedigende werking, in die zin dat onder de oude wet tot stand gekomen contracten (zowel inzake totstandkoming, geldigheid en gevolgen) volledig beheerst blijven door deze wet. Het beginsel van de wilsautonomie en de stabiliteit van de contractuele verhouding tussen partijen heeft in zo'n geval de voorrang op de zorg om de vooruitgang te bevorderen die de nieuwe wet geacht wordt te hebben verwezenlijkt⁴⁸. In de Duitse rechtsleer wordt het vertrouwensbeginsel aangehaald als basis voor deze regel: partijen mogen erop vertrouwen dat de onder het oude recht geldig tot stand gekomen overeenkomst niet wordt beïnvloed door het nieuwe recht⁴⁹.

De continue gelding van de oude regel is echter niet meer gegrond op de wet zelf, maar op de tussen partijen tot stand gekomen overeenkomst⁵⁰. De oude wet is immers afgeschreven. Hieruit vloeit voort dat partijen de overeenkomst kunnen wijzigen, rekening houdende met de nieuwe wet⁵¹.

27. De regel van de eerbiedigende werking van de nieuwe wet ten aanzien van overeenkomsten moet echter op zijn beurt wijken ten aanzien van bepalingen van dwingend recht of wanneer de wet bepaalt onmiddellijk van toepassing te zijn op bestaande overeenkomsten⁵². Van Gerven leidt hieruit a contrario af dat de regel van de onmiddellijke en exclusieve werking van de nieuwe wet alleen geldt voor bepalingen van dwingend recht en dat niet alleen onder de oude wet gesloten contracten, maar ook alle regelen van suppletief recht geen onmiddellijke maar wel eerbiedigende werking hebben⁵³.

B. Toepassing op onder de oude vennootschapswet ontstane rechtsverhoudingen

§1. Afschaffing van het vereiste van het zevental

28. De voor de praktijk hinderlijke regel dat een N.V. met minstens zeven partijen moest worden opgericht en in stand gehouden, is opgeheven.

⁴⁸ ROUBIER, P., o.c., 390; HIJMANS VAN DEN BERGH, L.J., o.c., 11; VAN ZEBEN, G.J., o.c., in *Met eerbiedigende werking. Opstellen aangeboden aan Prof. mr. L.J. Hijmans Van den Bergh*, Deventer, Kluwer, 1971, 24; DE PAGE, H., o.c., I, 240, nr. 231quater; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 71; ERAUW, J., o.c., T.P.R., 1979, 18, nr. 27; HEYVAERT, A., o.c., R.W., 1976-77, 964; VON STAUDINGER, J. en COING, H., o.c., 120, nr. 277; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, 13, nrs. 54 en 18, nrs. 78 e.v. en vnl. 85; GHESTIN, J., GOUBEUX, G., o.c., 263, nrs. 357 en 279, nr. 373.

⁴⁹ VON STAUDINGER, J. en COING, H., o.c., 116, nr. 260.

⁵⁰ DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, 20, nr. 86.

⁵¹ DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, 20, nr. 88.

⁵² DE PAGE, H., o.c., 341, nr. 231quinquies; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 72; HEVAERT, A., o.c., R.W., 1976-77, 964; VON STAUDINGER, J. en COING, H., o.c., 116, nrs. 260 en 120, nr. 277.

⁵³ VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 73.

Ook de aansprakelijkheidssanctie voor het geval er geen zeven vennoten waren bij de oprichting en de sanctie van de ontbinding voor het geval er zes maanden verstreken zijn sinds het tijdstip waarop het aantal vennoten tot minder dan zeven is gedaald, zijn geschrapt uit resp. de artt. 35 en 104 Venn.W.

De rechterlijke beslissing ten aanzien van deze sancties zou als rechtscheppend⁵⁴ (constitutief) kunnen worden gekwalificeerd in die zin dat de rechter een nieuwe juridische situatie creëert wanneer een belanghebbende hierom verzoekt. Aanvaard mag worden dat de nieuwe wet van 5 december 1984 onmiddellijke en exclusieve werking heeft ten aanzien van dergelijke op het moment van haar inwerking-treding aan de gang zijnde procedures: tot op het ogenblik van de uitspraak kan de nieuwe wet worden ingeroepen o.m. om de gelding van de bovengenoemde sanctie te weren⁵⁵.

Ingeval vóór de totstandkoming van de nieuwe wet meer dan zes maanden verlopen zijn sedert het moment waarop het aantal vennoten tot minder dan zeven is gedaald, en geen ontbinding is gevraagd, kan deze ontbinding niet meer worden gevraagd onder de nieuwe wet.

§2. De naar economische maatstaven waardeerbare inbreng

29. Onder de oude wetgeving kon de inbreng in natura slechts vergoed worden met kapitaalaandelen als hij vatbaar was voor gerechtelijke tegeldemaking. Deze regel had tot gevolg dat vele inbrengen (zoals o.m. goodwill, know-how, reeds gepresteerde diensten zoals oprichtersinspanningen) niet met kapitaalaandelen, maar met winstaandelen werden vergoed.

Ten gevolge van de invoering van een nieuw criterium, nl. dat de inbreng in natura slechts naar economische maatstaven waardeerbaar moet zijn, is het mogelijk dat inbrengen in natura onder de oude wet slechts met winstaandelen werden vergoed, terwijl zulks onder de nieuwe wet met kapitaalaandelen kan gebeuren.

De vraag is of de winstaandelen die onder de oude wet ter vergoeding voor dergelijke inbrengen bestemd waren, kunnen worden omgezet in kapitaalaandelen zonder incorporatie van reserves⁵⁶. Deze vraag moet ontkennend worden beantwoord. De inbreng in natura is een in het verleden voltooide rechtshandeling, die door winstaandelen werd vergoed. Een nieuwe wet kan ten aanzien van deze in het verleden voltooide rechtshandeling geen nieuwe rechtsgevolgen scheppen⁵⁷.

⁵⁴ Aangaande deze term: VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 69, nr. 24.

⁵⁵ Zie in algemene zin: ROUBIER, P., o.c., 227, nr. 51; 349-350, nr. 71; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 69-70, nr. 24; VON STAUDINGER, J. en COING, H., o.c., 122, nr. 285; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, 6, nr. 25.

⁵⁶ Cf. BENOIT-MOURY, A., o.c., 30. De hypothese hierbij is dat tot kapitaalverhoging wordt besloten door het daartoe bevoegde orgaan en dat de voorschriften inzake inbreng in natura (o.m. revisoraal verslag) worden nageleefd.

⁵⁷ Cf. de algemene beginselen inzake overgangsrecht: supra nrs. 69 e.v.

§3. *De quasi-inbreng*⁵⁸

30. De vóór 13 januari 1985 tot stand gekomen verrichtingen waarbij de vennootschap overging tot aankoop van een aan een oprichter, een aandeelhouder of bestuurder toebehorend vermogensbestanddeel, zijn geldig: de nieuwe wet mag geen rechtsverhoudingen aantasten die vóór haar inwerkingtreding definitief zijn ontstaan⁵⁹.

De nieuwe bepaling van artikel 29*quater* heeft echter wel onmiddellijke en exclusieve werking vanaf 13 januari 1985, zodat, wanneer na deze datum een inbreng plaatsheeft in een vennootschap die minder dan twee jaar vóór deze datum is opgericht, aan de door artikel 29*quater* geviseerde hypothese is voldaan (bv. oprichting op 20 september 1983, quasi-inbreng op 18 juni 1985: toepassing van het nieuwe artikel 29*quater*).

§4. *De kapitaalverhoging*

31. Artikel 34, §1, bepaalt dat de formaliteiten en de voorwaarden voorgeschreven bij artikel 29 moeten worden vervuld bij elke verhoging van het maatschappelijk kapitaal.

De wettelijke regeling ter zake is enigszins dubbelzinnig: artikel 72, tweede lid, van de wijzigingswet, krachtens hetwelk artikel 29 inzake oprichting van toepassing is achttien maanden na de inwerkingtreding van de wet ten aanzien van de op dat moment bestaande vennootschappen, verwijst niet expliciet naar artikel 34 inzake kapitaalverhoging. Anderzijds verwijst artikel 34, §1, wel naar artikel 29: alle formaliteiten en voorwaarden voorgeschreven door artikel 29 moeten ook worden vervuld bij elke kapitaalverhoging.

In die optiek rijst de vraag of een bijkomende storting moet worden gedaan tot eenvierde op de aandelen die bij een kapitaalverhoging werden onderschreven en die slechts ten belope van eenvijfde zijn volgestort.

Aangaande deze kwestie moet m.i. een strikt legalistisch standpunt worden ingenomen: artikel 72, tweede lid, van de wijzigingswet verwijst niet expliciet naar artikel 34, zodat de door artikel 29 gestelde voorwaarde en formaliteiten niet in acht moeten worden genomen: op aandelen die bij een kapitaalverhoging werden onderschreven en die slechts ten belope van eenvijfde zijn volgestort, moet geen bijkomende storting tot eenvierde worden gedaan. Overigens pleit ook een inhoudelijk argument voor dit standpunt: artikel 29 is een artikel dat essentieel betrekking heeft op de oprichting.

Men zou echter kunnen beweren dat ten aanzien van deze aandelen een bijkomende storting van 5% vereist is, zodat het volgestorte bedrag eenvierde bedraagt. Men zou hierbij kunnen aanhalen dat de nieuwe wet van toepassing is op de toekomstige gevolgen van de door de aandeelhouder onder

de oude wet opgenomen maar in de tijd voortdurende verbintenis tot volstorting van zijn aandeel⁶⁰. Deze overweging overtuigt geenszins: de gemeenrechtelijke regelen van overgangsrecht moeten wijken voor strikte toepassing van de expliciete overgangsbepalingen van de wijzigingswet. Overigens heeft de wetgever geen termijn bepaald waarbinnen de bijkomende storting na kapitaalverhoging moet worden verricht, terwijl zulks wel het geval is in de overgangsregeling met betrekking tot artikel 29 (nl. achttien maanden).

32. Aangaande de nieuwe regelen inzake kapitaalverhoging en de problemen van overgangsrecht, zijn vooral twee vaststellingen van belang: enerzijds blijkt dat de wetgever een grotere bescherming wou bieden aan de aandeelhouders (bv. door een regeling inzake uitgifte van aandelen zonder vermelding van nominale waarde beneden de fractiewaarde van de oude aandelen of door de regeling inzake het voorkeurrecht van de oude aandeelhouders); anderzijds staat vast dat de invoering van verscheidene procedures, vaak gepaard gaande met de redactie van verslagen van de raad van bestuur en de commissaris-revisor, tot gevolg heeft dat de verrichting zich meer uitstrekt in de tijd⁶¹. Dit laatste gegeven kan uiteraard de problemen van overgangsrecht alleen maar verhogen.

Met betrekking tot de problematiek van overgangsrecht — en de in dat verband gerezen kwestie welke wet moet worden toegepast op de aan de gang zijnde procedure van kapitaalverhoging — is bepalend het moment van beslissing van de kapitaalverhoging door de algemene vergadering van aandeelhouders. Iedere beslissing tot kapitaalverhoging die vóór 13 januari 1985 is genomen, is geldig als zij beantwoordt aan de onder de oude wet gestelde voorwaarden⁶². Indien de gevolgen van deze beslissing zich echter manifesteren onder de nieuwe wet, is deze laatste hierop onmiddellijk en exclusief van toepassing: de nieuwe wet kan immers bijkomende voorwaarden toevoegen aan die welke onder de oude wet waren vereist⁶³. Zulks is bv. het geval bij een kapitaalverhoging door middel van openbare inschrijving: de raad van bestuur zal in zo'n geval rekening moeten houden met de nieuwe regeling inzake voorkeurrecht van de oude aandeelhouders.

Wanneer vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet een oproeping tot algemene vergadering is verricht, en deze samenkomt na de inwerkingtreding van de nieuwe wet, is deze laatste van toepassing op de te nemen beslissing (onmiddellijke werking van de nieuwe wet). Zulks impliceert dat bv. de in de artt. 33*bis*, §3 (uitgifte van aandelen zon-

⁶⁰ Cf. supra nr. 25; zie ook ROUBIER, P., *o.c.*, 314 e.v., nrs. 67 e.v.; DE PAGE, H., *o.c.*, I, 336 e.v.; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., *o.c.*, *Jurisclasser civil*, fasc. 2, 11, nrs. 43 e.v.

⁶¹ Zie vnl. de procedure bij uitgifte van de aandelen zonder vermelding van nominale waarde beneden de fractiewaarde van de oude aandelen (art. 33*bis*, §3), de procedure bij inbreng in natura (art. 34, §2), de beperking of opheffing van het voorkeurrecht door de algemene vergadering (art. 34*bis*, §4).

⁶² Cf. supra nr. 24; zie ook BENOIT-MOURY, A., *o.c.*, 35.

⁶³ Cf. supra nr. 25; ROUBIER, P., *o.c.*, 173 e.v. en 184 e.v.; BENOIT-MOURY, A., *o.c.*, 34; VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 68; DE PAGE, H., *o.c.*, I, 335 e.v.; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., *o.c.*, *Jurisclasser civil*, fasc. 2, 11, nr. 43; VON STAUDINGER, J. en COING, H., *o.c.*, 118.

⁵⁸ Dit woordgebruik is ontleend aan LE FEVRE, P., «La traduction en droit français des sociétés commerciales de la deuxième directive du Conseil des Communautés économiques européennes», *Rev. Soc.*, 1982, 445; zie ook VAN BRUYSTEGEM, B., «Inbreng in natura en quasi-inbreng» in: *Het gewijzigd vennootschapsrecht*, T.B.H., 1984, speciaal nummer, 43; MERCHERS, Y., *o.c.*, nr. 22.

⁵⁹ Zie supra nr. 24.

der vermelding van nominale waarde beneden de fractiewaarde van de oude aandelen) en 34bis (voorkeurrecht van de oude aandeelhouders) neergelegde bepalingen moeten worden nageleefd.

33. Met betrekking tot de nieuwe uitdrukkelijke regeling dat de uitgiftepremie volledig moet worden volgestort⁶⁴, kan worden gesteld dat de nieuwe wet onmiddellijke en exclusieve werking heeft: bij alle na 13 januari 1985 tot stand gekomen kapitaalverhogingen moet de uitgiftepremie volledig worden volgestort. De vóór die datum tot stand gekomen kapitaalverhogingen en de ermee gepaard gaande inschrijvingen zijn in het verleden voltooid rechtshandelingen. De nieuwe regel dat bij de inschrijving de uitgiftepremie volledig moet worden gestort, kan geen toepassing vinden, anders zou aan de nieuwe wet terugwerkende kracht worden toegekend⁶⁵.

34. De uitgifte van aandelen zonder nominale waarde en beneden de fractiewaarde van de oude aandelen wordt krachtens artikel 33bis, §3, uitdrukkelijk toegelaten met naleving van een bijzondere procedure tot informatie van de aandeelhouders: voorafgaand verslag van de raad van bestuur met vermelding van de uitgifteprijs en de financiële gevolgen van de verrichting voor de aandeelhouders, verslag van de commissaris-revisor (of bedrijfsrevisor), beslissing van de algemene vergadering met speciale oproeping daartoe.

De onder de oude wetgeving gerealiseerde verrichtingen (in vele gevallen uiteraard met miskenning van de nieuwe procedure) zijn geldig.

De nieuwe wetgeving heeft onmiddellijk en exclusieve werking vanaf 13 januari 1985, datum van haar inwerkingtreding, behoudens ingeval de statuten dienaangaande een regeling inhouden. Indien de statuten een strengere procedure voorschrijven dan de nieuwe wettelijke, zijn de statuten, als contractueel beding tussen partijen, geldig: aanvaard mag worden dat de nieuwe wet in dat verband eerbiedigende werking heeft⁶⁶. De ratio legis, nl. informatie (en daardoor bescherming) van de aandeelhouders wordt immers nog beter gerealiseerd dan wettelijk vereist. Bij statutenwijziging kan men in overweging nemen deze clausule te schrappen. Ingeval de statuten daarentegen een minder streng regime bevatten dan de nieuwe wettelijke regeling, moeten deze statutaire clausules als ongeschreven worden beschouwd en is de wettelijke regeling van toepassing.

35. De erkenning van het voorkeurrecht van de oude aandeelhouders was aanvankelijk niet het voorwerp van een wettelijke regeling. Wel had de Bankcommissie reeds geruime tijd een positief standpunt ter zake ingenomen⁶⁷. De wet van 5 december 1984 bevat een uitgebreide regeling tot bescherming van de oude aandeelhouders: publiciteit van de uitgifte, minimumtermijn van aanbidding, verhan-

delbaarheid van voorkeurrecht, verbod tot beperking of opheffing in de statuten (behoudens binnen de grenzen van het toegestane kapitaal).

De nieuwe wettelijke regeling heeft onmiddellijk een exclusieve werking. Statutaire bedingen die het voorkeurrecht van de oude aandeelhouders zouden beperken of opheffen, moeten als ongeschreven worden beschouwd. Aanvaard mag worden dat de nieuwe wet geen eerbiedigende werking heeft ten aanzien van dergelijke statutaire clausules: uit de libellering van artikel 34bis, §3, dat de statutaire beperking of opheffing van het voorkeurrecht verbiedt, mag worden afgeleid dat deze bepaling van dwingende aard is⁶⁸.

§5. De inkoop van eigen aandelen⁶⁹

36. Aangaande de inkoop van eigen aandelen was onder de oude wetgeving geen uitdrukkelijke regeling voorhanden, behoudens in de strafbepaling van artikel 206 Venn.W.⁷⁰. De Bankcommissie nam ter zake een afkeurend standpunt in: de vennootschappen mogen geen eigen aandelen verwerven, tenzij met verstrekking van de nodige waarborgen ter inachtneming van de rechten van de schuldeisers en met inachtneming van de gelijkheid tussen de aandeelhouders⁷¹.

De nieuwe wet van 5 december 1984 bevat een strenge regeling inzake de inkoop van eigen aandelen en bepaalt als sanctie dat de in strijd met de nieuwe regeling aangekochte aandelen «rechtens van onwaarde» zijn.

De vóór 13 januari 1985 voltrokken inkoop van eigen aandelen is een in het verleden voltooid rechtshandeling, die geldig is en niet kan worden getroffen door de nieuwe wettelijke bepalingen (cf. supra nr. 24). Een ander standpunt zou immers aan de nieuwe wet terugwerkende kracht toekennen. De onder de oude wet tot stand gekomen inkoop van eigen aandelen kan alleen aanleiding geven tot strafrechtelijke aansprakelijkheid op grond van de toen geldende strafbepaling van artikel 206 Venn.W. Een bijkomend argument voor de in het verleden voltrokken inkoop van eigen aandelen is dat de boekhoudwet voor dergelijke operaties een aparte rubriek heeft opgenomen. Ook is mogelijk relevant dat de term «verkrijging» in artikel 52bis,

⁶⁸ Cf. supra nr. 28.

⁶⁹ Aan de overgangsproblematiek aangaande de inpandneming van eigen aandelen of winstbewijzen door de vennootschap zelf of door een persoon die in eigen naam, maar voor rekening van de vennootschap handelt, wordt geen bijzondere aandacht besteed. Het ter zake relevante artikel 52quater stelt deze verrichting gelijk met een verkrijging voor de toepassing van art. 52bis, §1, eerste lid, tweede lid en vierde lid, 1° en 3°, en §4, eerste lid, 2°. Hierbij kan bijgevolg worden verwezen naar de analyse aangaande de inkoop van eigen aandelen.

⁷⁰ Zie dienaangaande: SLUYTS, CH., Het kapitaalbehoud bij de naamloze vennootschap, rapport studiedag «Het nieuwe vennootschappenrecht», Antwerpen, (UIA), 5 december 1984 en Gent (RUG), 8 december 1984, te publiceren in WYMEERSCH, E., en BRAECKMANS, H., (Ed.), *Het nieuwe vennootschappenrecht*, bovengenoemd.

⁷¹ R.P.D.B., Tw. *Epargne publique, Complément V*, 624, nrs. 760 e.v. en de verwijzingen naar de jaarverslagen van de Bankcommissie.

⁶⁴ Art. 34, §1, tweede lid; aangaande het reeds bestaande standpunt van de Bankcommissie: R.P.D.B., Tw., *Epargne publique, Complément V*, 638, nr. 857 en de verwijzingen aldaar.

⁶⁵ Zie aangaande de algemene beginselen van overgangsrecht: supra nrs. 22 e.v. zie ook BENOIT-MOURY, A., o.c., 32.

⁶⁶ Cf. supra nr. 27.

⁶⁷ R.P.D.B., Tw. *Epargne publique, Complément V*, 622, nr. 751 en de verwijzingen naar de jaarverslagen van de Bankcommissie; MERCHERS, Y., o.c., nrs. 47 e.v.

§1, duidt op een onder het regime van de nieuwe wet tot stand gekomen verrichting.

Deze stelling impliceert dat de in het verleden aangekochte aandelen niet getroffen worden door de sanctie van de nietigheid (rechtens van onwaarde zijn), zelfs niet als de door de nieuwe wet gestelde voorwaarden niet in acht werden genomen: de inkoop blijft geldig, ook als de grens van de 10% van het geplaatste kapitaal werd overschreden, als de inkoop betrekking had op nog niet volgestorte aandelen, als de gelijkheid tussen de aandeelhouders werd miskend.

37. Een bijkomend probleem van overgangsrecht rijst echter doordat de vennootschap de onder de oude wet aangekochte aandelen in portefeuille houdt.

Ook in verband met deze problematiek bevat de wet geen uitdrukkelijke regeling inzake overgangsrecht. Ten aanzien van een dergelijke onduidelijke wetgeving rijst bijgevolg de vraag welke wet van toepassing is op het in portefeuille houden door de vennootschap van onder de oude wet aangekochte aandelen.

Twee stellingen kunnen m.i. worden uitgebouwd.

38. Het uitgangspunt van de eerste stelling is dat de nieuwe wet dienaangaande geen overgangsbepaling bevat, zodat de algemene beginselen van overgangsrecht moeten worden toegepast. In die optiek zou kunnen gesteld worden dat het in portefeuille houden van aandelen een in de tijd voortdurende toestand is waarop de nieuwe wet van toepassing is⁷².

Het gevolg van deze stelling is dat verscheidene bepalingen van de nieuwe wet van toepassing zijn, met verregaande consequenties voor de vennootschappen die eigen aandelen in portefeuille houden. Op grond van artikel 52bis, §2, moet, zolang de aandelen en winstbewijzen opgenomen zijn onder de activa van de balans, een onbeschikbare reserve worden gevormd, gelijk aan de waarde waarvoor de verkregen aandelen en winstbewijzen in de inventaris zijn ingeschreven. In de tweede plaats moet de vennootschap de aldus verkregen aandelen en winstbewijzen vervreemden binnen twee jaar na de verkrijging (art. 52bis, §3, eerste lid). Als de aankoop geschiedde met het oog op de verkrijging van deze effecten aan het personeel, moeten zij binnen twaalf maanden worden uitgekeerd. De vervreemding moet geschieden op grond van een besluit van een algemene vergadering (behoudens in geval van uitkering aan het personeel), genomen met inachtneming van de in artikel 70bis bepaalde voorschriften inzake quorum en meerderheid en op de door de algemene vergadering vastgestelde voorwaarden. Een aangaande het bezit van deze aandelen relevante bepaling is ook dat aan deze aandelen en winstbewijzen verbonden rechten geschorst blijven totdat deze effecten vervreemd of rechtens van onwaarde zijn (art. 52bis, §3, vierde lid).

De toepassing van de nieuwe wet doet echter verscheidene vragen rijzen. Moeten deze in portefeuille gehouden aandelen worden vervreemd en zo ja, binnen welke termijn: binnen twee jaar (of twaalf maanden) te rekenen van hun verkrijging of te rekenen van de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet?

De nieuwe wet biedt ter zake geen enkel houvast. Met

betrekking tot de termijn van vervreemding zou kunnen worden gesteld dat deze pas begint te lopen vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet⁷³. Berekening van de termijn vanaf de verkrijging van de aandelen zou impliceren dat aan de nieuwe wet terugwerkende kracht wordt toegekend als deze datum ligt vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

Bij de vervreemding van deze aandelen rijst dan weer de controversiële situatie dat zij geschiedt op grond van een besluit van de algemene vergadering, genomen met inachtneming van de in artikel 70bis bepaalde voorschriften inzake quorum en meerderheid (cf. art. 52bis, §3, eerste lid), terwijl de verkrijging vóór de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet niet plaatshad op grond van een besluit van de algemene vergadering genomen met inachtneming van datzelfde artikel 70bis (cf. art. 52bis, §1, eerste lid).

Ten aanzien van de uitbouw van deze oplossingen blijkt echter duidelijk dat de nieuwe wet wordt toegepast op hypothesen, die de wetgever zelf niet heeft onderkend, noch geregeld⁷⁴.

39. In zulk een toestand van onzekerheid bij de analyse van de consequenties van de toepassing van de nieuwe wet op het in portefeuille houden van vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet verworven aandelen, rijst de vraag of een andere zienswijze ter zake kan worden uitgebouwd.

De tweede stelling in deze problematiek is gegrond op enkele bepalingen van de wet zelf: op impliciete, indirecte wijze kan uit de libellering van sommige termen van de nieuwe wet worden afgeleid dat zij niet van toepassing is op het in portefeuille houden door de vennootschap van onder de oude wet aangekochte aandelen. Een belangrijke indicatie is te vinden in artikel 52bis, §1, vijfde lid: deze bepaling limiteert de sanctie van het rechtens van onwaarde zijn tot de aandelen en winstbewijzen die in strijd «met het voorschrift van deze paragraaf» zijn verkregen: de sanctie zou derhalve niet van toepassing zijn op de aandelen die vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet werden ingekocht, aangezien deze niet «in strijd met het voorschrift van deze paragraaf» werden verkregen. Ook is relevant de eerste zinsnede van artikel 52bis, §3, eerste lid, waarin door het gebruik van het woord «aldus» kan worden bedoeld dat alleen de op grond van de nieuwe bepaling van artikel 52bis, §1, verkregen aandelen en winstbewijzen binnen twee jaar moeten worden vervreemd (a contrario: de voor de nieuwe wet verkregen aandelen moeten niet worden vervreemd binnen twee jaar). Hoewel het tekstargument minder doorslaggevend is, kan ook worden verwezen naar artikel 52bis, §3, derde lid, krachtens hetwelk alleen de aandelen en winstbewijzen die niet binnen de «hierboven» gestelde termijn zijn vervreemd, rechtens van onwaarde zijn. In datzelfde artikel wordt ook bepaald dat de raad van bestuur de effecten vernietigt die krachtens «deze» bepaling van onwaarde zijn. In de daaropvolgende bepalingen worden nog andere aspecten van de krachtens de nieuwe reglementering getroffen aandelen en winstbewijzen aangeduid: de aan «deze» aandelen en winstbewijzen verbonden rechten blijven geschorst totdat die effecten vervreemd of rechtens van on-

⁷² Cf. supra nr. 25; ROUBIER, P., o.c., 173; BENOIT-MOURY, A., o.c., 37.

⁷³ Cf. BENOIT-MOURY, A., o.c., 39.

⁷⁴ Cf. BENOIT-MOURY, A., o.c., 39.

waarde zijn en zolang «deze» effecten tot het vermogen van de vennootschap behoren, blijven de dividendbewijzen eraan gehecht.

Het gevolg van deze stelling is dat de nieuwe wet niet van toepassing is op het bezit van de aandelen door een vennootschap wanneer de verkrijging van deze aandelen plaatshad vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

Mogelijk moet hierp één correctie worden aangebracht. De nieuwe bepaling van artikel 52bis, §2, krachtens welke de vennootschappen een onbeschikbare reserve moeten vormen zolang de aandelen en winstbewijzen opgenomen zijn onder de activa van de balans, bevat geen impliciete bepaling waaruit zou blijken dat alleen de na de inwerkingtreding van de nieuwe wet verkregen aandelen worden bedoeld. Dit moet des te meer worden geaccentueerd, nu blijkt dat in §1 en §3 van dit artikel wel dergelijke impliciete bepalingen zijn opgenomen.

In die optiek is het raadzaam dat bestaande vennootschappen ook voor de aandelen (en winstbewijzen) die zij hebben ingekocht vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet, een onbeschikbare reserve vormen zolang deze aandelen in hun bezit blijven en dat aan deze aandelen verbonden rechten worden geschorst.

40. Het is uiteraard moeilijk om een standpunt ten aanzien van deze twee stellingen in te nemen. Men kan geneigd zijn de voorkeur te geven aan de tweede stelling.

De wetgever heeft in geen enkele bepaling expliciet gezegd dat de nieuwe wet van toepassing is op het in portefeuille houden van onder de oude wet verkregen aandelen. Overigens is nergens uitdrukkelijk bepaald dat deze aandelen moeten worden vervreemd, noch binnen welke termijn. Zoals reeds is opgemerkt, kan het door de wet gestelde referentiepunt inzake aanvang van deze termijn niet worden aanvaard omdat zulks zou impliceren dat aan de nieuwe wet terugwerkende kracht wordt toegekend.

Uit sommige wijzen van libellering van de nieuwe bepalingen (vnl. art. 52bis, §1, vijfde lid: «in strijd met het voorschrift van deze paragraaf», en art. 52bis, §3, eerste lid, (: «aldus»)) zou impliciet kunnen worden afgeleid dat de nieuwe wet inzake sanctie en verplichting tot vervreemding alleen betrekking heeft op de sedert de inwerkingtreding van de nieuwe wet tot stand gekomen vervreemdingen. Het is immers niet uitgesloten dat de wetgever zich op die wijze impliciet heeft uitgedrukt ten aanzien van de niet-toepasselijkheid van de nieuwe wet op het bezit van vóór haar inwerkingtreding tot stand gekomen verrichtingen⁷⁵. Ook zou kunnen worden gesteld dat de vóór de inwerkingtreding tot stand gekomen verkrijging en het daaruit voortvloeiend voortdurend bezit van de aandelen onder de nieuwe wetgeving één geheel vormt dat «ondeelbaar» is of dat niet kan worden opgedeeld zonder juridisch een contradictie te veroorzaken⁷⁶. De correctie dat ook met betrekking tot de onder de oude wet verworven aandelen een onbeschikbare reserve moet worden gevormd en dat de aan deze aandelen verbonden rechten worden geschorst, is aanvaardbaar op grond van de libellering van deze bepaling en na vergelijking met de §§1 en 3.

⁷⁵ Cf. ROUBIER, P., o.c., 351.

⁷⁶ Cf. in algemene zin: ROUBIER, P., o.c., 351-352 («survie tacite de la loi ancienne»).

41. Aangaande de inkoop van eigen aandelen is het niet uitgesloten dat de statuten van bestaande vennootschappen ter zake een regeling bevatten.

Ingeval de statutaire clausules een zachtere regeling bevatten dan de nieuwe wettelijke bepaling van artikel 52bis, is de nieuwe bepaling van toepassing op iedere verkrijging van eigen aandelen na de inwerkingtreding van de nieuwe wet (onmiddellijke en exclusieve werking van de nieuwe wet). Ingeval de statuten daarentegen een strengere bepaling zouden bevatten dan deze van artikel 52bis, mag worden aanvaard dat de statuten als contractueel beding tussen vennoten moeten worden geëerbiedigd. Indien men wil gebruik maken van de in casu soepelere regeling van artikel 52bis, moeten de statuten in functie van deze nieuwe regeling worden gewijzigd⁷⁷.

42. Ten slotte weze aangestipt dat de nieuwe strafbepaling van artikel 206, die de overtreding van de artt. 52bis en 52quater (in zoverre het verwijst naar artikel 52bis) sanctioneert, uiteraard slechts van toepassing is vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet (onmiddellijke en exclusieve werking van de nieuwe wet, verbod van terugwerkende kracht).

§6. Deponering van aandelen door de bestuurders en de commissarissen

43. De artt. 57, 58 en 59 Venn.W. inzake de deponering van aandelen door de bestuurders en art. 69 inzake de door de commissarissen in aandelen te verstrekken zekerheid, worden opgeheven door de nieuwe wet.

Met inachtneming van deze bepalingen bevatten alle bestaande statuten (mogelijk op enkele uitzonderingen na) een clausule inzake deze zekerheidstelling door bestuurders en commissarissen. In sommige statuten van op het tijdstip van inwerkingtreding van de nieuwe wet bestaande vennootschappen wordt uitdrukkelijk verwezen naar de bovengenoemde wettelijke bepalingen, in het merendeel wordt eenvoudig het aantal aandelen vastgesteld dat de bestuurders en de commissaris(sen) tot zekerheid moeten neerleggen⁷⁸.

In beide gevallen mag op grond van de algemene beginselen van overgangsrecht worden aangenomen dat deze statutaire clausules, als contractueel beding, bindend blijven tussen partijen. Aanvaard mag worden dat de statutaire clausule waarin alleen naar de wettelijke bepalingen wordt verwezen, geldt als contractueel beding zodat de opheffing van deze bepaling geen afbreuk doet aan het bestaan en de gelding van dit beding (eerbiedigende werking van de nieuwe wet)⁷⁹. Zolang geen statutenwijziging plaatsheeft, zijn de bestuurders en commissarissen verplicht het statutair beding na te leven.

⁷⁷ BENOIT-MOURY, A., o.c., 40.

⁷⁸ Cf. bv. de clausule: «Er moet tot waarborg van de uitvoering van hun mandaat door elke beheerder en door elke commissaris één aandeel van de vennootschap in pand worden gegeven.»

⁷⁹ Cf. BENOIT-MOURY, A., o.c., 41: het is daarbij niet zinvol de bedoeling van partijen te zoeken en een veronderstelling te maken aangaande hun keuze indien zij een wetswijziging hadden kunnen voorzien. Het zoeken naar de bedoeling van partijen is overigens weinig relevant als blijkt dat de statuten lange tijd geleden zijn opgesteld.

In het kader van de nieuwe wettelijke regeling met opheffing van de bovengenoemde bepalingen, is het derhalve raadzaam om, bij de eerstvolgende statutenwijziging, het beding inzake zekerheidstelling door bestuurders en commissarissen te schrappen uit de statuten.

§7. De kapitaalvermindering

44. Krachtens het oude artikel 72 kon een kapitaalvermindering door terugbetaling aan de aandeelhouders slechts plaatshebben zes maanden nadat het besluit van de algemene vergadering openbaar was gemaakt overeenkomstig artikel 10 Venn.W. De nieuwe wettelijke regeling houdt in dat, wanneer de vermindering van het kapitaal geschiedt door een terugbetaling aan de vennoten of door een gehele of gedeeltelijke vrijstelling van hun verplichting tot volstorting van hun inbreng, de schuldeisers wier vordering is ontstaan vóór de bekendmaking, binnen twee maanden na bekendmaking van het besluit tot kapitaalvermindering in de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad het recht hebben om een zekerheid te eisen voor de vorderingen die op het tijdstip van die bekendmaking nog niet zijn vervallen.

De vraag is welke de regeling is wanneer een besluit van de algemene vergadering is genomen onder de oude wet en de termijn van zes maanden nog niet verstreken is sedert de publikatie van het besluit van de algemene vergadering: kunnen de schuldeisers in dat geval een beroep doen op de nieuwe bepalingen van de wet en een zekerheid eisen?

Aanvaard mag worden dat wetten die maatregelen tot beveiliging van schuldvorderingen inhouden, van toepassing zijn op de bestaande vorderingen: de nieuwe wet heeft onmiddellijke en exclusieve werking en is bijgevolg van toepassing op reeds tot stand gekomen rechtsverhoudingen die onder de nieuwe wet voortduren⁸⁰. Hierbij moet echter wel rekening worden gehouden met de door de nieuwe wet gestelde termijn van twee maanden: alleen wanneer zij optreden binnen deze termijn van twee maanden, te rekenen vanaf de bekendmaking van het besluit tot kapitaalvermindering in de Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad, kunnen zij een zekerheid eisen.

De kapitaalvermindering tot aanzuivering van verliezen of tot vorming van een reserve stelt in die zin geen problemen van overgangsrecht, omdat de regeling inzake zekerheidstelling door de schuldeisers hierop niet van toepassing is (art. 72bis, §2). Deze bepaling heeft eveneens onmiddellijke en exclusieve werking.

§8. Aansprakelijkheid van de bestuurders in geval van verlies van kapitaal

45. Een belangrijke nieuwe bepaling is de invoering van een vermoeden van aansprakelijkheid ten laste van de bestuurders wanneer het netto-actief gedaald is tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal: behoudens tegenbewijs wordt vermoed dat de door derden geleden schade die voortvloeit uit het niet tijdig bijeenroepen van een algemene vergadering met het oog op het nemen van maatregelen, ten laste van de bestuurders is.

⁸⁰ ROUBIER, P., o.c., 318-319; cf. supra nr. 25.

Aanvaard wordt dat de inzake wettelijke vermoedens toepasselijke wet die is welke van kracht is (of was) op het moment van de feiten of rechtshandelingen, waarop het vermoeden betrekking heeft⁸¹. Dit houdt in dat het wettelijk vermoeden niet van toepassing is op door de bestuurders voor de inwerkingtreding van de nieuwe wet gestelde handelingen. Er zijn hierbij verscheidene mogelijkheden.

Mogelijk is dat de bestuurders de algemene vergadering hebben samengeroepen onder de oude wet en alleen de ontbinding op de agenda hebben geplaatst. Aanvaard mag worden dat zij niet gehouden zijn een tweede algemene vergadering samen te roepen met als agenda «andere te nemen maatregelen» en met daaraan voorafgaand een bijzonder verslag van de raad van bestuur: zij hebben de op het moment van de samenroeping wettelijk gestelde vereisten nageleefd en de nieuwe wet heeft geen terugwerkende kracht.

In andere omstandigheden kan de nieuwe wet echter wel van toepassing zijn, nl. wanneer de raad van bestuur de algemene vergadering nog niet heeft samengeroepen. In dat geval zal het wettelijk vermoeden van toepassing zijn op de verzware van het verlies sedert de inwerkingtreding van de nieuwe wet. Ook is de nieuwe wet van toepassing wanneer vóór haar totstandkoming een algemene vergadering heeft plaatsgehad, waarbij sedert haar inwerkingtreding het netto-actief gedaald is tot minder dan eenvierde van het maatschappelijk kapitaal (toepassing van artikel 103, derde lid).

§9. Daling van het netto-actief tot beneden het kapitaalminimum van 1.250.000 frank

46. Op grond van de nieuwe bepaling van artikel 104 kan de rechtbank aan de vennootschap een termijn van regularisatie toestaan wanneer het netto-actief gedaald is tot beneden het minimumkapitaal van 1.250.000 en een belanghebbende de ontbinding van de vennootschap vordert. Onder het vroegere recht was het toekennen van een regularisatietermijn niet mogelijk (cf. de oude bepaling van artikel 104: de ontbinding moet worden uitgesproken).

Op grond van de algemene beginselen van overgangsrecht mag worden aanvaard dat de nieuwe wet kan worden ingeroepen op aan de gang zijnde rechtsgedingen⁸², zodat de nieuwe door de wet gecreëerde mogelijkheid inzake toekenning van een regularisatie nog kan worden ingeroepen door de getroffen vennootschap.

§10. Afschaffing van de ontbinding van rechtswege in geval van eenhoofdigheid

47. Op grond van de nieuwe bepaling van artikel 104bis heeft de vereniging van alle aandelen in één hand niet meer

⁸¹ VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 68, nr. 23; DE PAGE, H., o.c., I, 344, nr. 232; ROUBIER, P., o.c., 234; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, fasc. 2, 10 nr. 41; zie ook BENOIT-MOURY, A., o.c., 42-43bis.

⁸² Zie in de algemene zin: VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 69-70, nr. 24; ROUBIER, P., o.c., 227, nr. 51 en 349-350, nr. 71; VON STAUDINGER, J. en COING, H., o.c., 122, nr. 285; DEKEUWER-DEFOSSEZ, F., o.c., *Jurisclasseur civil*, art. 2, fasc. 2, 6, nr. 25.

tot gevolg dat de vennootschap van rechtswege wordt ontbonden.

In die optiek is van belang op welk tijdstip de eenhoofdigheid is ingetreden : als dit tijdstip ligt vóór de inwerking-

trekking van de nieuwe wet is de oude sanctie van de ontbinding van rechtswege nog van toepassing (cf. supra nr. 24)

Herman BRAECKMANS

Antwerpen (U.I.A.) Docent Universiteit

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 24 SEPTEMBER 1984

Eerste voorzitter : de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur : de h. Rauws

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Bützler en Simont

Arbeidsongeval — 1. Verzekering — Risico's van oorlog en oproer — 2. Begrip — Uitvoering van de arbeidsovereenkomst — Ongeval ten gevolge van oproer — 3. Begrip — Uitvoering van de arbeidsovereenkomst — Langdurig verblijf in de vreemde.

1. *Art. 49 Arbeidsongevallenwet laat niet toe dat de partijen de risico's verbonden aan oorlog en oproer uit de verzekering sluiten. Art. 19 Verzekeringswet 1874 vindt geen toepassing op de arbeidsongevallenverzekering.*

2. *Een ongeval dat een werknemer ten gevolge van oproer tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst overkomt, gebeurt door het feit van de uitvoering wanneer de uitvoering het risico verbonden aan oproer voor de getroffen vergroot.*

3. *Een ongeval dat een werknemer, die gedurende verscheidene maanden ver van zijn woonplaats moet verblijven om zijn opdracht te vervullen, overkomt op een tijdstip dat hij zijn opdracht niet uitvoert, is een arbeidsongeval, tenzij het niet is veroorzaakt door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst.*

M. t/ Verzekeringsmaatschappij D.

Gelet op het bestreden arrest, op 1 september 1983 door het Arbeidshof te Gent gewezen ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 7, 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, 3 en, voor zoveel nodig, 19 van de wet van 11 juni 1874 betreffende de verzekeringen, ingevoegd als titel X van boek I van het Wetboek van Koophandel, en 97 van de Grondwet,

doordat het arbeidshof, na te hebben vastgesteld dat de heer B., die voor een opdracht gedurende zes maanden was tewerkgesteld in Zaïre, onderworpen bleef aan de Belgische sociale-zekerheidswetgeving, oordeelt : «De Belgische arbeidsongevallenverzekering wordt geregeld door een verzekeringscontract gesloten tussen een verzekeringsmaatschappij en de werkgever ; dit contract is derhalve principieel onderworpen aan de gewone regeling van de wet op de verzekeringen, behoudens de bijzondere regelingen in de Arbeidsongevallenwet ; de wet van 11 juni 1874 op de ver-

zekeringen blijft derhalve toepasselijk behalve daar waar de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 in afwijkingen of bijzondere regelingen heeft voorzien ; overeenkomstig artikel 19 van de wet van 11 juni 1874 omvat de verzekering niet de oorlogsrisico's, noch het verlies of de schade veroorzaakt door oproer, tenzij het tegendeel bedongen is ; daar de Arbeidsongevallenwet noch in artikel 49 noch in artikel 84 afwijkt van de bovengenoemde uitsluiting van de risico's veroorzaakt door oorlog of oproer, moet worden vastgesteld dat artikel 19 van de wet van 11 juni 1874 inzake arbeidsongevallen tot op heden toepasselijk is gebleven ; in casu blijkt uit de processen-verbaal van de R.W.-Ukkel nr. 1241 van 23 mei 1978 en van de R.W.-Seraing nr. 2628 van 15 juni 1978, dat in mei 1978, meer bepaald tussen 13 en 20 mei, Katangese ex-gendarmen in Kolwezi waren binnengedrongen om Shaba te heroveren ; uit dezelfde bescheiden blijkt dat alle geregeld en sociaal economisch leven tijdens deze dagen was uitgeschakeld, het gezag van de wettige overheid niet meer bestond en tientallen burgers, vooral blanken, bij aantreffen door de rebellen werden vermoord, zodat Franse en Belgische paratroepen werden gedropt tot bescherming en ontzetting van de aanwezige blankbevolking ; bovengenoemde bescheiden leveren in rechte het bewijs dat op 19 mei 1978 te Kolwezi, zo niet een begin van burgeroorlog, gericht tegen het gevestigd gezag met het oog op het omverwerpen van dit gezag, minstens een ernstige oproer heerste, gepaard met erge wanordelijkheden en geweld tegen personen en goederen ; uit de processen-verbaal blijkt eveneens dat de heer B., zoals tientallen andere blanken, vrouwen en kinderen inbegrepen, op andere plaatsen in de omgeving, door geüniformde 'opstandelingen' op koelbloedige en systematische wijze werden gedood en zulks ingevolge de uitspattingen rechtstreeks voortspruitend uit de inval en het algemeen oproer van oud-Katangese gendarmen ; hoewel het zo is dat de heer B., zonder het sluiten van deze arbeidsovereenkomst met zijn werkgeefster, zich op 19 mei 1978 niet te Kolwezi zou hebben bevonden, is de loutere verplichte aanwezigheid gedurende zes maanden in Zaïre echter niet voldoende om welk ongeval ook gedurende deze periode, hem aldaar overkomen, als een arbeidsongeval te doen beschouwen ; daar er, zoals reeds opgemerkt, tussen 13 mei en 20 mei 1978 te Kolwezi geen georganiseerd economisch leven meer was ten gevolge van de oproer, en de enige bekommernis van alle Europeanen, ook de vrouwen en kinderen, erin bestond zich te verbergen voor de 'rebellens', die hun leven bedreigden, moet uit deze feiten worden besloten dat het overlijden van getroffen volkomen buiten de uitvoering van de arbeidsovereenkomst staat, of buiten de verplaatsing op de weg naar het werk in de zin van artikel 8 van de Arbeidsongevallenwet, en dat het te wijten is aan de feitelijke toestand van

heersend oproer, een risico dat, behoudens uitdrukkelijk beding in de verzekeringspolis — hetgeen in casu niet het geval is —, in de huidige stand van de Belgische wetgeving, uit de arbeidsongevallenverzekering is uitgesloten»; het arbeidshof verweersters hoger beroep ontvangt en gegrond verklaart en de oorspronkelijke vordering van eiseres afwijst,

(...)

tweede onderdeel, voor zover het arbeidshof van oordeel zou zijn dat het litigieuze ongeval niet kan worden beschouwd als arbeidsongeval omdat het niet voorgevallen is «tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst», het ongeval plaatsvindt in de loop van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst zolang de werknemer onder het gezag, de leiding en het toezicht van de werkgever staat; het gezag van de werkgever kan bestaan alvorens de werknemer in het werklokaal of op de werkplaats is aangekomen, of nadat hij deze heeft verlaten, en alvorens hij zijn eigenlijke taak is begonnen, of nadat hij ze heeft beëindigd; een werknemer die ter uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst gedurende verscheidene dagen buiten zijn woning dient te verblijven om zijn opdracht te vervullen, zelfs gedurende de hele duur van dit verblijf zijn arbeidsovereenkomst uitvoert; een ongeval overkomen tijdens dit verblijf, op een ogenblik dat de werknemer zijn opdracht niet uitvoerde, niettemin is overkomen in de loop van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst; artikel 19 van de wet van 11 juni 1874 betreffende de verzekeringen weliswaar bepaalt dat de verzekering niet de oorlogsrisico's omvat, noch het verlies en de schade veroorzaakt door oproer, tenzij het tegendeel bedongen is; artikel 3 van dezelfde wet nochtans bepaalt dat «de bepalingen van deze titel waarvan niet afgeweken wordt door bijzondere artikelen, van toepassing (zijn) op de zeeverzekeringen, alsmede op de verzekeringen betreffende het vervoer te land, op rivieren en kanalen»; de toepassing van de bepalingen van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 aldus niet uitgebreid wordt tot de arbeidsongevallenverzekering; de arbeidsongevallenverzekering immers de vergoeding van een specifieke schade beoogt, verbonden aan het bedrijfsrisico, en deel uitmaakt van de sociale zekerheid, derhalve niet onderworpen in aan de bepalingen betreffende de private verzekeringsovereenkomsten; het risico inherent aan de uitvoering van de arbeidsovereenkomst ook kan bestaan, in bepaalde gevallen, in de mogelijkheid van opstand, oproer, rebellie of zelfs oorlog, op de plaats waar de arbeidsovereenkomst moet worden uitgevoerd; het arbeidshof derhalve niet zonder de artikelen 7 en 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 te schenden, kan oordelen dat het litigieuze ongeval niet heeft plaatsgevonden «tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst», en niet zonder de artikelen 3 en 19 van de wet van 11 juni 1874 betreffende de verzekeringen te schenden kan oordelen dat bedoeld artikel 19 ook toepasselijk is op de arbeidsongevallenverzekering, en daaruit niet vermag af te leiden dat het litigieuze ongeval geen aanleiding kan geven tot vergoeding krachtens de arbeidsongevallenwetgeving, en de oorspronkelijke vordering van eiseres af te wijzen;

derde onderdeel, voor zover het arbeidshof van oordeel zou zijn dat het litigieuze ongeval niet kan worden beschouwd als arbeidsongeval omdat het niet voorgevallen is «door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst», het ongeval overkomen is ten gevolge of door het

feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst wanneer het veroorzaakt is hetzij door de eigenlijke uitvoering van de beroepsactiviteit, hetzij door een feit tijdens een rustpauze, wanneer de getroffene zijn rusttijd op normale wijze gebruikt of een bezigheid verricht waarmee de werkgever uitdrukkelijk of stilzwijgend heeft ingestemd; bij een door beroepsactiviteiten genoodzaakt verblijf buitenshuis, het ongeval eveneens overkomen is ten gevolge of door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst wanneer de getroffene zijn beroepsactiviteit uitoefent of wanneer de getroffene buiten de tijd besteed aan het vervullen van zijn opdracht, geen persoonlijke bezigheden verricht die buiten de normale vrijetijdsbesteding vallen; eiseres in haar dagvaarding aanvoerde, zonder op dat punt te worden tegengesproken door het arbeidshof, dat «wijlen de heer B. zich met twee werkmakkers op bewuste vrijdagmorgen, 's morgens vroeg rond 7 uur vanuit hun verblijfplaats te voet op weg begaven naar hun werk op het terrein 'Dima', (en zij zich) onderweg ingevolge vuurgevechten van Katangese gendarmen moesten verschuilen, toch nog werden opgepikt, een eind verder meegevoerd in een jeep, om enkele uren later te worden gefusilleerd», aldus erop wijzend dat het ongeval plaatsvond door de uitoefening van de arbeidsovereenkomst; het arbeidshof evenmin vaststelt, noch expliciet, noch impliciet, dat de heer B., die om beroepsredenen in het buitenland verbleef, op het ogenblik van het ongeval eventueel persoonlijke bezigheden verrichtte die buiten het kader van de normale besteding van de vrije tijd vielen; artikel 19 van de wet van 11 juni 1874 betreffende de verzekeringen weliswaar bepaalt dat de verzekering niet de oorlogsrisico's omvat, noch het verlies en de schade veroorzaakt door oproer, tenzij het tegendeel bedongen is; artikel 3 van dezelfde wet nochtans bepaalt dat «de bepalingen van deze titel waarvan niet afgeweken wordt door bijzondere artikelen, van toepassing (zijn) op de zeeverzekeringen, alsmede op de verzekeringen betreffende het vervoer te land, op rivieren en kanalen»; de toepassing van de bepalingen van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 aldus niet uitgebreid wordt tot de arbeidsongevallenverzekering; de arbeidsongevallenverzekering immers de vergoeding van een specifieke schade beoogt, verbonden aan het bedrijfsrisico, en deel uitmaakt van de sociale zekerheid, derhalve niet onderworpen is aan de bepalingen betreffende de private verzekeringsovereenkomsten; het risico inherent aan de uitvoering van de arbeidsovereenkomst in bepaalde gevallen ook kan bestaan in de mogelijkheid van opstand, oproer, rebellie of zelfs oorlog, op de plaats waar de arbeidsovereenkomst moet worden uitgevoerd; het arbeidshof derhalve niet, zonder de artikelen 7 en 9 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 te schenden, kan oordelen dat het litigieuze ongeval niet heeft plaatsgevonden «door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst», en niet, zonder de artikelen 3 en 19 van de wet van 11 juni 1874 betreffende de verzekeringen te schenden, kan oordelen dat genoemd artikel 19 ook toepasselijk is op de arbeidsongevallenverzekering, en het daaruit niet vermag af te leiden dat het litigieuze ongeval geen arbeidsongeval was en geen aanleiding kan geven tot vergoeding krachtens de Arbeidsongevallenwet, en de vordering van eiseres af te wijzen:

Wat het tweede en het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat het door de arbeidsongevallenverzekering gedekte risico wordt bepaald door de artikelen 7 en 8 van de Arbeidsongevallenwet, die het begrip arbeidsongeval omschrijven; dat een ongeval, dat volgens deze dwingende wetsbepalingen een arbeidsongeval is, onder de verzekering valt, ook al is het overkomen ten gevolge van oorlog of oproer; dat artikel 49 van de Arbeidsongevallenwet, krachtens hetwelk de werkgever verplicht is een arbeidsongevallenverzekering aan te gaan, partijen niet toelaat risico's verbonden aan oorlog en oproer uit de verzekering te sluiten; dat artikel 19 van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 geen toepassing vindt op de arbeidsongevallenverzekering;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat wijlen de echtgenoot van eiseres door zijn werkgever voor een verlengbare duur van zes maanden, ter uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst, met een opdracht naar Zaïre was gezonden en dat hij zich aldus op 19 mei 1978 te Kolwezi bevond; dat tussen 13 en 20 mei 1978 Katangese ex-gendarmen Kolwezi waren binnengedrongen om Shaba te heroveren; dat er geen economisch leven meer was ingevolge het ernstige oproer, en de enige bekommernis van alle Europeanen erin bestond zich te verbergen voor de rebellen die hun leven bedreigden; dat de echtgenoot van eiseres op 19 mei 1978 door Katangese ex-gendarmen gedood werd nadat hij met twee anderen had getracht naar het terrein «Kamoto» te vluchten; dat het arrest oordeelt dat het overlijden van de echtgenoot van eiseres aan het ter plaatse heersende oproer was te wijten;

Overwegende dat een werknemer die, ter uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst, gedurende verscheidene maanden ver van zijn woonplaats moet verblijven om zijn opdracht te vervullen, tijdens de hele duur van dat verblijf zijn arbeidsovereenkomst uitvoert; dat een ongeval overkomen op een tijdstip dat de werknemer zijn opdracht niet uitvoerde, niettemin overkomen is tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, dat zulk een ongeval derhalve een arbeidsongeval is tenzij bewezen is dat het niet is veroorzaakt door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst;

Overwegende dat een ongeval dat een werknemer ten gevolge van oproer tijdens de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst overkomt, door het feit van de uitvoering gebeurt, wanneer die uitvoering het risico verbonden aan oproer voor de getroffen vergroot;

Overwegende dat het arbeidshof uit het feit dat de dood van de echtgenoot van eiseres het gevolg was van een heersende oproer, niet wettig heeft kunnen afleiden dat het geen arbeidsongeval betreft, zonder te onderzoeken of door de uitvoering van de arbeidsovereenkomst het risico verbonden aan oproer niet was vergroot;

Dat de onderdelen gegrond zijn;

(...)

NOOT—Oorlog, oproer en arbeidsongeval

Het arrest vernietigt het reeds eerder in het *Rechtskundig Weekblad*¹ gepubliceerde arrest van 1 september 1983 van het Arbeidshof te Gent, dat het ongeval niet als arbeidsongeval had erkend «omdat het te wijten was aan de toestand van heersend oproer, een risico dat, behoudens een uitdrukkelijk beding in de verzekeringspolis — wat ten deze

niet het geval was — in de huidige stand van de Belgische wetgeving uit de arbeidsongevallenverzekering is uitgesloten». Het Hof van Cassatie is een geheel andere mening toegedaan, namelijk dat de bij artikel 19 van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 bepaalde uitsluiting uit de verzekering van de risico's van oorlog en oproer geen toepassing vindt op de arbeidsongevallenverzekering. Deze uitspraak is zowel op principieel vlak als qua concrete draagwijdte (men denke aan de vele Belgen die in het buitenland worden tewerkgesteld en de talrijke conflicthaarden aldaar, maar ook aan bepaalde vormen van «oproer» in eigen land), van groot belang en verdient dan ook enige commentaar.

1. Oorlog en oproer in de Verzekeringwet van 11 juni 1874

Artikel 19 van de Verzekeringwet bepaalt dat het oorlogsrisico en de schade veroorzaakt door oproer niet door de verzekering worden gedekt, behoudens andersluidende bedingen. De begrippen «oorlog» en «oproer» worden in de wet niet gedefinieerd. Dit gebeurde door de rechtspraak en rechtsleer². Onder «oorlog» wordt dan «elke gewelddaad welke voortspuit uit een toestand van vijandelijkheid tussen twee of meer staten» verstaan, terwijl «oproer» wordt gedefinieerd als «de aanwending van geweld die het gevolg is van een openbare spanning tussen de burgers van dezelfde staatsgemeenschap»³. Sommigen catalogeren nochtans ook de burgeroorlog onder het oorlogsrisico⁴. Maar van nog groter belang dan deze definities is de juiste interpretatie van de veelvuldige clausules in de verzekeringspolissen betreffende de uitsluiting van deze risico's⁵, en de regeling van de bewijslast bij schadegevallen die zich voordoen in tijden van oorlog en oproer⁶. Hieruit blijkt dat in de verzekeringspraktijk een zeer grote verscheidenheid van concrete toestanden voorkomt, die enigszins getemperd wordt door uitdrukkelijke bepalingen m.b.t. het oorlogsrisico in sommige modelpolissen⁷, overheidsrichtlijnen⁸ en, in uitzonderlijke gevallen, ook in de wet⁹.

2. Oorlog en oproer in de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971

Om de vraag te beantwoorden of een ingevolge oorlogsomstandigheden overkomen ongeval kan worden vergoed op grond van de Arbeidsongevallenwet, dienen verscheidene deelproblemen te worden onderzocht.

a) Wanneer is een ingevolge oorlogsomstandigheden overkomen ongeval een arbeidsongeval?

De wettelijke definitie van het arbeidsongeval¹⁰ vereist dat het ongeval is overkomen door het feit van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, d.w.z. het moet verband houden met het (materieel of menselijk) milieu waarin de werknemer zich omwille van de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst bevindt¹¹.

Aan dit vereiste is evident voldaan wanneer de activiteiten van de door een ongeval getroffen werknemer verband houden met de oorlogsverrichtingen of met de behandeling van oorlogstuigen. De duidelijke strekking in de rechtspraak en rechtsleer om het vereiste van het «abnormaal karakter» van het ongeval te laten vallen, werd immers bevestigd tijdens de voorbereiding van de wet van 10 april

1971¹², zodat thans de aan bepaalde beroepen verbonden inherente gevaren gedekt zijn¹³.

De rechtsleer is meer genuanceerd waar het ongevallen betreft die ingevolge onvoorzienbare omstandigheden, geen verband houdend met de uitgevoerde bedrijvigheid (d.w.z. door overmacht) voorvallen. De commentaren, zowel op de eerste Ongevallenwet van 1903¹⁴ als op de huidige wet van 10 april 1971¹⁵, vermelden oorlog en oproer als een vorm van overmacht die het ongeval van zijn verband met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst ontdoet, behalve indien de aanwezigheid van de werknemer op de plaats waar de arbeidsovereenkomst wordt uitgevoerd, het risico om slachtoffer te worden van deze oorlogstoestanden heeft vergroot.

De rechtspraak onderschrijft principieel hetzelfde standpunt, maar het is daarbij toch zeer opvallend dat, behalve voor de ongevallen tijdens de eerste wereldoorlog¹⁶, in haast alle (gepubliceerde) uitspraken tot erkenning van een arbeidsongeval wordt beslist¹⁷. Dit was ook het geval in een belangrijk arrest van het Arbeidshof te Brussel van 25 oktober 1976, waarbij een arbeidsongeval werd erkend in het kader van een aanslag door terroristen op het kantoor van de Israëliëse luchtvaartmaatschappij El Al¹⁸.

Het geannoteerde cassatiearrest geeft vooralsnog geen antwoord op de vraag of het ongeval op 19 mei 1978 te Kolwezi een arbeidsongeval is, maar het beveelt aan het arbeidshof, waarnaar het de zaak verwijst, «te onderzoeken of door de uitvoering van de arbeidsovereenkomst het risico verbonden aan oproer niet was vergroot» en geeft daarbij reeds de contouren aan van de beoordeling: het is in elk geval op de verzekeraar dat de bewijslast rust, aangezien «de werknemer die, ter uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst gedurende verscheiden maanden ver van zijn woonplaats moet verblijven om zijn opdracht te vervullen, tijdens de hele duur van dat verblijf zijn arbeidsovereenkomst uitvoert»¹⁹ en dus het bij artikel 7, tweede lid, van de Arbeidsongevallenwet omschreven vermoeden geniet. Om een afdoend tegenbewijs tegen dit wettelijk vermoeden te leveren zal de verzekeraar moeten aantonen dat de getroffene zich op het ogenblik van het ongeval onledig hield met activiteiten die buiten «een normale vrijetijdsbesteding vallen»²⁰.

Het cassatiearrest geeft wel een duidelijk antwoord op onze eerste principiële vraag: een ongeval dat een werknemer t.g.v. oproer (of oorlog) tijdens de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst overkomt, gebeurt door het feit van de uitvoering, wanneer die uitvoering het risico verbonden aan oproer (of oorlog) voor de getroffene vergroot. Het arrest is met deze principiële stellingname volledig in de lijn van de rechtspraak en rechtsleer sinds de eerste Arbeidsongevallenwet.

b) Valt een ingevolge oorlogsomstandigheden overkomen arbeidsongeval binnen de dekking van de verzekeringspolis?

De commentatoren van het verzekeringsrecht zijn het erover eens dat, ingevolge het beginsel «specialia derogant generalibus» — waarvan ook artikel 3 van de Verzekeringswet van 11 juni 1874²¹ een uitdrukking is — de bepalingen van deze wet slechts van toepassing zijn op de arbeidsongevallenverzekering, in zoverre de arbeidsongevallenwetgeving geen specifieke regelingen inhoudt²². In verband met de dekking van oorlogsisico's zijn in de Arbeidsongevallen-

wet twee bepalingen nader te ontlede: artikel 49 en artikel 84.

Als aangevuld bij artikel 1 van het koninklijk besluit nr. 18 van 6 december 1978 verplicht artikel 49 van de Arbeidsongevallenwet niet alleen de werkgever om een arbeidsongevallenverzekering te sluiten, maar ook de verzekeraar om «alle bij de artikelen 7 en 8 vastgestelde risico's te dekken voor alle werkzaamheden waarvoor zij door die werkgever zijn tewerkgesteld». Het is de verzekeraar bijgevolg verboden om de (uitdrukkelijke of stilzwijgende) uitsluiting van bepaalde risico's (o.m. oorlogsisico's) tegen te werpen aan de getroffene van een arbeidsongeval.

Het is wellicht o.m. dit principe van «eenheid van verzekering» dat het Hof van Cassatie ertoe heeft gebracht in het geannoteerde arrest te beslissen «dat artikel 49 van de Arbeidsongevallenwet partijen niet toelaat risico's verbonden aan oorlog en oproer uit de verzekering te sluiten». Dit beginsel verhindert evenwel niet dat de arbeidsongevallenverzekeraar verhaal neemt op de werkgever wanneer de polis geen dekking van oorlogsisico's inhoudt²³. In de relatie tussen werkgever en verzekeraar, die van louter contractuele aard is²⁴, wordt de toepassing van artikel 19 van de Verzekeringswet niet opzij gezet door de bepalingen van de Arbeidsongevallenwet, die immers slechts van openbare orde zijn in zoverre ze van het gemene recht afwijken²⁵. Alleen in de arbeidsongevallenverzekering voor zeelieden²⁶, waarin geen enkele contractsvrijheid bestaat wat betreft de keuze van de verzekeraar, de omschrijving van het risico en de bepaling van de premie²⁷, en er bijgevolg van een verzekeringscontract geen sprake is, is, naar mijn mening, de toepassing van het artikel 19 van de Verzekeringswet uitgesloten in de relatie tussen de verzekeraar (het Fonds voor Arbeidsongevallen) en de werkgever (rederij)²⁸.

Artikel 84 van de Arbeidsongevallenwet, als gewijzigd bij artikel 10 van het Volmachtsbesluit nr. 39 van 31 maart 1982²⁹, bepaalt: «De schade die voortvloeit uit de arbeidsongevallen ingevolge de werking van ontplofbare, ontvlambare, bijtende of giftige stoffen, bij het laden, het lossen of de behandeling van oorlogstuigen, of ingevolge ontploffingen veroorzaakt door de loutere aanwezigheid van deze tuigen, wordt door de verzekeraar vergoed. Nochtans kan de verzekeraar zijn uitgaven verhalen op het Fonds voor Arbeidsongevallen ten laste van de Staat, wanneer de schade die voortvloeit uit de ongevallen in België het gevolg is van de toevallige en onvoorziene aanwezigheid van de stoffen en tuigen bedoeld in lid 1 van dit artikel»³⁰.

Het tweede lid beperkt dus enigszins de schadelast die de arbeidsongevallenverzekeraar uiteindelijk op zich zal moeten nemen, en legt bepaalde welomschreven risico's, die wegens hun catastrofale aard moeilijk verzekeraar zijn, ten laste van de Staat. Het is evenwel duidelijk dat deze uitzondering, aangezien ze afwijkt van het algemeen beginsel van artikel 49 van de Arbeidsongevallenwet, strikt geïnterpreteerd dient te worden, en dat de verzekeraar bijgevolg gehouden blijft tot schadeloosstelling van ongevallen die zich voordoen o.m.:

- ingevolge ontploffingen van gevaarlijke tuigen die geen «oorlogstuigen» zijn³²,
- ingevolge ontploffingen van oorlogstuigen buiten Belgisch grondgebied³³,
- ingevolge risico's van oorlog en oproer, andere dan

de risico's die voortvloeien uit de aanwezigheid of behandeling van oorlogstuigen.

3. Oorlog en oproer na het cassatiearrest van 24 september 1984

Op de tweede principiële vraag wordt door het Hof van Cassatie, naar mijn mening, maar gedeeltelijk geantwoord. «Artikel 19 van de Verzekeringswet vindt geen toepassing op de arbeidsongevallenverzekering», beslist het Hof.

In elk geval betekent deze uitspraak dat een ongeval, dat aan de kwalificaties van het arbeidsongeval of ongeval op de arbeidsweg, zoals omschreven in de definities van de artikelen 7 en 8 van de Arbeidsongevallenwet, beantwoordt, door de arbeidsongevallenverzekeraar schadeloos dient te worden gesteld: de getroffen werknemer heeft recht op de wettelijke vergoedingen.

Een andere vraag blijft evenwel nog open. Kan de verzekeraar de uitgekeerde vergoedingen verhalen? Hij kan dit zeker, ten laste van de Staat, indien het arbeidsongeval beantwoordt aan de strikte criteria van het artikel 84 van de Arbeidsongevallenwet. Naar mijn mening kan hij dit ook ten laste van de werkgever wanneer in de polis geen uitdrukkelijke dekking voorkomt van de risico's die op grond van artikel 19 van de Verzekeringswet van 11 juni 1874 normaliter uit de dekking van het verzekeringscontract zijn uitgesloten.

De suggestie van de minister van Sociale Voorzorg in antwoord op een parlementaire vraag van 4 december 1975³⁴, blijft dus gelden, ook na het cassatiearrest van 24 september 1984: «Wanneer een werkgever één of meerdere werknemers naar het buitenland stuurt, waar oorlogs- en oproerrisico's zijn, (is) het algemeen gebruikelijk dat hij deze risico's laat verzekeren door een bijzondere clausule in een aanhangsel bij de verzekeringspolis.»

Jos Huys

¹ R.W., 1983-84, 2172.

² R. VANDEPUTTE, *Inleiding tot het verzekeringsrecht*, reeks Beginselen van Belgisch privaatrecht, nr. XIV, 1978, p. 131 e.v.; M. FONTAINE, *Droit des assurances*, 1975, p. 86 e.v.; Nov., *Droit commercial*, tome V (*Les assurances*), volume I, 1966, p. 213, met rechtspraak.

³ Definities bij R. VANDEPUTTE, o.c., p. 133.

⁴ M. FONTAINE, o.c., p. 87 en de in voetnoot vermelde auteurs.

⁵ Nov., o.c., p. 213 e.v. met rechtspraak.

⁶ R. VANDEPUTTE, o.c., p. 134: «De rechter zal dus de kwestie van de bewijslast beslechten volgens de omstandigheden»; M. FONTAINE, o.c., p. 88: «Le problème est souvent résolu par les polices»; zie verder ook de rechtspraak vermeld in Nov., o.c., p. 213 e.v.

⁷ Zie bv. art. 2, zevende lid, van de modelpolis brandverzekering van 1960.

⁸ De controlediensten van het Ministerie van Economische Zaken hebben de dekking van het oorlogrisico in de levensverzekeringspolissen principieel verboden.

⁹ Zie bv. de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 (cf. infra); het wetsbesluit van 27 februari 1947 tot oprichting van een onderlinge Verzekeringskas van Maritieme Verzekeringen tegen Oorlogrisico's (VOZOR) en de statuten van deze instelling.

¹⁰ Art. 7, eerste lid, van de Arbeidsongevallenwet.

¹¹ S. DAVID, *Responsabilité civile et risque professionnel*, 1958, p. 121, met verwijzing naar de parlementaire voorbereiding van de Arbeidsongevallenwet van 24 december 1903.

¹² Verslag namens de senaatscommissie uitgebracht door de heer PEDE, p. 43 e.v.; memorie van toelichting, p. 6 e.v.

¹³ Een amendement ertoe strekkend de zeelieden uitdrukkelijk te beschermen tegen «het natuurlijk risico van de scheepvaart en de ongevallen waarin een oorlogsfeit voorkomt» werd dan ook wegens overbodigheid verworpen (zie verslag PEDE, o.c., p. 50).

¹⁴ G. WETS, «Un accident causé par un fait de guerre, peut-il être en même temps un accident du travail?», B.A., 1939, 595 e.v.; L. NAMECHE, *Commentaire de la loi du 24 décembre 1903 sur les accidents du travail*, p. 97; S. DAVID, o.c., p. 122.

¹⁵ Nov., *Droit Social*, tome IV, 1975, p. 147; P. DENIS, *Droit de la sécurité sociale*, 1977, p. 11-12; P. VANDERVORST, *La réparation des risques professionnels*, 1980-81, p. 737.

¹⁶ Voor een overzicht van deze rechtspraak leze men G. WETS, o.c., p. 608. Ongevallen ingevolge bombardementen tijdens de eerste wereldoorlog werden niet als arbeidsongeval erkend, tenzij de fabriek waarin de getroffen werknemer was tewerkgesteld een specifiek doelwit vormde.

¹⁷ Zie de vermelde rechtspraak bij P. HORION, *Traité des accidents du travail*, 1964, nr. 211.

¹⁸ Het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Brussel van 17 januari 1975, dat in hoger beroep werd bevestigd, is gepubliceerd in J.T., 1975, 265.

¹⁹ Het Hof van Cassatie bevestigt dus nogmaals zijn rechtspraak m.b.t. de «werknemers in opdracht» ingezet door de arresten van 3 mei 1978, R.W., 1977-78, 2786.

²⁰ Zie mijn noot onder Cass., 2 april 1984, R.W., 1984-85, 53.

²¹ Art. 3 van de Verzekeringswet bepaalt dat deze wet ook geldt voor de transport- en zeeverzekeringen, behoudens andersluidende specifieke bepalingen.

²² Zie Nov., *Droit commercial*, o.c., p. 174; M. FONTAINE, o.c., p. 37; R. VANDEPUTTE, o.c., p. 232.

²³ Men leze mijn noot over de eenheid van verzekering onder Cass., 9 april 1984, R.W., 1984-85, 342.

²⁴ Over de dubbele rechtsverhouding in de arbeidsongevallenverzekering leze men het advies van de Raad van State van 13 februari 1970 over het ontwerp van Arbeidsongevallenwet, Algemene Opmerkingen, titel III.

²⁵ Zie bv. het cassatiearrest van 7 maart 1983, R.W., 1983-84, 1298, B.T.S.Z., 1983, 787, met noot R. ELST.

²⁶ Hoofdstuk IV, afdeling 1, van de Arbeidsongevallenwet.

²⁷ De reders hebben geen keuzevrijheid en zijn verplicht verzekerd bij het Fonds voor Arbeidsongevallen (art. 81, eerste lid, A.O.W.). Deze openbare instelling heeft een ander statuut dan de gewone arbeidsongevallenverzekeraar, valt onder een andere controleregeling en past geenszins de gewone verzekeringstechnieken toe. Er is in het verzekeringsstelsel voor zeelieden geen band tussen het risico van de individuele werkgever en de door hem te betalen premie, aangezien de premies bij koninklijk besluit op uniforme wijze voor alle reders worden vastgesteld (art. 81, tweede lid, A.O.W.). Er is zelfs geen band meer tussen de betaalde premies en de door de verzekeringsinstelling te leveren prestatie, daar ze ook bij niet-betaling der premies tot tussenkomst is gehouden en alleen over de mogelijkheid beschikt van aanrekening van moratoire rente en bijdrage-opslagen bij de invordering van achterstallige premies (artt. 4 en 6 van het K.B. van 28 december 1971).

²⁸ Art. 1 van de Verzekeringswet beperkt uitdrukkelijk het toepassingsgebied van deze wet tot de contracten.

²⁹ Het K.B. nr. 39 van 31 maart 1982 is genomen ter uitvoering van art. 1, 9°, van de Volmactwet van 2 februari 1982 (B.S., 5 april 1982).

³⁰ Art. 84 van de Arbeidsongevallenwet heeft een lange en interessante voorgeschiedenis. Het vindt zijn oorsprong in een besluit van de secretarissen-generaal van 9 augustus 1941 (B.S., 20 november 1941, p. 7621), waarbij een Speciaal Fonds werd opgericht dat

de dekking op zich nam van alle arbeidsongevallen «waarin een oorlogsfeit voorkomt».

³¹ Het oorspronkelijk art. 84 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971 was op dit punt voor uiteenlopende interpretatie vatbaar.

³² Zie bv. Arbeidshof Gent, 19 november 1981, *De Verz.*, 1983, 363.

³³ Voor ongevallen op zee kunnen zich hier problemen van volkenrechtelijke aard voordoen. De regel dat schepen beschouwd worden als een «varend gedeelte van het territorium» betekent alleen dat voor personen en feiten aan boord van schepen onder de Belgische vlag de Belgische wetgeving van toepassing (in casu de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971) is, maar geenszins dat de ongevallen die zich in volle zee aan boord van Belgische schepen voordoen «in België» gebeuren in de zin van het tweede lid van artikel 84 van de A.O.-wet (men leze o.m. de bijdrage van Y. VAN DER MENSBRUGGHE over het nieuwe internationale zeerecht in *R.W.*, 1984-85, 1473).

³⁴ Vraag nr. 32 van 4 december 1975, *Bull. Vragen en Antwoorden*, 1975, 97.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 25 JUNI 1984

Voorzitter: de h. Kebers

Raadsheren: mevr. Declercq en de h. Jans

Advocaat-generaal: de h. Geyskens

Advocaten: mrs. De Winter en Vanquaethem

Echtscheiding — Op grond van bepaalde feiten — Eiser gescheiden van tafel en bed door onderlinge toestemming — Ontoelaatbaar voor feiten van vóór de scheiding — Omzetting van scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in echtscheiding — Slechts toelaatbaar krachtens art. 1310 Ger. W.

Echtscheiding op grond van schuld (art. 229 of 231 B.W.) kan niet toegestaan worden aan een partij die gescheiden is van tafel en bed door onderlinge toestemming, op grond van feiten die dateren van vóór de scheiding van tafel en bed. De wet veronderstelt immers dat bij scheiding of echtscheiding een afdoende grond tot (echt)scheiding aanwezig is, en scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming betekent voor de partijen een definitieve optie t.a.v. de aan bovenvermelde feiten te verbinden gevolgen.

Omzetting van scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming in echtscheiding volgens de voorwaarden van de omzetting van scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten kan evenmin toegestaan worden.

G. t/ V.

Advies van het openbaar ministerie

Het hoger beroep van appellante tegen het contradictoir vonnis van 1 juni 1983 is ontvankelijk. Het incidenteel beroep eveneens.

Partijen, gehuwd op 15 april 1950, werden gescheiden van tafel en bed door onderlinge toestemming, na regeling van hun wederzijdse rechten en verplichtingen voor notaris,

bij vonnis van 22 juni 1981, overgeschreven in de registers van de burgerlijke stand op 19 augustus 1981.

Op 19 januari 1982 legde geïntimeerde een verzoekschrift tot echtscheiding neer op grond van artikel 229 of 231 B.W., en na dagvaarding betekend op 11 augustus 1982, vroeg hij machtiging aan de rechtbank om negen feiten te bewijzen door alle middelen rechtens, getuigen inbegrepen.

Appellante verzet zich tegen het aangevochten vonnis dat geïntimeerde toeliet tot het getuigenbewijs van acht feiten, en brengt de volgende argumenten naar voren:

1. *De onontvankelijkheid van de eis tot echtscheiding gebaseerd op artikel 1310 van het Gerechtelijk Wetboek*

Zij doet gelden dat, overeenkomstig artikel 1310 van het Gerechtelijk Wetboek, de echtgenoten slechts na verloop van drie jaar te rekenen van de overschrijving van de scheiding van tafel en bed in de registers van de burgerlijke stand uit de echt kunnen scheiden.

Terecht heeft de eerste rechter opgemerkt dat artikel 1310 van het Gerechtelijk Wetboek, dat een wachttijd oplegt, is ondergebracht onder een afzonderlijke rubriek, afdeling IV, die enkel betrekking heeft op de omzetting van de scheiding van tafel en bed in echtscheiding wanneer een der beide partijen hierom verzocht, na een scheiding van tafel en bed om bepaalde redenen (art. 1309 Ger. W.) of op gemeenschappelijk verzoek van beide partijen na scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming (art. 1310 Ger. W.).

Terecht dus dient artikel 1310 van het Gerechtelijk Wetboek, wegens de beperking die het inhoudt, restrictief te worden geïnterpreteerd, en kan een algemeen verbod van echtscheiding gedurende drie jaar niet worden aanvaard.

Een eenzijdig verzoek tot echtscheiding op grond van de artikelen 229 en 231 van het Burgerlijk Wetboek is dan ook ontvankelijk.

2. *De exceptie van verzoening*

Vergeefs werpt appellante op dat partijen zich hebben verzoend en dat een getuigenverhoor over feiten tussen de jaren 1953 en 1977 ter zake niet meer dienend zijn vermits uitgewist door de verzoening tussen de echtgenoten na het laatste feit, echtgenoten die als man en vrouw zijn blijven samenwonen.

Immers, appellante, die zich op deze verzoening beroept, moet bewijzen dat haar echtgenoot haar de grieven heeft vergeven die hij had tegenover zijn partner. Het hervatten van het samenwonen is in se geen afdoende bewijs (Rb. Brussel, 11 februari 1983, *Rev. du Not. belge*, 1983, 488, met noot van M. Maupin).

Overigens, niet het minste bewijs van een dergelijke verzoening waaruit blijkt dat er een samenloop bestaat van de wil van beide partijen om het gemeenschappelijk leven te hervatten, wordt voorgelegd.

3. *De echtscheiding kan slechts gebaseerd worden op nieuwe feiten*

Appellante meent dat slechts nieuwe feiten van na 19 augustus 1981 in aanmerking kunnen worden genomen om een echtscheiding op grond van bepaalde feiten te kunnen vorderen, aangezien beide echtgenoten in het kader van een procedure door onderlinge toestemming, een keuze hebben gedaan om in die vorm hun rechten te regelen en zij nadien niet meer mogen terugkomen op deze vrijelijk aangegane overeenkomst door zich te willen beroepen op feiten, die hun bekend waren alvorens deze keuze te maken.

Deze redenering zou wel opgaan voor een scheiding van tafel en bed gebaseerd op bepaalde feiten, maar kan niet worden gevolgd wat de scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming betreft.

De scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming wordt immers gelijkgesteld met de echtscheiding door onderlinge toestemming (artt. 1305, tweede lid, en 1306 in fine Ger. W.).

Ten aanzien van de echtscheiding door onderlinge toestemming wordt algemeen aangenomen dat ze kan worden verkregen louter op grond van de wens van de echtgenoten om hun huwelijk te ontbinden, door louter overeenstemming. Men spreekt van «divorce d'accord», (*Het echtscheidingsrecht in België na de hervorming 1974-1975*, door prof. dr. G. Baeteman, nr. 252, p. 181).

Aldus kan niet worden aangevoerd dat beide partijen hun scheiding van tafel en bed hebben laten overschrijven omdat zij voldoende en ernstige grieven hadden om een scheiding van tafel en bed te bekomen, aangezien de grond van deze scheiding evengoed een «onverenigbaarheid van karakters» heeft kunnen zijn.

Derhalve kan een der partijen zijn vraag tot echtscheiding inleiden gebaseerd op feiten daterend van vóór de scheiding van tafel en bed, aangezien deze feiten nooit aan de appreciatie van de rechter zijn onderworpen.

Wat het getuigenverhoor betreft

De eerste rechter heeft geïntimeerde terecht toegelaten tot het bewijs van acht van de negen feiten, aangezien deze een beledigend karakter hebben, afdoende zijn en voor tegenbewijs vatbaar.

Wat het incidenteel beroep betreft

Ten onrechte meent geïntimeerde recht te hebben op een schadevergoeding van 150.000 fr. wegens teregend en roekeloos beroep van appellante.

Immers, het instellen van hoger beroep is een recht en heeft ter zake geen roekeloos of teregend karakter.

Tot besluit

— Het hoofdberoep dient als ongegrond te worden verworpen, en het aangevochten vonnis dient te worden bevestigd.

— Het incidenteel beroep dient eveneens als ongegrond te worden verworpen.

Arrest

Overwegende dat R.V. op 19 januari 1982 een verzoekschrift tot echtscheiding neerlegde op grond van artikel 229 of 231 B.W. en dat hij op 11 augustus 1982 dagvaardde; dat hij de rechtbank vroeg hem toe te laten tot het bewijs van bepaalde feiten door alle middelen rechtens, getuigen inbegrepen;

Dat de eerste rechter de vordering toelaatbaar verklaarde en R.V. toestond acht feiten te bewijzen die zich voorgedaan hebben tussen 1953 en 1980, door alle middelen rechtens, getuigenissen inbegrepen, terwijl aan M.G. het tegenbewijs ervan werd voorbehouden door dezelfde middelen;

Overwegende dat appellante de eerste rechter ten grieve duidt de vordering toelaatbaar te hebben verklaard;

Dat zij de ontoelaatbaarheid onder meer grondt op de omstandigheid dat een procedure tot omzetting van een scheiding van tafel en bed in echtscheiding slechts mogelijk is na verloop van drie jaar (art. 1310 Ger.);

Toestand van partijen vóór de huidige procedure

Overwegende dat partijen door onderlinge toestemming van tafel en bed gescheiden waren bij vonnis overgeschreven in de registers van de burgerlijke stand te M. op 19 augustus 1981;

Dat, ten gevolge van deze overschrijving, partijen een nieuwe burgerlijke staat verkregen waarbij de verplichtingen tot samenwoning en tot bijstand werden opgeheven hoewel ze gehuwd bleven; dat R.V. zich verbonden heeft zowel tijdens als na de procedure door onderlinge toestemming aan M.G. 30.000 fr. per maand te betalen als «bijdrage tot levensonderhoud zolang hij een beroepsactiviteit heeft» (zie voorafgaande overeenkomsten C-2);

Nieuwe vordering tot echtscheiding door één der echtgenoten

Overwegende dat R.V. één jaar later verkoos de echtscheiding te vorderen op grond van de artikelen 229 en 231 B.W., en wel op grond van feiten en grieven die alle daten van vóór de eerste procedure gevoerd door onderlinge toestemming;

Nopens de ontvankelijkheid van deze laatste vordering

Overwegende dat artikel 233 B.W. als volgt gesteld is: «De onderlinge en volgehouden toestemming uitgedrukt op de wijze die de wet voorschrijft, onder de voorwaarden en na de proeftijden die ze bepaalt, bewijst voldoende dat het samenleven voor hen ondraaglijk is en dat er, te hunnen opzichte, een afdoende grond tot echtscheiding bestaat»;

Dat deze vorm van echtscheiding oorspronkelijk voorgesteld was om de echtgenoten toe te staan de echtscheiding te verkrijgen wanneer zij de reden die ze daartoe hebben, niet wensen kenbaar te maken;

Dat, aangezien het huwelijk geen gewoon contract is tussen echtgenoten maar een wettelijke instelling, het niet aanvaard was dat echtgenoten uit deze instelling zouden treden louter op grond van hun wederzijdse toestemming (De Pagne, H., 3e uitgave, nr. 846; Delva W., «Het huwelijk», nr. 1, *T.P.R.*, 1975, 5);

Dat, zelfs na de gevoelige vereenvoudiging in de loop der jaren van de voorwaarden en van de procedure, de onderlinge en volgehouden toestemming der echtgenoten nog steeds bewijst dat een afdoende grond tot echtscheiding bestaat (zie tekst art. 233 B.W.);

Dat derhalve, ter zake, de scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming tussen partijen overgeschreven op 19 augustus 1981 bewezen heeft dat er toen een afdoende grond bestond om een einde te maken aan enkele van de huwelijksplichten;

Overwegende dat, wat de door geïntimeerde ingeroepen grieven betreft, partijen het eens zijn dat het om feiten gaat van vóór de procedure door onderlinge toestemming;

Overwegende dat de wetgever de meest essentiële verschilpunten tussen de vorderingen tot scheiding van tafel en bed en tot echtscheiding heeft opgeheven door een hele reeks wetten (H. Casman, «De scheiding van tafel en bed», in *Het echtscheidingsrecht in België na de hervorming van 1974-1975*, nr. 300);

Overwegende dat, hoewel de echtgenoten kunnen kiezen of ze op grond van de wettelijk bepaalde oorzaken ofwel door onderlinge toestemming hetzij de echtscheiding, hetzij de scheiding van tafel en bed zullen vragen, de keuze in geval van vordering gegrond op bepaalde feiten bij de echtgenoot-eiser ligt, terwijl in geval van onderlinge toestem-

ming beide echtgenoten deze vorm gekozen hebben;

Dat ze in dit laatste geval ook samen de keuze bepalen tussen de echtscheiding of de scheiding van tafel en bed; dat immers overeenkomstig artikel 1305, tweede lid, Ger. W., de echtgenoten van tafel en bed kunnen scheiden door onderlinge toestemming onder dezelfde voorwaarden en volgens dezelfde procedure als voor een «echtscheiding» door onderlinge toestemming (art. 1306, derde lid, Ger. W. dat verwijst naar afdeling II van hoofdstuk XI);

Overwegende dat, gelet op de gezamenlijke keuze door echtgenoten in de onderhavige zaak gemaakt omtrent de gevolgen die ze wilden geven aan de bestaande «afdoende gronden» die er waren toen ze de procedure van scheiding van tafel en bed verkozen, het niet kan worden toegestaan dat op diezelfde gronden door één van hen — benevens, eventueel, onderzoek van de wettelijke mogelijkheid van omzetting voorzien voor de scheiding van tafel en bed om een bepaalde reden — de echtscheiding gevraagd wordt;

Dat, onder meer, bij een scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming voor de verplichting tot hulp, de echtgenoten een voorafgaande regeling dienen te treffen die principieel onveranderlijk is (zie o.m. artikel 1288, 4°, betreffende de eventuele uitkering gedurende de proeftijd en na de echtscheiding);

Overwegende dat wettelijk bepaald is dat, wanneer de scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming drie jaar geduurd heeft sedert de overschrijving van het beschikkend gedeelte van het vonnis of van het arrest waarbij de scheiding is toegestaan, beide echtgenoten uit de echt kunnen scheiden (art. 1310, eerste lid, Ger. W.); dat de echtgenoten daartoe samen dienen te verschijnen voor de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg (art. 1310, tweede lid, Ger. W.); dat het logisch is dat het initiatief van beiden uitgaat wanneer de grond dezelfde gebleven is zoals in casu het geval is;

Overwegende dat artikel 1310 Ger. W. ook bepaalt dat ze de voorzitter, ieder afzonderlijk, doch in elkaars tegenwoordigheid verzoeken hun de echtscheiding toe te staan;

Dat de wetgever bij de laatste wetwijziging dus duidelijk heeft laten blijken dat de omzetting in dit geval ook door onderlinge toestemming moet worden gevraagd; dat de eerste rechter zulks terecht opmerkt in zijn beslissing;

Dat de eerste rechter echter ten onrechte geoordeeld heeft dat ook nog de «echtscheiding» op grond van bepaalde feiten mogelijk bleef, zeker daar waar ze is gegrond op oorzaken die reeds bestonden vóór het volgen van de procedure door onderlinge toestemming;

Overwegende dat de vordering derhalve ontoelaatbaar was;

Overwegende dat de nieuwe eis tot schadevergoeding wegens tergend en roekeloos beroep niet gegrond is;

(...)

NOOT—*De instelling van de scheiding van tafel en bed: meer ongemak dan nut*

1. Het bestaan van een aantal vormen van scheiding van tafel en bed naast de reeds talrijke vormen van echtscheiding, maakt van ons echtscheidingsrecht een zeer ingewikkeld geheel, onvatbaar voor de niet-jurist, en een doolhof waar ook de jurist in verloren kan lopen.

Enkele redenen tot verwarring en complicatie wil ik hier, naar aanleiding van het boven afgedrukte arrest, op een rijtje zetten, om dan mijn opvatting ter zake toe te lichten, nl.: wetgever, schaf de scheiding van tafel en bed af.

2. Toen de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding werd ingevoerd (W. 1 juli 1974) ontging het de wetgever helemaal dat hij ook behoorde te beslissen of de scheiding van tafel en bed op grond van een aantal jaren feitelijke scheiding mogelijk zou zijn. (Een vergetelheid die bewijst dat in de praktijk scheiding van tafel en bed weinig te betekenen heeft; zie verder nr. 7.) Sommigen hebben het standpunt verdedigd dat scheiding van tafel en bed wegens feitelijke scheiding niet toelaatbaar is (De Busschere, C., *De feitelijke scheiding der echtgenoten*, Gent, Story-Scientia, 1978, 263-266; Rigaux, F., *Les personnes*, I, *Mise à Jour*, Brussel, Larcier, 1978, nr. 165; in die zin ook: Brussel, 2 februari 1977, *Rev. Not. B.*, 1977, 252). Ik denk evenwel dat de algemene bewoordingen van art. 1305 Ger. W. integendeel haar wel mogelijk maken (in die zin Rb. Brussel, 15 februari 1977, *Rev. Not. B.*, 1977, 419, noot Sterckx).

3. Hoe verkrijgt een persoon die gescheiden is van tafel en bed echtscheiding?

a) Door omzetting van de scheiding van tafel en bed in echtscheiding, zoals geregeld in de artt. 1309 en 1310 Ger. W.

b) Door echtscheiding (i) op grond van bepaalde feiten of (ii) door onderlinge toestemming volgens de gewone procedures?

Ik zal niet ingaan op het tweede onderdeel van de vraag, aangezien de procedure van omzetting eenvoudiger en sneller is dan die van echtscheiding door onderlinge toestemming. Wel behoort beantwoord te worden de vraag of echtscheiding op grond van bepaalde feiten mogelijk is na scheiding van tafel en bed. Daarbij moet men een onderscheid maken tussen echtscheiding op grond van schuld (nrs. 4-5) en echtscheiding wegens feitelijke scheiding (nr. 6).

4. Op de vraag of echtscheiding op grond van schuld kan worden verkregen na scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming antwoordt het Hof van Beroep te Brussel in het boven afgedrukte arrest: neen, indien feiten aangevoerd worden die dateren van vóór de (overeenkomst tot) scheiding van tafel en bed.

Eerst en vooral wil ik onderstrepen hoe het hof duidelijk zijn uitspraak beperkt tot het geval waarin de feiten plaatsvonden vóór de scheiding van tafel en bed. Met dit voorbehoud kan men alleen maar instemmen.

Wat te denken van de ontoelaatbaarheid van echtscheiding op grond van aan de scheiding voorafgaande feiten? Ongetwijfeld biedt het hof een mooi opgebouwde redenering tot ondersteuning van zijn standpunt. De logica van die redenering kan een niet-gewaarschuwde lezer licht overtuigen, als hij zich geen vragen stelt over de premisse. Het hof gaat namelijk uit van de stelling dat de zinsnede in art. 233 B.W., die verklaart dat de onderlinge toestemming in de gelijknamige procedure voldoende bewijst dat er ten opzichte van de echtgenoten «een afdoende grond tot echtscheiding bestaat» ernstig, ik bedoel letterlijk, moet worden genomen. Allereerst glijdt het hof geruisloos heen over die andere zinsnede in art. 233 B.W. die bepaalt dat de onderlinge toestemming voldoende bewijst dat het samenle-

ven voor de echtgenoten onmogelijk is. Die omstandigheid was in 1804 zeker geen echtscheidingsgrond krachtens de toenmalige artt. 229 tot 232 B.W. Vervolgens, en vooral, dacht ik dat algemeen aangenomen wordt dat art. 233 B.W. een poging was om de schijn van de eenheid van het echtscheidingssysteem — echtscheiding wordt toegestaan op grond van zware schuld — te behouden, dat art. 233 B.W. een fictie in de wetgeving brengt waaraan men verder geen belang moet hechten.

Daarom lijkt het me dat het openbaar ministerie in zijn met het arrest strijdig advies de zaak juist zag, toen het stelde dat ook voor feiten daterend van vóór de scheiding van tafel en bed om echtscheiding mag worden verzocht, te meer daar die feiten nooit eerder aan de appreciatie van de rechter zijn voorgelegd.

Een andere opvatting leidt ertoe dat men de (echt)scheiding door onderlinge toestemming niet enkel als gebaseerd op het akkoord van de partijen (met inachtneming van vormvereisten weliswaar) ziet, hetgeen niet overeenkomt met de aard van die instelling.

Wellicht is een bijkomend onderscheid tussen scheiding van tafel en bed door onderlinge toestemming en scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten hier op zijn plaats. Het hof onderzocht het geval van onderlinge toestemming, waarin beide partijen voor een bepaalde optie kiezen. Zulks is niet het geval voor scheiding van tafel en bed op grond van bepaalde feiten. Alleen als de *eiser* in de eerste procedure de echtscheiding vordert, kan men hem een analoge redenering tegenwerpen.

5. Het hof had niet te antwoorden op de vraag of een echtscheiding op grond van schuld kan worden verkregen na scheiding van tafel en bed, op grond van feiten die zich na de scheiding hebben voorgedaan.

Een bevestigend antwoord dient daarop gegeven te worden (Pasquier, A., *Précis du divorce et de la séparation de corps*, Brussel, Larcier, 1959, 147, nr. 146).

6. Kan echtscheiding op grond van vijf jaar feitelijke scheiding verkregen worden na scheiding van tafel en bed? Rechtsleer en rechtspraak hebben zich over deze vraag reeds uitgesproken, maar niet op eenstemmige wijze.

M.i. antwoorden terecht op bevestigende wijze: Rb. Namen, 15 december 1976, *Pas.*, 1976, III, 78, *Rev. Not. B.*, 1977, 250, noot F.L.; Seneave, P., «Echtscheiding op grond van vijf jaar feitelijke scheiding...», *R.W.*, 1982-83, 1491-1492, nr. 5; Baeteman, G. en Gerlo, J., «Overzicht van de rechtspraak. Personen- en familierecht, 1975-1980», *T.P.R.*, 1981, 859. Tegenstanders van die mogelijkheid verklaren zich: Rb. Marche-en-Famenne, 17 februari 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1977, 329; de Busschere, C., «Kan, na scheiding van tafel en bed, nog een echtscheiding op grond van feitelijke scheiding worden verkregen?», *R.W.*, 1981-82, 2391-2398.

Echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, rekening houdend met een periode van scheiding van tafel en bed is mogelijk, want ik ben overtuigd dat de W. 1 juli 1974 als gewijzigd door de W. 2 december 1982 een algemeen recht op echtscheiding voor gehuwden gestalte gegeven heeft. Door gewijzigde mentaliteit en omstandigheden bewogen heeft de wetgever iedere gehuwde die vijf jaar van zijn partner weg is, het recht gegeven op echtscheiding. Men zou hier bijna van een fundamenteel recht kunnen spreken, minstens fundamenteel in onze concrete samenleving, dat

het vroeger meer geëerbiedigde recht van een gehuwde om niet verplicht te worden tot echtscheiding ernstig heeft aangetast.

Ten onrechte zou men opwerpen dat van tafel en bed gescheidenen niet feitelijk gescheiden zijn, omdat ze niet aan de bepaling hiervan beantwoorden. De feitelijke scheiding wordt nl. nergens in de wet bepaald, zeker niet in de W. 1 juli 1974; en reeds lang wordt aangenomen dat feitelijke scheiding gepaard kan gaan met rechterlijke beslissingen (voorlopige dringende maatregelen, voorlopige maatregelen).

Heeft het zin in dezen een onderscheid te maken tussen de twee vormen van scheiding van tafel en bed?

Men kan inderdaad eerder aarzelen echtscheiding toelaatbaar te achten indien de scheiding van tafel en bed op onderlinge toestemming berust. Hebben de partijen dan geen overeenkomst gesloten waarbij ze hun recht op echtscheiding beperken? Mijn antwoord is dat men niet geldig van een dergelijk fundamenteel recht afziet.

7. De veelvuldigheid van instituten in ons (echt)scheidingsrecht leidt tot verwarring. Kan daaraan iets gedaan worden?

Veeleer dan een efficiënter en sneller wetgevingsingrijpen te bepleiten, zou ik een lans willen breken voor de afschaffing van de scheiding van tafel en bed in al haar gedaanten. De reden hiervoor is duidelijk: de scheiding van tafel en bed is geen levende instelling meer. De cijfers zijn sprekend:

in 1977 waren er 141 scheidingen van tafel en bed t.o. 12.867 echtscheidingen;
in 1978 125 t.o. 13.528;
in 1979 158 t.o. 13.381 echtscheidingen;
in 1980 153 t.o. 14.457 echtscheidingen;
in 1981 140 scheidingen van tafel en bed t.o. 15.323 echtscheidingen.

M.a.w. zijn er ongeveer 1 % scheidingen van tafel en bed t.a.v. de echtscheidingen. In 1940 bedroeg deze verhouding nog ca. 6 %; in 1971 was ze tot 2 % en in 1977 tot 1 % gedaald (Dumon, W. en Kooy, G., *Echtscheiding in België en Nederland*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 1983, 68).

In 1974 tot 1978 waren er resp. 264, 242, 367, 406, 383 omzettingen van tafel en bed in echtscheiding (Dumon en Kooy, *op. cit.*, 69). Sinds 1969 zijn er ieder jaar meer omzettingen dan scheidingen, zodat het totaal aantal gescheidenen van tafel en bed drastisch daalt, en dit niet alleen door het verminderde jaarlijks aantal scheidingen.

In de negentiende eeuw kon de scheiding van tafel en bed zinvol zijn, m.n. om de gewetensnood van katholieken te lenigen. Nu de R.K. kerk de burgerlijke echtscheiding tolereert als men maar de sacramentele band respecteert, is de burgerrechtelijke scheiding van tafel en bed onnodige ballast geworden.

Door ze af te schaffen zou men het recht vereenvoudigen, hetgeen iedereen tot nut zou strekken.

J.M. Pauwels

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL**7e KAMER — 13 OKTOBER 1983**

Voorzitter: de h. Geysen

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Huysegoms en De Groe

Advocaat-generaal: de h. Keereman

Advocaten: mrs. Delbecque en Daniels

Werkloosheid — Sociale zekerheid — Internationale verdragen — Belgisch-Marokkaans Verdrag — Gelijkberechtiging — Recht op uitkeringen — Jonge werknemer die studie eindigt — Art. 36 Verdrag — Strekking.

Krachtens de artt. 1 en 2 van het Belgisch-Marokkaans Verdrag betreffende de Sociale Zekerheid heeft de jonge Marokkaanse werknemer die in België zijn studie eindigt en de voorwaarden van art. 124 van het Werkloosheidsbesluit vervult, recht op werkloosheidsuitkeringen. Art. 36 van het Verdrag maakt slechts het ontslagen zijn van de wachttijd bedoeld in art. 118 van het Werkloosheidsbesluit wegens in het land van herkomst vervulde arbeidsprestaties, afhankelijk van het tot stand komen van een administratieve beschikking.

R.V.A. t/ A.

Het hoger beroep strekt tot wijziging van het bestreden vonnis waarbij de aangevochten administratieve beslissing van 17 maart 1982 van de gewestelijke werkloosheidsinspecteur van appellant te L. werd vernietigd en tot bekrachtiging van deze administratieve beslissing ingevolge welke geïntimeerde niet uitkeringsgerechtigd werd verklaard op grond dat hij de Marokkaanse nationaliteit bezit en hij derhalve geen aanspraak kan maken op het voordeel van artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, nu dit voordeel slechts kan worden toegekend aan vreemde werknemers binnen de grenzen van een internationale overeenkomst, als bepaald bij artikel 125 van hetzelfde besluit, en er ter zake geen internationale overeenkomst bestaat tussen België en Marokko.

Het bestreden vonnis vernietigt de aangevochten beslissing op grond dat in strijd met wat appellant stelde, er een Algemeen Verdrag betreffende de Sociale Zekerheid tussen België en Marokko werd gesloten op 24 juni 1968, bekrachtigd bij de wet van 20 juli 1970 (B.S., 25 juni 1971), volgens hetwelk de Marokkaanse arbeiders tewerkgesteld in België dezelfde voordelen inzake sociale zekerheid genieten onder dezelfde voorwaarden als de Belgische onderdanen, en onder bedoelde voordelen ook die inzake onvrijwillige werkloosheid in het Belgisch regime begrepen zijn, zoals uitdrukkelijk is bepaald in artikel 2, § 1, 2, f, van het verdrag; dat, daar niet wordt betwist dat geïntimeerde voldoet aan alle vereisten van artikel 124, hij zoals de Belgische werknemer in dat geval ook gerechtigd is op de gevraagde uitkeringen.

Appellant stelt dat: indien de bepalingen van de artikelen 1 en 2 van het verdrag inderdaad voorzien in de gelijkberechtiging van de respectieve onderdanen inzake de voordelen bedoeld in het verdrag, deze bepalingen echter enkel

een principeverklaring uitmaken; de regeling inzake onvrijwillige werkloosheid, volgens artikel 36 van het verdrag, slechts tot stand komt zodra ter zake een administratieve schikking is getroffen; aangezien zulks nog niet het geval is, er ook geen internationale overeenkomst over de regeling inzake onvrijwillige werkloosheid bestaat, zodat de aangevochten administratieve beslissing strookt met de wet.

In tegenstelling tot wat appellant betoogt, heeft de bepaling van artikel 36 van het verdrag niet tot voorwerp de algehele regeling van de sector onvrijwillige werkloosheid in de sociale-zekerheidsovereenkomst, als bedoeld in artikel 2 van het verdrag, voor zijn toepassing afhankelijk te maken van het tot stand komen van een administratieve beschikking; bedoelde bepaling van artikel 36 heeft een zeer beperkt voorwerp, en houdt slechts een afwijkende regeling in op de toelaatbaarheidsbepalingen gesteld bij artikelen 118 e.v. van het Belgische Werkloosheidsreglement; de onvrijwillig werkloos geworden werknemers in het land van tewerkstelling worden namelijk hierdoor ontslagen van de te vervullen wachttijd volgens de normen van het land van tewerkstelling in de mate dat ze in het land van herkomst geheel of gedeeltelijk zo een wachttijd hebben vervuld; dat deze regeling nog niet van toepassing is bij gebreke van het tot stand komen van een administratieve beschikking is dus zonder belang m.b.t. de oplossing van het onderhavige geschil, aangezien dit de toepasselijkheid van artikel 124 tot voorwerp heeft en los staat van het vervullen der wachttijdsvereisten bedoeld bij de artikelen 118 e.v.

Behoudens voormelde afwijking bedoeld in artikel 36 van het verdrag, maken de overige bepalingen van het Belgische Werkloosheidsreglement integraal deel uit van het besproken Algemeen Verdrag, als bepaald bij artikel 2, § 1, 2, f, van dit verdrag.

Nu geïntimeerde zich beroept op de bij de artikelen 1 en 2 van het verdrag toegekende gelijkheid tussen Belgische en Marokkaanse werknemers, maken diezelfde bepalingen de bij artikel 125 van het Werkloosheidsreglement bedoelde «grenzen van een internationale overeenkomst» uit.

Aangezien niet wordt betwist dat geïntimeerde voldoet aan de overige vereisten zowel van artikel 125 als van artikel 124 van voornoemd besluit, oordeelde de eerste rechter terecht dat belanghebbende gerechtigd is op de gevraagde uitkeringen.

(…)

JEUGDRECHTBANK TE KORTRIJK**6e KAMER — 19 FEBRUARI 1985**

Rechter: de h. Van de Meulebroucke

Openbaar ministerie: de h. Vergote

Minderjarigheid, voogdij en ontvoogding — Ontvoogde minderjarige — Lening — Hypotheek.

Een ontvoogde minderjarige kan met de bijstand van een curator noch een lening aangaan, noch een onroerend goed met hypotheek bezwaren. In beide gevallen is krachtens de artt. 483 en 484 B.W. gunstig advies van de familieraad en homologatie door de rechtbank van eerste aanleg vereist.

Als deze voorwaarden vervuld zijn, treedt de ontvoogde minderjarige alleen op.

L. en V.

Gezien het hieraangehecht verzoekschrift aangeboden door L.L., metaalbewerker, en zijn echtgenote V.C., samenwonende te (...) en strekkend tot aanstelling van een curator, de heer V.R., overeenkomstig art. 480 van het Burgerlijk Wetboek.

Verzoekers verschijnen op de terechtzitting van 5 februari 1985 en worden gehoord evenals de heer V.R.

Uit het verzoekschrift blijkt dat verzoekers het voornemen hebben een woonhuis aan te kopen te L. waarvoor zij een lening zullen moeten aangaan bij (...) te Brussel. Zij betogen dat daartoe de bijstand van een curator vereist is.

Luidens art. 483 van het Burgerlijk Wetboek mag de ontvoogde minderjarige onder geen voorwendsel leningen aangaan zonder een beslissing van de familieraad gehomologeerd door de rechtbank van eerste aanleg, de procureur des Konings gehoord.

Luidens art. 484 van het Burgerlijk Wetboek mag hij zijn onroerende goederen niet verkopen of vervreemden of enige daad verrichten buiten die van louter beheer, zonder de vormen in acht te nemen die aan de niet-ontvoogde minderjarige zijn voorgeschreven.

Blijkbaar zal de door verzoekers voorgenomen lening gepaard gaan met een hypotheekvestiging, die een daad van beschikking is.

Zoals door artikel 457 van het Burgerlijk Wetboek is voorgeschreven, is daartoe de machtiging van de familieraad vereist en is de tussenkomst van een curator van de minderjarige overbodig.

Verzoekers dienen als ontvoogde minderjarigen daartoe gemachtigd te worden door de familieraad, wiens beslissing niet kan worden ten uitvoer gelegd dan nadat, zoals voorgeschreven door de artt. 457 en 458 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de voogdij, zij de homologatie daarvan gevraagd en verkregen hebben voor de rechtbank van eerste aanleg, die in raadkamer uitspraak doet, na de procureur des Konings te hebben gehoord.

Er zij opgemerkt dat het de ontvoogde minderjarige zelf is (en niet de curator) die optreedt en handelt in rechte en in rechtshandelingen, zelfs binnen het gebied van de zaken, waarvoor hij onbekwaam is (cf. De Page, II, nr. 255 in fine). Wanneer een handeling van de ontvoogde minderjarige onderworpen is aan de toelating van de familieraad en aan de goedkeuring ervan door de rechtbank, dan is het de minderjarige zelf, die moet optreden en de nodige toelatingen vragen. De curator heeft geen vertegenwoordigingsmacht (cf. De Page, II, nr. 288).

De Jeugdrechtbank,

Gehoord de heer H. Vergote, eerste substituut procureur des Konings in zijn andersluidend advies,

Verklaart het verzoek ontoelaatbaar.

ARBEIDSRECHTBANK TE LEUVEN

2e KAMER — 22 DECEMBER 1983

Voorzitter: de h. Jordens

Rechters in sociale zaken: de hh. Depret en Van Obberghem

Advocaat: mr. Pelgrims

Ziekte- en invaliditeitsverzekering — Geneeskundige verzorging — Orthopedische schoenen voor een baby.

Een orthopedisch schoentje, voorgeschreven voor een baby die nog niet kan lopen, dient beschouwd te worden als een apparaat dat beantwoordt aan de vereisten voor tussenkomst.

N. t/ Ziekenfonds X.

T., dochter van eiser, geboren op 29 november 1980, leed aan bilaterale metatarsus adductus en werd, vanaf 1 december 1980, behandeld met corrigerende gipsjes.

Wegens duidelijke neiging tot recidief schreef de behandelende geneesheer schoentjes voor om deze neiging tegen te gaan en te corrigeren.

Verweerder weigerde de kosten ten laste te nemen. Deze weigering werd aldus gemotiveerd: dat orthopedische schoenen slechts toegestaan worden om het lopen en het gaan te bevorderen, wat niet ter zake is voor een baby. Om het kindje te behandelen had men moeten teruggrijpen naar ortesen voor te bed liggende patiëntjes.

Uit de ondervraging van eiser ter zitting, die het schoentje in kwestie vertoonde, blijkt dat de behandeling een gunstig resultaat had. Het voorgeschreven schoentje dient eerder beschouwd te worden als een apparaat dat beantwoordt aan de vereisten voor tussenkomst. Het schoentje was ook van die aard dat geen herhaalde vernieuwing nodig was.

Het resultaat is van meer belang dan formalisme.

De vordering komt gegrond voor.

(...)

NOOT—Redelijkheid in de ziekteverzekering

De redelijkheid van dit vonnis kan moeilijk worden betwist. De Leuvense Arbeidsrechtbank neemt terecht afstand van een al te formalistische interpretatie van de ter zake geldende Z.I.V.-criteria. In casu werden de orthopedische schoentjes pas voorgeschreven nadat de klassieke behandeling met corrigerende gipsjes geen blijvend resultaat opleverde. Impliciet benadrukt dit vonnis ook de preventieve taak van de ziekteverzekering: als een lichamelijk gebrek kan worden voorkomen door het eenmalig verstrekken van zulke schoentjes, zou het toch onbegrijpelijk zijn indien de ziekteverzekering daarvoor geen tussenkomst zou verlenen. Die zelfde ziekteverzekering zou eventueel wel kunnen worden verplicht levenslang orthopedisch schoeisel te vergoeden voor een niet-gecorrigeerde voetafwijking... (Over preventie in de sociale zekerheid: J. Viaene, D. Lahaye en J. Van Steenberghe, «Een begrippenkader voor de hervorming van de sociale zekerheid», *Soc. Kron.*, 1983, 69-87 en 158-171.)

M. Vandeweerd

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 10 september 1984

Arbeidsovereenkomst — Geschreven individuele overeenkomst — Wijziging door latere mondelinge overeenkomst — Geldigheid.

Het bestreden arrest (Arbh. Gent, 18 mei 1983) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat artikel 51 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités partijen niet verbiedt een geschreven individuele arbeidsovereenkomst te vervangen of te wijzigen door een mondelinge overeenkomst;

«Dat het arbeidshof dit artikel schendt door te oordelen dat de schriftelijke overeenkomst van 2 juni 1967 niet kon worden gewijzigd door een latere mondelinge overeenkomst.»

(Voorzitter: de h. Delva — Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: N.V. M. t/ W.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 10 september 1984

Collectieve arbeidsovereenkomst — Paritair subcomité van de haven van Zeebrugge — CAO 8 juni 1977 — Arbeidsvoorwaarden — Toepassingsfeer — Havenarbeid als hoofdzakelijke of bijkomstige activiteit — Begrip niet beperkt tot havenarbeiders voor één dag aangeworven door instelling van de werkgevers van de haven.

Voor de feitenrechter voerde eiseres aan dat de loon- en arbeidsvoorwaarden bedongen in de CAO van 8 juni 1977 (PSC Haven Zeebrugge) geen toepassing vonden, nu verweerder uitsluitend voor eiseres werkte en gebonden was aan een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd, terwijl de bedoelde CAO slechts de loon- en arbeidsvoorwaarden regelt van havenarbeiders die voor één dag worden aangeworven door een instelling die de werkgevers van een zelfde haven groepeerd.

De voorziening tegen Arbh. Gent, afd. Brugge, 1 juni 1983, dat die stelling afwijst, wordt verworpen:

«Overwegende dat de in het middel vermelde collectieve arbeidsovereenkomst van 8 juni 1977 sommige arbeidsvoorwaarden vaststelt, inzonderheid het loon voor de dagtaak, van de werklieden en werkers die onder het paritair subcomité voor de haven van Zeebrugge ressorteren;

«Dat, blijkens artikel 2 van het koninklijk besluit van 12 augustus 1974 tot oprichting en tot vaststelling van de benaming en van de bevoegdheid van paritaire subcomités voor het havenbedrijf en tot vaststelling van het aantal leden ervan, het paritair subcomité voor de haven van Zeebrugge bevoegd is voor de werknemers in het algemeen die in dit havengebied als hoofdzakelijke of bijkomstige activiteit havenarbeid verrichten;

«Overwegende dat noch uit voormelde noch uit een andere in het onderdeel vermelde wettelijke bepaling kan

worden afgeleid dat genoemde collectieve arbeidsovereenkomst slechts van toepassing is op de havenarbeiders 'die voor een dag worden aangeworven door een instelling die de werkgevers van (de) haven groepeerd'».

(Voorzitter: de h. Delva — Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. De Gryse en Houtekier — In de zaak: N.V. B. t/ D.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 24 september 1984

Veiligheidscomité — Beschermde werknemer — Ontslag — Verplichting tot reïntegratie binnen dertig dagen na verzoek — Inwilliging van de aanvraag binnen dertig dagen na aanvankelijke weigering — Vervulling van de reïntegratieverplichting.

Verworpen wordt de voorziening tegen de arresten van 30 juni 1980 en 4 januari 1982 van het Arbeidshof te Gent:

«Overwegende dat, krachtens artikel 1bis, § 5, van de wet van 10 juni 1952, de werkgever ertoe gehouden is de werknemer die in strijd met de §§ 3 en 4 van hetzelfde artikel is ontslagen en overeenkomstig het bepaalde in § 5 een aanvraag heeft gedaan, in de onderneming te herplaatsen onder de voorwaarden van zijn arbeidsovereenkomst: dat, luidens artikel 1bis, § 7, eerste lid, van voormelde wet, de werkgever die de ontslagen werknemer in de onderneming niet herplaatst binnen dertig dagen na de aanvraag tot herplaatsing, aan deze werknemer de in die paragraaf bepaalde vergoeding moet betalen;

«Overwegende dat aan het vereiste van de herplaatsing is voldaan, wanneer de werkgever zich binnen de gestelde termijn onvoorwaardelijk ertoe verbindt de ontslagen werknemer onder dezelfde arbeidsvoorwaarden als voorheen opnieuw tewerk te stellen, zodat de werknemer vóór het verstrijken van die termijn de zekerheid heeft dat zijn ontslag ongedaan gemaakt is; dat daaraan niet afdoet de omstandigheid dat de werkgever eerst de herplaatsing weigert en daarna, maar steeds binnen dertig dagen na de aanvraag tot herplaatsing, deze aanvraag onvoorwaardelijk inwilligt; dat de bij § 7 bepaalde vergoeding slechts verschuldigd is wanneer de aanvraag tot herplaatsing niet is ingewilligd bij het verstrijken van de gestelde termijn, zodat definitief komt vast te staan dat het ontslag niet ongedaan is gemaakt;

«Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest van 30 juni 1980 blijkt dat, nadat verweerder op 7 februari 1979 eisers herplaatsing had geweigerd, tussen de partijen besprekingen werden gevoerd, dat verweerder op 23 februari 1979, dit is binnen dertig dagen na eisers aanvraag, zijn herplaatsing aanvaardde en zulks schriftelijk bevestigde op 26 februari 1979, en dat eiser op dezelfde datum het aanbod tot herplaatsing weigerde; dat het arrest van 4 januari 1982 oordeelt dat verweerder de aanvraag tot herplaatsing onvoorwaardelijk inwilligde, en diens gevolg eisers vordering ongegrond verklaart;

«Dat het arbeidshof zodoende de in het middel vermelde bepalingen van de wet van 10 juni 1952 niet schendt.»

(Eerste voorzitter: de h. Châtel — Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

— Advocaten : mrs. De Bruyn en De Gryse — In de zaak : H. t/ Coöp. V. D.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 25 september 1984

Voorlopige hechtenis — 1. Raadkamer — Aanhangigheid van een zaak — 2 Hoger beroep tegen beschikking tot handhaving van de hechtenis — K.I. verklaart de beroepen beschikking nietig — Evocatie — Beschikking die de hechtenis handhaaft — Uitspraak — Termijn.

Het bestreden arrest (K.I. Gent, 10 augustus 1984) heeft de beschikking van de raadkamer waarbij zijn voorlopige hechtenis wordt gehandhaafd, nietig verklaard wegens miskenning van het recht van verdediging, de zaak aan zich getrokken en bij een nieuwe beschikking de voorlopige hechtenis gehandhaafd. De miskenning van het recht van verdediging bestond hierin dat aan de raadsman van eiser geen bericht was gegeven.

1. Eiser werpt op dat de afwezigheid van bericht meebrengt dat de raadkamer, en dus ook de K.I., niet rechtsgeldig was gesaisisseerd. Het middel faalt naar recht :

«Overwegende dat een zaak die door de vordering van de procureur des Konings tot het instellen van een gerechtelijk strafonderzoek aanhangig is gemaakt bij de onderzoeksrechter, meteen ook wat de voorlopige hechtenis betreft aanhangig is bij de raadkamer.»

2. Eiser werpt ook op dat de K.I. haar beschikking tot handhaving niet in de plaats van die van de raadkamer kon stellen, daar op de dag van de uitspraak meer dan een maand verstreken was sedert de datum waarop de raadkamer voor de laatste maal op wettige wijze de handhaving van de voorlopige hechtenis had bevolen. Ook dit middel faalt naar recht :

«Overwegende dat, naar luid van artikel 5 van de wet van 20 april 1874, indien de raadkamer binnen een maand te rekenen van de ondervraging niet heeft beslist over de telastlegging, de verdachte in vrijheid wordt gesteld, tenzij de raadkamer, de procureur des Konings en de verdachte of zijn raadsman gehoord, bij een met redenen omklede beschikking verklaart dat de hechtenis wegens ernstige en uitzonderlijke omstandigheden die de openbare veiligheid raken, moet worden gehandhaafd; dat ten deze de raadkamer bij beschikking van 27 juli 1984 de voorlopige hechtenis van eiser heeft gehandhaafd;

«Overwegende dat de kamer van inbeschuldigingstelling die kennis neemt van het hoger beroep dat door de verdachte wordt ingesteld tegen de beschikking van de raadkamer waarbij, binnen de bij artikel 5 van de wet van 20 april 1874 bepaalde termijn, de voorlopige hechtenis wordt gehandhaafd, en die de beschikking van de raadkamer nietig verklaart wegens miskenning van het recht van verdediging, ertoe gehouden is, met toepassing van artikel 215 van het Wetboek van Strafvordering, dat een algemene draagwijdte heeft en ook geldt ter zake van voorlopige hechtenis, de zaak aan zich te trekken en eventueel, bij een nieuwe beschikking, overeenkomstig artikel 5 van de wet van 20 april 1874, kan bevelen dat de voorlopige hechtenis gehandhaafd wordt; dat die beslissing kan worden genomen zelfs indien, op het ogenblik van het arrest, meer dan een maand is

verlopen sedert het bevel tot aanhouding of sedert de laatste regelmatige beschikking tot handhaving van de raadkamer, mits het arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling dat de handhaving van de voorlopige hechtenis beveelt, wordt uitgesproken binnen de termijn van vijftien dagen sedert het instellen van het hoger beroep;

«Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan dat de kamer van inbeschuldigingstelling uitspraak heeft gedaan binnen de bij artikel 20, zevende lid, van de wet van 20 april 1874 bepaalde termijn van vijftien dagen.»

(Voorzitter : de h. Boon — Raadheer-rapporteur : de h. D'Haenens — Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts — Advocaten : mrs. Verstringhe en De Cooman — In de zaak : C.).

NOOT—In verband met de bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling om, bij vaststelling van de schending der pleegvormen door de raadkamer, de beschikking van de raadkamer te vernietigen en bij wijze van evocatie zelf over de handhaving uitspraak te doen, zie Cass., 10 mei 1977, *R.W.*, 1977-78, 1811, met noot van A. Vandeplass.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 2 oktober 1984

Strafvordering — Rechterlijke organisatie — Proces-verbaal van de terechtzitting — Griffier — Vaststelling van rechtsvormen waarbij hij niet aanwezig is geweest.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 22 juni 1984) wordt op een ambtshalve aangevoerd middel om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat het proces-verbaal van de terechtzitting van 16 mei 1984, tijdens welke de zaak door het hof van beroep werd behandeld, vaststelt dat de griffier M. 'tijdens de zitting vervangen (werd)' door de klerk-griffier G.; dat enkel de klerk-griffier G. het proces-verbaal met de voorzitter heeft ondertekend;

«Overwegende dat de griffier die het proces-verbaal ondertekende, niet de hoedanigheid had om een authentiek karakter te verlenen aan het proces-verbaal, voor zover in dit proces-verbaal rechtsvormen waren vastgesteld waarbij hij niet aanwezig was;

«Overwegende dat het Hof om die reden en bij gebrek aan een vermelding dienaangaande in het arrest, niet kan nagaan of de behandeling van de zaak tijdens de gehele terechtzitting van 16 mei 1984 in het openbaar is geschied, zoals dit op straffe van nietigheid is voorgeschreven;

«Dat het arrest derhalve nietig is.»

(Voorzitter : de h. Boon — Raadsheer-rapporteur : de h. Marchal — Advocaat-generaal : de h. Declercq — Advocaat : mr. Masson — In de zaak : S. en M.)

NOOT—De griffier en het proces-verbaal van de terechtzitting

1. Naar luid van art. 10 van de wet van 1 mei 1849 moeten de bij de artt. 155, 181, 189, 190 en 211 Sv. voorge-

schreven aantekeningen zowel door de voorzitter als door de griffier worden ondertekend ten einde aan het proces-verbaal van de terechtzitting een authentiek karakter te verlenen (Cass., 26 april 1978, *A.C.*, 1978, 993). Deze rechtsvorm is voorgeschreven op straffe van nietigheid (Cass., 14 januari 1975, *R.W.*, 1974-75, 2234).

2. Een griffier die de terechtzitting niet heeft bijgewoond, heeft natuurlijk geen hoedanigheid om ambtelijk vast te stellen dat de voorgeschreven pleegvormen werden nageleefd, dat de zetel regelmatig was samengesteld of dat een zittingsmisdrijf werd gepleegd, tenzij de voorzitter of de rechter die hem vervangt overeenkomstig de artt. 785 of 786 Ger. W. vaststelt dat de griffier die ter zitting aanwezig was in de onmogelijkheid verkeerde om het zittingsblad te ondertekenen (Cf. Cass., 14 maart 1949, *A.C.*, 1949, 171; Cass., 18 februari 1958, *A.C.*, 1958, 423).

3. Deze beginselen gelden uiteraard wanneer een griffier een gedeelte van de terechtzitting niet heeft bijgewoond of wanneer hij, zoals in het onderhavige geval, wegens dringende redenen moet worden vervangen door een collega.

In dit geval heeft men de keuze: ofwel tekenen de griffier en zijn vervanger beiden het proces-verbaal van de terechtzitting, ofwel wordt door de voorzitter vastgesteld dat de griffier in de onmogelijkheid verkeert het zittingsblad te ondertekenen, ofwel moet er zorg voor worden gedragen dat het vonnis of arrest alle wettelijk voorgeschreven rechtsvormen vermeldt.

A. Vandeplas

Hof van Cassatie (2e Kamer), 2 oktober 1984

Misdrijf — Storten en achterlaten van afval op een niet daartoe bestemde plaats — Voortdurend misdrijf — Opzet — Verjaring van de strafvordering — Aanvang.

Eiser, die veroordeeld is op grond van een gemeenteverordening die storten en achterlaten op een andere dan de daartoe bestemde plaats strafbaar stelt, voert tegen het bestreden vonnis (Corr. Gent, 30 maart 1984) aan dat het de verjaringstermijn van zes maanden ten onrechte doet lopen vanaf de dag dat de afval werd weggeruimd. Hij beweert dat de rechtbank er ten onrechte van uitgaat dat het hem te laste gelegde misdrijf een «voortgezet» misdrijf is, daar de betekenis van het woord «achterlaten» inhoudt dat het misdrijf voltrokken is als de persoon die gestort heeft, de plaats verlaat. Hij beweert ook dat een «voortgezet» misdrijf het voortbestaan veronderstelt van de voorwaarde van opzet waarmee de oorspronkelijke daad werd begaan, dat ten deze bij vergissing op een verkeerde plaats werd gestort en dat, wanneer de oorspronkelijke feiten van storten en achterlaten zonder opzet gebeurden, niet kan worden aangenomen dat de voortzetting van die ongewilde toestand met opzet is gebeurd. Het middel kan niet worden aangenomen:

«Overwegende dat, naar luid van artikel 1 van het Politie-reglement van de gemeente Aalter van 9 mei 1978, het verboden is 'vuilnis en alle andere soorten afval te storten en achter te laten op het grondgebied van de gemeente, behalve op de wettelijk daarvoor gereserveerde plaatsen';

«Overwegende dat uit de in dit politiereglement opeenvolgend gebruikte termen 'storten' en 'achterlaten' blijkt dat strafbaar is gesteld niet alleen de handeling die erin bestaat vuilnis en alle andere soorten afval aan te voeren en te deponeren op daarvoor niet wettelijk gereserveerde plaatsen, maar ook het verzuim die vuilnis of afval weg te ruimen; dat de overtreding die erin bestaat vuilnis of afval achter te laten een voortdurend misdrijf oplevert dat blijft bestaan zolang de dader, hetzij opzettelijk hetzij uit nalatigheid, aan de wederrechtelijke toestand geen einde heeft gemaakt;

«Overwegende dat het vonnis dat, na te hebben beslist dat de aan eiser ten laste gelegde overtreding een voortdurend misdrijf oplevert, vaststelt dat de gestorte grond en wegenafbraak op 17 augustus 1983 werd weggeruimd en dat de verjaring van de strafvordering die op die datum een aanvang had genomen, regelmatig gestuit werd binnen de termijn van zes maanden door de behandeling van de zaak ter terechtzitting van 27 januari 1984 van de politierechtbank, uit die vaststellingen wettig heeft kunnen afleiden dat op het ogenblik waarop de correctionele rechtbank uitspraak deed, de strafvordering niet door verjaring was vervallen.»

(Voorzitter: de h. Boon — Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaat: mr. Danneels — In de zaak: V. en N.V. P.).

Hof van Cassatie (1e Kamer), 4 oktober 1984

1. Burgerlijke rechtspleging — Betekening — Kosten niet vermeld — Nietigheid — Schade — Begrip — 2. Diplomatieke en consulaire ambten — Huur van privé-appartement — Vordering tot betaling van huurlasten en onkosten — Geen zakelijke actie — Immunitet.

1. Verweerster werpt op dat eisers voorziening niet ontvankelijk is, omdat het exploit van betekening slechts het totaal bedrag van de kosten van de akte vermeldt. Zij beweert dat haar belangen geschaad zijn, omdat zij het risico loopt in de kosten te worden veroordeeld en in de onmogelijkheid verkeert om de gegrondheid en het verantwoord zijn van het op de akte vermelde bedrag te controleren en te vergelijken met de wettelijke tarieven. Het middel van niet-ontvankelijkheid wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat het origineel van de akte van betekening van de voorziening, dat zich in het dossier van de rechtspleging bevindt, conform artikel 43, 6°, van het Gerechtelijk Wetboek, de omstandige opgave van de kosten van de akte vermeldt; dat verweerster, die niet aanvoert dat dit dossier niet ter inzage was of dat zij geen eensluidend afschrift van het origineel van de litigieuze akte van betekening heeft kunnen verkrijgen, derhalve de mogelijkheid heeft gehad om de samenstelling en de wettelijke verantwoording van het totale bedrag van de op de akte vermelde kosten te controleren en te vergelijken; dat zij mitsdien niet bewijst in haar belangen te zijn geschaad door het aangeklaagde verzuim.»

2. Het middel dat eiser tegen het bestreden vonnis (Rb. Brussel, 16 april 1983) opwerpt, blijkt gegrond te zijn:

«Overwegende dat uit het vonnis blijkt dat de strafvordering van verweerster tegen eiser tot voorwerp heeft het

verkrijgen van betaling van huurlasten en onkosten betreffende het privé-appartement van eiser, wiens hoedanigheid van diplomatiek ambtenaar door de rechters wordt aangenomen;

«Overwegende dat het vonnis verweersters vordering inwilligt en een deskundige aanstelt om de huurschade vast te stellen; dat de beslissing steunt op de overweging van de eerste rechter, die de appelrechters beamen, 'dat de diplomatieke onschendbaarheid slechts geldt voor daden uitgevoerd in de uitoefening van het ambt van diplomaat';

«Overwegende dat de diplomatieke ambtenaar, ingevolge artikel 31, lid 1, van het Verdrag van Wenen van 18 april 1961, goedgekeurd bij wet van 30 maart 1968, immuniteit geniet ten aanzien van de burgerlijke rechtsmacht van de ontvangende Staat, met uitzondering, onder meer, voor wat aangaat een zakelijke actie betreffende particuliere onroerende goederen die gelegen zijn op het grondgebied van de ontvangende Staat, tenzij de diplomatieke ambtenaar die goederen onder zich heeft ten behoeve van de zendstaat voor de werkzaamheden van de zending;

«Overwegende dat verweersters oorspronkelijke eis geen zakelijke actie inhoudt; dat de rechtbank derhalve voormeld artikel 31 schendt door zich ten aanzien van die eis bevoegd te verklaren.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws — Procureur-generaal: de h. Krings — Advocaten: mrs. Van Ryn en Delahaye — In de zaak: H. t/ C.)

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 5/84 (Voltallig Hof) — Direct Cosmetics Ltd/Commissioners of Customs and Excise (prejudiciële verwijzing) — *Zesde richtlijn inzake BTW-harmonisatie — Grondslag* — 13 februari 1985

Het London Value Added Tax Tribunal (hierna: London VAT Tribunal) heeft twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van de artikelen 11 en 27 van de zesde richtlijn van de Raad (nr. 77/388) betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der Lid-Staten inzake omzetbelasting — Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag.

Deze vragen zijn gerezen in een geschil tussen Direct Cosmetics Ltd en de Commissioners of Customs and Excise (hierna: Commissioners) betreffende de bepaling van de maatstaf van heffing voor de toepassing van de BTW op de transacties van voornoemde onderneming, verzoekster in het hoofdgeding.

Verzoeksters verkoopsysteem

Direct Cosmetics koopt bij de fabrikanten tegen gereduceerde prijzen cosmetische produkten — slechts lopende produkten of restanten van partijen — en verkoopt deze dan in ziekenhuizen, bedrijven en kantoren, via een net van tussenpersonen, op de volgende voorwaarden: het produkt wordt tegen de catalogusprijs van Direct Cosmetics aan de

tussenpersoon geleverd; indien deze binnen twee weken de prijs aan Direct Cosmetics betaalt, krijgt hij een korting van 20%; zo niet, moet hij de volledige prijs betalen.

Het geschil betreft de vraag, of Direct Cosmetics overeenkomstig artikel 11 van de richtlijn BTW is verschuldigd over de tegenprestatie die zij daadwerkelijk verkrijgt, dan wel sprake is van een onder artikel 27 van de richtlijn vallende afwijking op grond waarvan de Britse belastingautoriteiten Direct Cosmetics kunnen belasten op basis van de verkoopprijs aan de verbruiker, zonder aftrek van de korting die, indien zij wordt toegekend, de beloning van de verkopers vormt.

Het relevante recht

Bij de Finance Act 1977 zijn de nodige maatregelen vastgesteld om de Britse belastingwetten in overeenstemming te brengen met de zesde richtlijn. Tijdens de toepassing is deze tekst op verscheidene punten gewijzigd, onder meer door schrapping van de woorden «noodzakelijk ter bescherming van de belangen van de fiscus» ingevolge een uitlegging daarvan door het Manchester VAT Tribunal, volgens welke deze woorden betekenden, dat de belastingadministratie niet alleen moet bewijzen, dat een bepaalde verkoopmethode tot een vermindering van haar inkomsten kan leiden, maar bovendien moet aantonen, dat de belastingplichtige zijn bedrijf opzettelijk op een zodanige wijze voert, dat hij zijn belastingplicht kan ontwijken.

De thans vigerende bepaling luidt als volgt:

«Wanneer

a. het bedrijf van een belastingplichtige geheel of ten dele bestaat in het leveren van goederen aan een aantal personen met het oog op de verkoop in het klein door hen of door anderen, en

b. deze personen geen belastingplichtigen zijn,

kunnen de Commissioners, bij schriftelijke kennisgeving, de belastingplichtige aanwijzing geven, dat vanaf de kennisgeving of de daarin vermelde datum de waarde van dergelijke leveringen zal worden geacht te zijn de normale waarde van die goederen in de kleinhandel.»

Het voorwerp van het geding voor het London VAT Tribunal

In 1982 hebben de Commissioners tot Direct Cosmetics een aanwijzing gericht die luidt als volgt:

«The Commissioners of Customs and Excise geven hierbij aanwijzing, dat na 10 december 1982 de belasting over de toegevoegde waarde op elke belastbare levering van goederen:

a. door u aan personen die geen belastingplichtigen zijn in de zin van section 2 van de Finance Act 1972,

b. met het oog op de verkoop in het klein door onder a. genoemde personen of door anderen zal worden geheven op basis van de normale kleinhandelswaarde van de goederen.»

Uit deze aanwijzing blijkt, dat volgens de belastingadministratie de ter bepaling van de maatstaf van heffing in aanmerking te nemen waarde dus de door de verbruiker betaalde detailhandelsprijs moet zijn, en niet de door de tussenpersonen aan Direct Cosmetics doorbetaalde prijs, met andere woorden de detailhandelsprijs verminderd met de korting in de gevallen waarin deze worden toegekend.

Directs Cosmetics heeft tegen deze aanwijzing beroep ingesteld bij het London VAT Tribunal. Zij heeft onder meer aangevoerd, dat de bij de Finance Act 1981 in bijlage

3 bij de Finance Act 1972/1977 aangebrachte wijziging, bestaande in de schrapping van de woorden «noodzakelijk ter bescherming van de belangen van de fiscus» uit de tekst van 1977, neerkomt op een afwijking van artikel 11 van de zesde richtlijn, waarvoor geen machtiging is verleend overeenkomstig artikel 27 van deze richtlijn.

De Commissioners hebben daarentegen betoogd, dat de bij de Finance Act 1981 aangebrachte wijziging de vroegere bepaling in wezen onverlet heeft gelaten, zodat de nieuwe bepaling wordt gedekt door de op 28 december 1977 overeenkomstig artikel 27 van de richtlijn gedane kennisgeving.

In het kader van dit geschil heeft de nationale rechter het Hof twee prejudiciële vragen gesteld.

De eerste vraag:

Deze vraag strekt ertoe te vernemen of, wanneer een bepaling van een nationale wettelijke regeling, waarvan overeenkomstig artikel 27, lid 5, van de zesde richtlijn kennisgeving is gedaan en waarin naar de «bescherming van de belangen van de fiscus» werd verwezen, wordt gewijzigd door schrapping van deze verwijzing, zulks een «bijzondere maatregel» in de zin van artikel 27, lid 1, van deze richtlijn is, die als zodanig aan kennisgeving is onderworpen.

Volgens Direct Cosmetics is het duidelijk, dat de schrapping van de woorden «ter bescherming van de belangen van de fiscus» niet slechts een nieuwe maatregel in de zin van artikel 27 is, maar bovendien veel verder gaat dan de maatregelen waarvoor op grond van dit artikel machtiging kan worden verleend, aangezien — gelijk het Hof in het arrest van 10 april 1984 (Commissie/België) zou hebben verklaard — dergelijke maatregelen slechts aan de regels van artikel 11 betreffende de maatstaf van heffing kunnen derogeren, voor zover zulks strikt noodzakelijk is ter voorkoming van belastingfraude of -ontwijking.

De Britse regering verklaart, dat geen wezenlijk geschil bestaat tussen de bepalingen van de Finance Act 1972, zoals gewijzigd in 1977, en die van de Finance Act 1981.

Na de uitlegging door het Manchester VAT Tribunal zou eenvoudig zijn gebleken, dat het noodzakelijk was de wettelijke regeling van 1972/1977 opnieuw vast te stellen in een vorm die geheel aansloot bij de doelstellingen ervan. Een nieuwe kennisgeving zou volstrekt overbodig zijn geweest.

De Britse regering heeft erop gewezen, dat verkoopsystemen zoals door Direct Cosmetics — om welke redenen ook — toegepast, niet alleen de belastinginkomsten in het gedrang kunnen brengen, maar ook gevolgen hebben voor de mededingingsverhoudingen tussen de ondernemingen die dergelijke methodes toepassen, en die welke tot betaling van de belasting zijn gehouden.

Om de vraag van het London VAT Tribunal te kunnen beantwoorden, moet worden uitgegaan van de door artikel 27 van de zesde richtlijn ingevoerde regeling en moet op de bijzondere kenmerken daarvan worden gelet. Volgens lid 1 van dit artikel kan de Raad elke Lid-Staat machtigen, bijzondere, van de bepalingen van de richtlijn afwijkende maatregelen te treffen teneinde de belastingheffing te vereenvoudigen of «bepaalde vormen van belastingfraude of -ontwijking» te voorkomen.

Volgens de leden 2, 3 en 4 moet een Lid-Staat die maatregelen als bedoeld in lid 1 wil treffen, de Commissie daarvan op de hoogte brengen en haar alle nodige beoordelingsgegevens verschaffen.

Hieruit volgt, dat nieuwe bijzondere maatregelen die van

de bepalingen van de richtlijn afwijken, slechts in overeenstemming zijn met het gemeenschapsrecht op voorwaarde dat zij, enerzijds, binnen het kader van de in artikel 27 vermelde doelstellingen blijven en, anderzijds, het voorwerp zijn geweest van een kennisgeving aan de Commissie en van een door de Raad onder de voorwaarden van de leden 1 tot 4 van dit artikel uitdrukkelijk of stilzwijgend verleende machtiging.

De nieuwe versie van de Finance Act 1981 verschilt hierdoor van de vroegere versie, dat de woorden «ter bescherming van de belangen van de fiscus» zijn weggelaten. Volgens het London VAT Tribunal is de wijziging van de tekst door schrapping van voornoemde woorden naar Engels recht een materiële wijziging en kan zij niet worden geacht slechts een procedureel aspect te betreffen. Gezien in de optiek van de door het London VAT Tribunal gestelde vraag, moet een verwijzing als aangebracht bij de Finance Act 1981, als een wezenlijke wijziging ten opzichte van de in 1977 aangemelde maatregel worden beschouwd, omdat daardoor juist het element is komen weg te vallen waardoor die maatregel bij de zesde richtlijn aansloot.

De tweede vraag:

De tweede vraag strekt ertoe te vernemen of, wanneer een van de bepalingen van de zesde richtlijn afwijkende bijzondere maatregel niet het voorwerp is geweest van een kennisgeving en, in voorkomend geval, van een machtigingsprocedure op grond van artikel 27, particulieren er voor de nationale rechterlijke instanties van een Lid-Staat aanspraak op kunnen maken, dat zij in overeenstemming met het bepaalde in artikel 11 van de richtlijn worden behandeld, dat wil zeggen, dat hun inkomsten worden belast op basis van de prijs die zij daadwerkelijk als tegenprestatie voor de levering van goederen of het verrichten van diensten hebben ontvangen.

Volgens Direct Cosmetics kunnen de niet-nakoming door een Lid-Staat van een verplichting tot het doen van een kennisgeving en het verkrijgen van een machtiging of de schending van wezenlijke voorschriften van het gemeenschapsrecht de particulieren niet onverschillig laten, noch worden beschouwd als aangelegenheden die uitsluitend de verhoudingen tussen staten betreffen. Direct Cosmetics herinnert aan een hele reeks arresten waarin het Hof zou hebben erkend, dat een Lid-Staat zich ten opzichte van particulieren niet kan beroepen op nationale wettelijke bepalingen die niet in overeenstemming zijn met zijn gemeenschapsrechtelijke verplichtingen.

Volgens de Britse regering bestaat in het gemeenschapsrecht geen beginsel volgens hetwelk de niet-nakoming door een Lid-Staat van een verplichting tot kennisgeving, raadpleging of informatie ten opzichte van de Raad of de Commissie noodzakelijkerwijs tot gevolg heeft, dat elke door die staat genomen maatregel onverenigbaar wordt met het gemeenschapsrecht.

De Britse regering komt tot het besluit, dat in casu de miskenning van de verplichting tot kennisgeving niet zo ernstig kan worden geacht, dat de litigieuze maatregel daardoor zijn geldigheid of zijn werking verliest.

De Britse regering voert voorts aan, dat volgens vaste rechtspraak van het Hof een bepaling van gemeenschapsrecht slechts voor de rechter kan worden ingeroepen, wanneer zij onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig is en geen andere handelingen van de Gemeenschap of van de

Lid-Staten vereist. Artikel 27 zou naar zijn aard voor particulariseren geen rechten kunnen doen ontstaan die de nationale rechter dient te beschermen. De niet-kennisgeving zou de werking van bijzondere nationale maatregelen dus niet kunnen wijzigen althans niet ten aanzien van particulariseren.

Om de tweede vraag te kunnen beantwoorden, moet vooraf een opmerking worden gemaakt. Het wordt niet betwist, dat de bepaling van artikel 11 van de zesde richtlijn, volgens welke de maatstaf van heffing voor de levering van goederen en het verrichten van diensten in beginsel wordt gevormd door alles wat de belastingplichtige leverancier of dienstverrichter als tegenprestatie verkrijgt, regelmatig in het Britse belastingrecht is overgenomen. Als zodanig vormt het bepaalde in artikel 11 van de richtlijn dus tevens een nationale rechtsregel die geldt voor eenieder die aan het BTW-stelsel is onderworpen.

Op het relevante tijdstip bestond er, gelet op het voorwerp van het geschil, geen van de bepalingen van de richtlijn afwijkende «bijzondere maatregel» die overeenkomstig de bepalingen van de richtlijn in werking was getreden.

Het Hof heeft in antwoord op de vragen van de nationale rechter voor recht verklaard:

«1. Wanneer een nationale wettelijke regeling, waarvan kennisgeving is gedaan overeenkomstig artikel 27, lid 5, van de zesde richtlijn van de Raad (nr. 77/388) van 17 mei 1977 (betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der Lid-Staten inzake omzetbelasting — Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag), wordt gewijzigd door schrapping van de verwijzing naar het criterium van de bescherming van de belangen van de fiscus, is die wijziging een 'bijzondere maatregel' in de zin van artikel 27, lid 1, waarvan de betrokken Lid-Staat de Commissie op de hoogte moet brengen overeenkomstig artikel 27, lid 2.

2. Wanneer een Lid-Staat zijn verplichting ex artikel 27, lid 2, van de zesde richtlijn niet nakomt door de Commissie niet op de hoogte te brengen van een bijzondere maatregel die afwijkt van het bepaalde in artikel 11, A, lid 1, sub a, van de richtlijn en waarvoor krachtens artikel 27, lid 1, machtiging van de Raad is vereist, kan hij die maatregel niet tegenwerpen aan particulariseren die voor de nationale rechter toepassing vorderen van de in overeenstemming met artikel 11, A, lid 1, sub a, van de richtlijn vastgestelde nationale belastingregeling.»

Zaak 267/83 (Voltallig Hof) — A. Diatta/Deelstaat Berlijn (prejudiciële verwijzing) — *Migrerende werknemers — Verbliffsrecht van gezinsleden van werknemers* — 13 februari 1985

Het Bundesverwaltungsgericht heeft het Hof twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van de artikelen 10 en 11 van verordening nr. 1612/68 van de Raad betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap.

Deze vragen zijn gerezen in een geschil tussen mevrouw Diatta, van Senegalese nationaliteit, en de deelstaat Berlijn.

Diatta is gehuwd met een Frans onderdaan die in West-Berlijn woont en werkt. Zij oefent in die stad ononderbroken haar beroep uit sinds februari 1978.

Na enige tijd met haar echtgenoot te hebben samengewoond, verliet zij hem in augustus 1978 met het voorne-

men, zich van hem te laten scheiden. Sindsdien leeft zij in een eigen huurwoning.

Haar verzoek om verlenging van haar verblijfsvergunning werd afgewezen op grond dat zij geen gezinslid van een onderdaan van de EEG meer was en geen gezamenlijk domicilie met haar echtgenoot had.

In deze zaak heeft de Duitse rechter het Hof twee prejudiciële vragen gesteld die er in wezen toe strekken te verneemen, of de gezinsleden van een migrerende werknemer in de zin van artikel 10 van verordening nr. 1612/68 noodzakelijkerwijs voortdurend met hem moeten samenwonen om op grond van deze bepaling een verblijfsrecht te genieten, en of aan artikel 11 van deze verordening een verblijfsrecht kan worden ontleend dat onafhankelijk is van dat bedoeld in artikel 10.

Artikel 10 bepaalt:

«1. Met de werknemer die onderdaan is van een Lid-Staat en die op het grondgebied van een andere Lid-Staat is tewerkgesteld mogen zich vestigen:

a) zijn echtgenoot ...

3. ...de werknemer (moet) de beschikking hebben over een woning voor zijn familie, die in het gebied waar hij werkt voor de nationale werknemers als normaal wordt beschouwd; deze bepaling mag geen discriminatie tussen de nationale werknemers en de werknemers uit andere Lid-Staten ten gevolge hebben.»

Artikel 11 bepaalt:

«De echtgenoot ... (heeft) het recht, zelfs indien (hij) niet de nationaliteit van een Lid-Staat (bezit), om op het gehele grondgebied van die Lid-Staat iedere arbeid in loondienst te aanvaarden.»

Volgens verzoekster in het hoofdgeding spreekt artikel 10 niet uitdrukkelijk van samenwonen, maar zegt het enkel, dat de migrerende werknemer een «als normaal beschouwde» woning ter beschikking van zijn gezinsleden moet stellen.

Verordening nr. 1612/68 zou niet in die zin mogen worden geïnterpreteerd, dat een intacte echtelijke leefgemeenschap vereist is.

Volgens de deelstaat Berlijn heeft artikel 10 van verordening nr. 1612/68 enkel tot doel, de migrerende werknemers te beschermen en het werknemersverkeer te begunstigen door de instandhouding van de gezinsband te verzekeren. Er is dus geen reden om een verblijfsrecht toe te kennen dat niet op een leefgemeenschap berust.

Volgens de Duitse, Britse en Nederlandse regering bestaat het verblijfsrecht van de echtgenoot enkel in het geval dat hij in de woning van de migrerende werknemer woont.

De Commissie voert aan, dat algemeen wordt aanvaard, dat het fundamentele recht van vrij verkeer ook toekomt aan het gezin van de migrerende werknemer. Bijgevolg zou het recht van vrij verkeer niet kunnen worden gebonden aan de wijze waarop de echtelieden hun huwelijksleven wensen in te richten, en zou met name niet kunnen worden geeïst, dat zij «onder één dak» zouden samenwonen.

Volgens de Commissie hebben niet alle Lid-Staten en niet alle individuen dezelfde opvattingen over het huwelijksleven. Daarom stelt artikel 10 geenszins een zodanig vereiste.

Verordening nr. 1612/68 moet in haar context worden bezien.

Deze verordening past in het kader van verscheidene regelingen die tot doel hebben, de verwezenlijking van de

doelstellingen van artikel 48 te vergemakkelijken, en moet de werknemers dus de mogelijkheid bieden, zich ongehinderd naar andere lid-Statens te begeven en daar te verblijven om er een beroep uit te oefenen. Artikel 10 van de verordening mag niet restrictief worden uitgelegd en, indien dit artikel bepaalt dat de gezinsleden van een migrerende werknemer zich met hem mogen vestigen, betekent dit niet dat die gezinsleden voortdurend met hem moeten samenwonen. Bijgevolg kan niet impliciet worden aangenomen, dat er één vaste gezinswoning moet zijn.

Deze uitlegging strookt bovendien met de strekking van artikel 11 van de verordening, dat de gezinsleden het recht toekent om op het gehele grondgebied van de betrokken Lid-Staat iedere arbeid in loondienst te aanvaarden, ook wanneer die arbeid wordt verricht op een plaats ver van de verblijfplaats van de migrerende werknemer.

Voorts dient erop te worden gewezen, dat de huwelijksband niet kan worden geacht te zijn verbroken, zolang de bevoegde instantie daaraan geen einde heeft gemaakt.

Het Hof heeft in antwoord op de gestelde vragen voor recht verklaard:

«De gezinsleden van een migrerende werknemer in de zin van artikel 10 van verordening nr. 1612/68 moeten niet voortdurend met hem samenwonen om op grond van deze bepaling een verblijfsrecht te genieten. Aan artikel 11 van deze richtlijn kan geen verblijfsrecht worden ontleend dat onafhankelijk is van dat bedoeld in artikel 10».

WETGEVING IN KORT BESTEK

Verzorgd door het Departement Rechten U.I.A.

Sociale Herstelwet

In het Belgisch Staatsblad van 24 januari 1985 verscheen de herstelwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen. Het is een uitgebreide en belangrijke wet van 176 artikelen. Zij kan ingedeeld worden in vier grote delen.

Bepalingen betreffende de huur

1. In de herstelwet zijn twee reeksen bepalingen betreffende de huur opgenomen. De artikelen 1 tot en met 4 van deze wet, die van *tijdelijke aard* zijn, houden een *matiging van de huurprijzen* in voor de jaren 1985, 1986 en 1987. De artikelen 5 tot en met 9 van deze wet, die van *blijvende aard* zijn, hebben betrekking op de *duur en de verlenging van huurovereenkomsten* betreffende onroerende goederen die de huurder tot *hoofdverblijf* dienen.

A. Matiging van de huurprijzen in 1985, 1986 en 1987

2. Naar analogie met het K.B. nr. 278 van 30 maart 1984 «houdende bepaalde maatregelen inzake loonmatiging met het oog op de bevordering van de tewerkstelling, de vermindering van de openbare lasten en het financieel evenwicht van de stelsels van sociale zekerheid» (B.S., 7 april 1984), bevatten de artikelen 1 tot en met 4 van de sociale herstelwet maatregelen die strekken tot matiging van de inkomsten uit onroerende goederen. De opbrengst van deze matiging wordt evenwel niet gestort in de schatkist en komt

ook niet ten goede aan de sociale zekerheid; de opgelegde matiging is ingegeven door billijkheidsoverwegingen en streeft een zo gelijk mogelijke behandeling na van de verschillende categorieën van inkomens (verslag Van Rompaey, *Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 757/2, 5°, blz. 3-4).

3. Het *toepassingsgebied* van de bepalingen betreffende de matiging van de huurprijzen is zeer ruim opgevat en stemt grotendeels overeen met dat van de laatste tijdelijke huurwet (zie art. 1, § 1, van de wet van 30 december 1982 «tot tijdelijke regeling van de huur- en andere overeenkomsten die het genot van een onroerend goed verlenen», B.S., 31 december 1982). Deze bepalingen zijn van toepassing op alle huur-, leasing- of andere overeenkomsten onder bezwarende titel betreffende onroerende goederen of gedeelten van onroerende goederen die dienstig zijn voor bewoning, voor industriële, commerciële, administratieve of professionele doeleinden, met inbegrip onder meer van de vestiging van erfpacht of van het recht van opstal (art. 1, § 1, eerste lid). De aanhorigheden en de roerende goederen waarvan deze onroerende goederen zijn voorzien, vallen eveneens onder het toepassingsgebied van de bepalingen betreffende de huurprijsmatiging (art. 1, § 1, tweede lid). De pachtovereenkomsten en de overeenkomsten tot vestiging van het jachtrecht en het visrecht, zijn er daarentegen niet aan onderworpen (art. 1, § 2, eerste lid). De handelshuurovereenkomsten vallen wel onder het toepassingsgebied van de bepalingen betreffende de huurprijsmatiging, maar er wordt geen afbreuk gedaan aan de mogelijkheid voor de partijen om, bij het verstrijken van iedere driejarige periode, een herziening van de huurprijs te vragen (zie art. 6 Handelshuurwet), noch aan de mogelijkheid dat, ter gelegenheid van de hernieuwing van de handelshuur, een nieuwe huurprijs wordt vastgesteld, hetzij in onderlinge overeenstemming tussen partijen, hetzij door een beslissing van de rechter (zie de artt. 18 en 19 Handelshuurwet) (art. 1, § 2).

Nieuw in vergelijking met de tijdelijke huurwetgeving is dat de bepalingen betreffende de huurprijsmatiging niet van toepassing zijn op de huur-, leasing-, erfpacht- en opstalovereenkomsten, bedoeld in artikel 1, § 1, waarvan de twee partijen rechtspersonen zijn (art. 1, § 3).

Zowel in de Kamer als in de Senaat is uitvoerig van gedachten gewisseld over de vraag of de bepalingen betreffende de huurprijsmatiging van toepassing zijn op de zogenaamde «sociale huur», d.w.z. de huur van woningen die toebehoren aan de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting en aan de door haar erkende vennootschappen. Hierover om een bijkomend advies gevraagd, heeft de Raad van State ontkennend geantwoord: op grond van artikel 6, § 1, IV, van de bijzondere wet «tot hervorming van de instellingen» (B.S., 15 augustus 1980), gelezen in samenhang met artikel 31 van de Huisvestingscode, komt de bevoegdheid tot het vaststellen van de huurprijzen voor «sociale» woningen thans toe aan de Gewestexecutieven (*Parl. St., Kamer*, 1984-85, nr. 1075/20). De minister van Justitie heeft verklaard zich bij dit advies neer te leggen (*Parl. Hand., Kamer*, 1984-85, blz. 451, vergadering van 8 januari 1985).

4 De matiging van de huurprijs of van de vergoeding verschuldigd met toepassing van de overeenkomsten bedoeld in artikel 1, § 1, geldt voor elk van de jaren 1985, 1986 en 1987. De matiging wordt toegepast op de huurprijs

of de contractuele vergoeding, nadat die is aangepast «overeenkomstig de contractuele bedingen» (art. 2). Deze aanpassing kan voortvloeien zowel uit een koppeling van de huurprijs aan de evolutie van de kosten van levensonderhoud (aanpassing aan het indexcijfer van de consumptieprijsen) als uit een koppeling aan de evolutie van een andere factor, bv. de omzet van de huurder. Het is echter wel vereist dat de huurprijs op basis van een of andere factor wordt aangepast; bij huurovereenkomsten zonder aanpassingsbeding dient de huurprijs ongewijzigd te blijven. Het bedrag van de vermindering is gelijk aan twee procent «van het bedrag dat wettelijk eisbaar is in de maand december van het kalenderjaar dat aan de aanpassing voorafgaat» (art. 2).

De *technische berekening* van de matiging is echter niet zo eenvoudig, omdat zowel voor de berekening van de normaal toepasselijke aanpassingen als voor de vaststelling van het bedrag dat wettelijk eisbaar is in de maand december van 1984, respectievelijk 1985 en 1986, rekening dient te worden gehouden met de tijdelijke huurwetgeving en met de bepalingen van de «definitieve» huurwet van 29 december 1983. Om het bedrag van de wettelijk verschuldigde huurprijs of contractuele vergoeding te berekenen zal men, schematisch weergegeven, in drie stadia te werk moeten gaan. Eerst dient men, rekening houdende met de bepalingen van de «definitieve» huurwet van 29 december 1983 (art. 1728bis B.W.) en eventueel met de tijdelijke huurwetgeving, de normaal verschuldigde huurprijs of contractuele vergoeding te berekenen, d.w.z. zonder de door de sociale herstelwet opgelegde matiging in aanmerking te nemen. Vervolgens dient men het bedrag van de matiging te berekenen, d.i. twee procent van het bedrag dat wettelijk eisbaar is in december 1984, respectievelijk 1985 en 1986. De wettelijk verschuldigde huurprijs of contractuele vergoeding krijgt men ten slotte door het bedrag van de matiging af te trekken van de normaal verschuldigde huurprijs of contractuele vergoeding. Indien bv. met toepassing van het in de overeenkomst vervatte aanpassingsbeding de huurprijs op 1 januari 1985, 7435 fr. zou mogen bedragen en het wettelijk eisbaar bedrag in december 1984, 7.200 fr. bedraagt, is de gematigde huurprijs in 1985: $7.435 - 2\% \times 7.200 \text{ fr.} = 7.435 \text{ fr.} - 144 \text{ fr.} = 7.290 \text{ fr.}$

5. Om het door de sociale herstelwet beoogde parallelisme met de loonmatiging te behouden, is in artikel 3 van deze wet bepaald dat, indien de Koning met toepassing van artikel 2, § 3, van het hierboven genoemde K.B. nr. 278 van 30 maart 1984, beslist dat voor 1986 in uitzicht gestelde loonmatiging niet of slechts gedeeltelijk zal worden toegepast, ook de matiging van de huurprijzen voor 1986 en 1987 zal ophouden uitwerking te hebben of slechts naar evenredigheid gevolg zal hebben.

6. Om de huurder zo efficiënt mogelijk te beschermen tegen een eventuele opzegging die zou worden gegeven in het geval hij zou weigeren een hogere huurprijs te betalen dan die welke voortvloeit uit de voorgaande bepalingen, is in artikel 4, eerste lid, van de sociale herstelwet bepaald dat, wanneer voor een woning die de huurder tot hoofdverblijfplaats dient, met dezelfde huurder een nieuwe huurovereenkomst wordt aangegaan gedurende de periode dat de matiging van de huurprijzen geldt, dus in 1985, 1986 of 1987, de huurprijs niet hoger mag zijn dan het bedrag dat volgt uit de toepassing van de voorgaande bepalingen. De door

de sociale herstelwet opgelegde matiging van de huurprijs blijft m.a.w. gelden indien tussen 1 januari 1985 en 31 december 1987 een nieuwe overeenkomst wordt gesloten met dezelfde huurder.

Luidens artikel 4, tweede lid, kunnen de partijen evenwel aan de vrederechter een *herziening van de huurprijs* vragen, indien zij bewijzen dat de normale huurwaarde van het gehuurde goed ten minste tien procent hoger of lager is dan de huurprijs die volgt uit de door artikel 2 opgelegde matiging. Dit is een nieuwigheid in de wetgeving betreffende de huur van woningen, waarvoor de wetgever zich heeft laten inspireren door de bepalingen van artikel 6 van de Handelshuurwet. Het valt echter te vrezen dat de nieuwe tekst talrijke betwistingen zal oproepen, omdat vele vragen onbeantwoord zijn gebleven. In tegenstelling tot artikel 6 van de Handelshuurwet, is bv. geen referentieperiode vastgesteld waarvoor het verschil tussen de normale huurwaarde en de huurprijs in aanmerking moet worden genomen, en is ook niet bepaald gedurende welke termijn de herziening van de huurprijs kan worden gevraagd. Het is evenmin duidelijk of deze herzieningsmogelijkheid alleen geldt tijdens de periode van de matiging van de huurprijzen, d.w.z. tot 31 december 1987, of ook nadien nog blijft doorlopen. De tekst lijkt de eerste interpretatie te suggereren, doordat in artikel 4, tweede lid, het woord «evenwel» wordt gebruikt, waardoor de verbinding wordt geslagen met het eerste lid, dat enkel tijdens de periode van de huurprijsmatiging geldt (zie over dit alles: verslag Van Rompaey, *Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 757/2-5°, blz. 27-30; verslag Lestienne en Van Belle, *Parl. St., Kamer*, 1984-85, nr. 1075/21, blz. 25-26 en 43-44).

7. In de sociale herstelwet is niet bepaald welke *sancties* zijn gesteld op de overtreding van de bepalingen betreffende de huurprijsmatiging. Ofschoon met deze wet niet de bestrijding van de inflatie wordt nagestreefd, maar wel een matiging van de inkomsten uit onroerende goederen, zo gelijkwaardig mogelijk als de matiging die reeds aan andere categorieën van inkomens is opgelegd, toch gaat het hier om prijsreglementeringsvoorschriften die, conform de rechtspraak van het Hof van Cassatie (zie o.m. Cass., 20 december 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 474), als van openbare orde dienen te worden beschouwd.

B. Duur en verlenging van de huurovereenkomsten betreffende onroerende goederen die de huurder tot hoofdverblijf dienen

8. Zoals blijkt uit de titel van hoofdstuk II van de sociale herstelwet, zijn de daarin vervatte bepalingen (artt. 5-9) slechts van toepassing op de huurovereenkomsten betreffende onroerende goederen die de huurder tot hoofdverblijfplaats dienen. Met uitzondering van artikel 9 (overgangsbepaling) gaat het om bepalingen die het Burgerlijk Wetboek wijzigen of aanvullen en een blijvende geldigheidsduur hebben.

9. Allereerst wordt voor deze categorie van huurovereenkomsten, indien ze althans *niet-gemeubileerde woningen* betreffen, een wijziging gebracht in het regime van de duur en de na te leven opzeggingstermijn.

Als belangrijk uitgangspunt geldt hier het principe van het nieuwe artikel 1759, § 2, B.W. (het vroegere artikel 1759 B.W. vormt nu de tekst van § 1), waarin wordt bepaald dat

een huurovereenkomst betreffende een niet-gemeubileerde woning die de huurder tot hoofdverblijf dient, door hem geacht wordt voor onbepaalde tijd te zijn aangegaan en derhalve slechts kan worden opgezegd met inachtneming van de opzeggingstermijnen bepaald in artikel 1758bis B.W. Dit artikel formuleert m.a.w. voor deze categorie van huurovereenkomsten een *weerlegbaar vermoeden dat ze voor onbepaalde tijd zijn aangegaan*.

Indien voor de huur van een niet-gemeubileerde woning die de huurder tot hoofdverblijf dient, *geen bepaalde duurtijd* is overeengekomen, kan de beëindiging van de overeenkomst door opzegging slechts geschieden met inachtneming van een opzeggingstermijn van minstens zes maanden indien de opzegging door de verhuurder wordt gedaan en van minstens drie maanden indien de opzegging van de huurder uitgaat (nieuw art. 1758bis, § 1, B.W.). Indien wordt opgezegd met een kortere opzeggingstermijn dan wettelijk is voorgeschreven, is de sanctie niet de nietigheid, maar wordt die termijn verlengd tot de wettelijke minimumtermijn is bereikt (nieuw art. 1758bis, § 2, B.W.). De toepassing van het hierboven vermelde weerlegbaar vermoeden ten gunste van huurovereenkomsten van onbepaalde tijd (art. 1759, § 2, B.W.) heeft tot gevolg dat de zojuist vermelde opzeggingstermijnen niet alleen gelden voor de schriftelijke huurovereenkomsten die voor onbepaalde tijd zijn aangegaan, maar ook voor alle, mondelinge of schriftelijke, huurovereenkomsten waarbij geen welbepaalde duurtijd is overeengekomen.

Indien voor de huur van een niet-gemeubileerde woning die de huurder tot hoofdverblijf dient, een *duurtijd van drie maanden tot één jaar* is overeengekomen, kan aan de huur slechts een einde worden gemaakt indien de ene partij de andere opzegt één maand voor het verstrijken van de bepaalde tijd (nieuw art. 1758ter, § 1, B.W.). Indien de opzegging niet wordt gedaan overeenkomstig het zojuist bepaalde, is de sanctie niet de nietigheid, maar wordt de huur voortgezet voor een duur gelijk aan de oorspronkelijk overeengekomen duurtijd (nieuw art. 1758ter, § 2, B.W.).

De nieuwe artikelen 1758bis, 1758ter en 1759, § 2, B.W. hebben tot gevolg dat, voor de duur en de opzeggingstermijnen van die huurovereenkomsten, de plaatselijke gebruiken zijn opgeheven. De plaatselijke gebruiken blijven echter nog wel gelden voor andere categorieën huurovereenkomsten, in het bijzonder de huurovereenkomsten betreffende onroerende goederen die de huurder niet tot hoofdverblijf dienen, en de huurovereenkomsten met een welbepaalde duurtijd van meer dan één jaar of minder dan drie maanden waarin geen opzeggingstermijn is bedongen.

10. Artikel 9 van de sociale herstelwet bevat *overgangsbepalingen* voor de toepassing van de nieuwe artikelen 1758bis en 1758ter op de lopende huurovereenkomsten. De artikelen 1758bis en 1758ter B.W. zijn niet van toepassing op de huurovereenkomsten verlengd overeenkomstig de bepalingen van de «definitieve» huurwet van 29 december 1983, indien de opzegging is gedaan vóór 1 november 1984 (art. 9, §§ 1 en 2). Het gaat om de huurovereenkomsten bedoeld in artikel 11, § 3, van de «definitieve» huurwet van 29 december 1983, die in de loop van 1984 zijn vervallen of beëindigd ten gevolge van een opzegging door de verhuurder; deze overeenkomsten zijn vanaf het einde van de opzeggingstermijn of de datum van verval in 1984, verlengd met één jaar. Artikel 1758ter B.W. geldt evenmin voor de

huurovereenkomsten die vervallen vóór 1 maart 1985.

11. Door artikel 8 van de sociale herstelwet worden twee wijzigingen aangebracht in artikel 1759bis B.W., d.i. de bepaling waarbij aan de huurder die is opgezegd, die zelf heeft opgezegd of wiens huurovereenkomst is vervallen, onder bepaalde voorwaarden het recht wordt toegekend om een *verlenging* van de huurovereenkomst *wegens buitengewone omstandigheden* te verkrijgen. In de eerste plaats wordt nu een termijn bepaald waarin deze verlenging moet worden aangevraagd: dit moet op straffe van nietigheid bij aangetekende brief geschieden uiterlijk één maand voor de vervaldag van de huur (nieuw art. 1759bis, tweede lid, B.W.). In de tweede plaats worden twee uitzonderingen ingevoerd op het principe van de wettelijke verlenging wegens buitengewone omstandigheden: deze verlenging kan niet worden gevraagd aan de nieuwe eigenaar in geval van vervreemding van het goed, noch aan de rechtverkrijgenden in geval van overlijden. Wanneer voor de huur evenwel geen welbepaalde tijd is overeengekomen, kan de verlenging toch aan de nieuwe eigenaar worden gevraagd, indien de opzegging meer dan twee jaar na de vervreemding van het goed is gedaan (nieuwe art. 1759bis, laatste lid, B.W.).

12. De sociale herstelwet heeft, zoals bekend, *terugwerkende kracht*. Deze wet is inderdaad in werking getreden op 1 januari 1985, met uitzondering van die bepalingen waarvoor een bijzondere datum van inwerkingtreding geldt (art. 176), wat echter niet het geval is voor de bepalingen betreffende de huur.

A.V.A.

Bepalingen betreffende sociale zekerheid

In het kader van de herstelwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen werden een reeks financiële maatregelen getroffen inzake sociale zekerheid o.m. worden:

— sommige staatsuitgaven ten behoeve van brugrustpensioenen en bruggpensioenen ten laste gelegd van de pensioenregeling (art. 10);

— de opbrengsten van de inkomstenmatiging voor zelfstandigen (K.B. nr. 289 van 31 maart 1984) aangewend voor de pensioenregeling der zelfstandigen (art. 11);

— ter financiering van de rente van leningen aangegaan in een bepaalde sector van de sociale zekerheid, eventueel bij K.B., overschotten uit andere sectoren aangewend (art. 12).

Verder worden de maatregelen ter bestrijding van de koppelbazen nog meer «waterdicht» gemaakt (art. 18), worden de reiskosten voor sommige ambulante zieken (longtuberculose, nierdialyse ...) terugbetaalbaar gemaakt en wordt de stijging van administratiekosten van de ziekenfondsen beperkt (artt. 18-21).

J.V.S.

Bepalingen betreffende sociaal recht

Hoofdstuk IV. Tewerkstelling en concurrentievermogen

Afdeling II. Verlenging van de akkoorden 1983-1984

De bepalingen inzake arbeidsduurvermindering en compenserende aanwerving, vervat in de collectieve arbeidsovereenkomsten die in de periode 1983-1984 tot stand kwamen, worden in beginsel verlengd voor de periode 1985-

1986. Het betreffen zowel de bestaande sectoriële als ondernemings-cao's. Toch staat de wet toe dat in deze collectieve overeenkomsten, die ter uitvoering van het K.B. nr. 181 tot stand zijn gekomen, onder bepaalde voorwaarden wijzigingen worden aangebracht. Ook kunnen sectoren of ondernemingen die nog geen dergelijke collectieve arbeidsovereenkomst kenden, toetreden tot het systeem door voor 1985-1986 een overeenkomst tot stand te brengen. De sociale herstelwet preciseert de voorwaarden waaronder dit nog kan. Ook dient te worden aangestipt dat het toepassingsgebied van het K.B. nr. 181 lichtjes is gewijzigd. Zo worden uitgesloten: de uitzendbureau's wat het uitzendpersoneel betreft, de beschutte werkplaatsen en een aantal regieën, diensten en nationale maatschappijen. Voor het overige wordt het stelsel grotendeels geactualiseerd.

In dezelfde afdeling worden specifieke maatregelen voor het bouwbedrijf uitgewerkt en wordt het systeem van K.B. nr. 185 inzake aanwending van loonmatiging in K.M.O.'s aangepast en geactualiseerd. De wet voorziet eveneens in verlenging van de maatregelen inzake loonmatiging, uitgewerkt in het K.B. nr. 180 van 30 december 1982. Het stelsel van de verminderde sociale-zekerheidsbijdragen, vervat in de K.B.'s nr. 157 en 222 worden verlengd.

Afdeling III. Nieuwe onderhandelingen over het scheppen van werkgelegenheid

Naast de verlenging van de collectieve arbeidsovereenkomsten, gesloten in het kader van het K.B. nr. 181, nodigt de wetgever de sociale gesprekspartners uit om voor de periode 1985-1986 nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten met betrekking tot het scheppen van werkgelegenheid. Deze akkoorden kunnen tot stand komen op sectoriële vlak in de paritaire comités of bij ontstentenis daarvan in de onderneming zelf.

Afdeling IV. Versoepeling van het arbeidsrecht

— *Wijziging van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1973.* De wijzigingen aangebracht in de Arbeidsovereenkomstenwet betreffen vooral een uitbreiding van de mogelijkheid om een beroep te doen op een vervangingsovereenkomst, de verlenging van de proefperiodes voor bedienden en de mogelijkheid om de opzeggingsvergoeding uit te betalen in maandelijks schijven, indexering van de loondrempels gehanteerd in de Arbeidsovereenkomstenwet. Bovendien een eigenlijke uitbreiding van een mogelijkheid om op vervangingsovereenkomsten een beroep te doen staat de wet voortaan ook toe dat in het kader van deze overeenkomsten wordt afgeweken van de normale regels voor beëindiging van de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur en van de overeenkomst voor bepaalde duur. De maximumproefperiodes voor bedienden worden verdubbeld. Van de mogelijkheid om opzeggingsvergoedingen in schijven uit te betalen kunnen enkel ondernemingen in economische moeilijkheden gebruik maken.

De loondrempels die ingevolge het K.B. van 14 december 1984 werden opgetrokken van 250.000, 300.000 en 500.000 naar respectievelijk 650.000, 780.000 en 1.300.000 fr., zullen voortaan jaarlijks automatisch aan de evolutie van het indexcijfer worden aangepast. De basisindex is die van het derde trimester van 1984; een eerste aanpassing zal ingaan per 1 januari 1986.

— *Wijziging van de Bedrijfsorganisatiewet van 20 september 1984 en de Veiligheidswet van 10 juni 1952.* Beide wetten zijn gewijzigd met de bedoeling het aantal beschermde werknemers te verminderen. Zo dienen er geen verkiezingen voor ondernemingsraden meer te worden gehouden wanneer het personeelsbestand tussen twee verkiezingen in daalt beneden de honderd, maar nog meer dan vijftig werknemers beloopt. In dit geval zijn er enkel nog verkiezingen voor het comité VGV; de leden van het veiligheidscomité zullen dan zitten in de ondernemingsraad. Zo in de periode tussen twee verkiezingen het personeelsbestand daalt beneden de vijftig en zulks nog steeds het geval is op het ogenblik der sociale verkiezingen, dient er geen comité VGV meer ingericht te worden.

— *Versoepeling van het stelsel van stage voor jongeren.* Het stelsel van stages voor jongeren wordt op twee punten versoepeld: het wordt voortaan mogelijk verschillende opeenvolgende stageovereenkomsten te sluiten zonder dat zulks de inwerkingtreding van het vermoeden van art. 10 van de Arbeidsovereenkomstenwet meebrengt en ook wordt het mogelijk om voor jongeren die minstens twee jaar uitkeringsgerechtigde werkloze zijn, een tweede stageovereenkomst in te laten.

— *Wijziging van de wet van 16 maart 1971: een soepele urenregeling.* De sociale herstelwet staat toe dat ondernemingen op een aantal punten afwijken van het vrij stoeve inhaalrustsysteem uitgewerkt door het genummerd besluit nr. 225. Een dergelijke afwijking kan slechts voor zover ze vervat ligt in een sectoriële cao of in een ondernemingscao.

Art. 20bis van de Arbeidswet staat toe om de arbeidsduur, met inachtneming van sommige grenzen, over een periode van een jaar te verdelen. Een voorwaarde is wel dat vooraf een collectieve arbeidsovereenkomst wordt gesloten. Een dergelijke versoepeling kan doordat diverse alternatieve uurroosters in het arbeidsreglement kunnen worden opgenomen. Doel van de collectieve arbeidsovereenkomst is nu een kader vast te leggen waarbinnen deze soepelheid van uurregeling kan spelen.

De sociale herstelwet schrijft eveneens de mogelijkheid in de Arbeidswet in om de verlenging van de recuperatieperiode van één kwartaal te realiseren. De verlenging mag ten hoogste één jaar bedragen. De verlengingen moeten per afwijking in de collectieve arbeidsovereenkomst worden vermeld.

De sociale herstelwet stelt voortaan geen begrenzing in de tijd meer voor arbeid verricht in het kader van dringende herstellingen aan materialen en machines. In dit geval zullen dus ook de grenzen van 11 en 50 uur niet meer spelen.

Deze wijzigingen van de Arbeidswet maakten eveneens een actualisering van de Loonbeschermingswet en de Arbeidsreglementswet noodzakelijk.

— *Wijziging van de wetgeving op de sluiting van onderneming en op de werking en opdracht van het Fonds voor sluiting van onderneming en wijziging van de wet van 28 juni 1966 m.b.t. de schadeloosstelling van werknemers bij sluiting van onderneming.* De door de artt. 89 tot 91 van de sociale herstelwet tot stand gebrachte wijzigingen hebben een dubbel doel: het sluitingsfonds is blijvend bevoegd om herstructurering van onderneming gelijk te stellen met sluiting van onderneming; het aantal tussenkomsten van de werkgever wordt beperkt daar waar ze niet strikt noodzakelijk zijn.

— *Wijziging van de wet van 30 juni 1967 tot verruiming opdracht sluitingsfonds.* De artikelen 92 tot 94 van de herstelwet wijzigen de wet tot verruiming van de opdracht van het sluitingsfonds. Hierbij wordt de verwezenlijking nagestreefd van de volgende doelstellingen: het uitsluiten van die werknemers die het voorwerp hebben uitgemaakt van enige strafrechtelijke veroordeling in verband met de beheersdaden van de onderneming, de verduidelijking van het toepassingsgebied van de wet van 30 juni 1967 en de beperking van de tussenkomst van het fonds in het kader van de conventionele regeling inzake brugpensioenen.

— *Wijziging van de wet van 12 mei 1975 met betrekking tot de uitbreiding van de opdracht van het sluitingsfonds.* Het sluitingsfonds zal (los van de sluiting van ondernemingen) enkel nog in het kader van het conventioneel brugpensioen kunnen tussenbeide komen voor die categorieën van werknemers die expliciet worden opgesomd in een bijzonder daartoe uitgevaardigd K.B.

— *Wijziging van de Hypotheekwet van 16 december 1951.* Art. 96 van de sociale herstelwet wijzigt de Hypotheekwet ten einde het sluitingsfonds meer garanties te bieden inzake het verhalen van de door het Fonds gewaarborgde betalingen.

— Art. 97 van de sociale herstelwet schaft *het stelsel van de wachtgelden* af.

Afdeling V. Beroepsloopbaan-onderbreking

Voortaan wordt het werknemers mogelijk hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk de beroepsloopbaan te onderbreken. De sociale herstelwet last immers de mogelijkheid in om hetzij een volledige onderbreking te krijgen, hetzij van een voltijdse op een halftijdse betrekking over te stappen. Het stelsel, dat ook toepasselijk kan worden gesteld op de openbare sector, kan ofwel toegepast worden op grond van een individueel akkoord tussen werkgever en werknemers hetzij met toepassing van een collectieve arbeidsovereenkomst. De wet stelt de minimum- en maximumduur aan de volledige onderbreking. De werknemers die hetzij een gehele onderbreking van de beroepsloopbaan doorvoeren hetzij halftijds gaan werken, genieten een vergoeding, door de overheid vast te stellen, voor zover hun werkgever in hun vervanging voorziet door een volledig en uitkeringsgerechtigde werkloze aan te werven. De modaliteiten van toekenning van de betrokken vergoeding zijn uitgewerkt in het K.B. van 25 januari 1985 (B.S., 14 februari 1985).

Afdeling VI. Invoering van betaald educatief verlof

De artikelen 108 tot 144 van de sociale herstelwet werken een nieuw systeem van educatief verlof uit ter vervanging van het stelsel van de kredieturen ingevoerd door de wet van 10 april 1973.

Het nieuwe stelsel is uitsluitend van toepassing op voltijdse werknemers, daar zij vooral behoefte aan tijd hebben om cursussen te volgen. Net als in de vorige regeling zijn de leden van het onderwijzend personeel uitgesloten. Ten einde de ontduiking van de wet te voorkomen, wordt het begrip «werknemer» ruim omschreven.

De cursussen worden ingedeeld in beroepsgerichte opleidingen en opleidingen van meer algemene aard. Nieuw is de oprichting in het Ministerie van Arbeid van een paritair samengestelde commissie die moet toezien of de cursussen wel behartigenswaardig zijn. Deze commissie, die daarbui-

ten met een algemene controlerende en adviserende taak is belast, kan ook tussenbeide komen voor cursussen die niet automatisch voor toekenning van verlof in aanmerking komen. De commissie zal geval per geval beoordelen.

Het recht op verlof en de omvang van het verlof zijn in beginsel afhankelijk van de omvang van de geleverde inspanning en van het feit of de betrokkene beroepsopleiding of algemene opleiding volgt of beide. De wet stelt eveneens maxima vast. De werknemer heeft recht op afwezigheid met behoud van het normale loon.

Op de werknemer rust een verplichting van informatie ten aanzien van de werkgever. De werknemer moet de werkgever op de hoogte brengen van de volgende elementen: voornemen een cursus te volgen, getuigschrift van inschrijving, de voorgenomen afwezigheden en het onderbreken of stopzetten van de cursus.

In de onderneming moet een planning worden opgesteld. Deze planning mag geen afbreuk doen aan het recht van de werknemer om college te lopen of cursussen te volgen.

Het loon dat uitbetaald wordt is het normale loon. Zulks houdt in dat het het loon betreft, berekend overeenkomstig de modaliteiten van de bestaande feestdagenwet. Tevens wordt voorzien in *de gelijkstelling van afwezigheidsperiodes* met effectieve arbeidsdagen in het kader van de sociale wetgeving.

Bij niet-slagen of bij het aanwenden van de afwezigheidsperiodes voor lucratieve bezigheden, wordt onder de door de wet gespecificeerde omstandigheden het recht op educatief verlof *geschorst*.

De werknemers, die gebruik maken van het educatief verlof mogen niet om deze reden door de werkgever worden ontslagen.

Hoofdstuk V. Vertegenwoordiging van het kaderpersoneel

Bij de volgende sociale verkiezingen zullen kaderleden een eigen vertegenwoordiging kunnen bezitten in de ondernemingsraad. Daartoe heeft de sociale herstelwet de weg geëffend.

De wet omschrijft allereerst het begrip kaderpersoneel. Het betreft personeel dat functies vervult die overeenstemmen met een bepaald scholingsniveau of een gelijkwaardige beroepservaring. De werkgever zal overeenkomstig de modaliteiten vastgelegd in een K.B. moeten vastleggen welke werknemers in zijn onderneming de hoedanigheid van kaderlid bezitten. Een beroep tegen de beslissing van de werkgever voor de arbeidsrechtbank is mogelijk.

Nieuw is eveneens de invoering van het begrip «representatieve kaderorganisatie». De wet omschrijft de voorwaarden waaraan de kaderorganisaties moeten voldoen om als representatieve organisatie erkend te worden. De kandidaat-kaderafgevaardigden in de ondernemingsraad kunnen op drie wijzen worden voorgedragen: hetzij door een representatieve kaderorganisatie, hetzij door een representatieve werknemersorganisatie, hetzij op een onafhankelijke lijst, die door minstens tien procent van de kaderleden van de onderneming wordt gesteund. Opdat er een afzonderlijk kiescollege voor kaders wordt ingesteld, moet de onderneming minstens vijftien kaderleden tellen.

M.R.

Andere bepalingen

1. De regelen betreffende de militievergoeding worden uitgebreid tot nieuwe categorieën rechthebbenden.

2. Een bijzondere inkoopregeling van eigen aandelen of winstbewijzen wordt ingevoerd onder voorwaarden die afwijken van art. 52bis van de Vennootschappenwet en van de tweede Europese richtlijn.

3. Artikel 173 stelt de algemene regel vast volgens welke niemand meer dan twee mandaten kan cumuleren in of voor rekening van de overheidssector in ruime zin. De beoogde mandaten zijn de openbare mandaten, met uitsluiting van de politieke mandaten.

Kosten voor werken aan bepaalde beschermde monumenten

Het decreet van de Vlaamse Raad van 30 oktober 1984 (*B.S.*, 24 januari 1985) bekrachtigt het besluit van de Vlaamse Executieve van 4 juli 1984 tot bepaling voor het Nederlandse taalgebied van de verdeling der kosten voor werken aan beschermde monumenten bestemd voor een erkende eredienst, seminaries en pastorieën.

Het besluit van 4 juli 1984 heeft het K.B. van 23 juli 1981 i.v.m. deze materie opgeheven.

Het besluit van de Vlaamse Executieve van juli 1982 bepaalt de verdeling van de kosten voor werken aan beschermde monumenten, andere dan gebouwen bestemd voor een erkende eredienst, seminaries en pastorieën. Het ontwerp van decreet tot bekrachtiging van dit besluit werd door de Vlaamse Raad goedgekeurd op 17 november 1982.

Door de bekrachtiging van het besluit van 4 juli 1984 wordt eveneens voldaan aan het in de wet van 3 juli 1971 vastgelegd mechanisme ter voorkoming van elke discriminatie om ideologische en filosofische redenen. De wetgeving op het Cultuurpact bepaalt immers dat elke subsidieregeling in een culturele aangelegenheid moest worden vastgelegd bij decreet.

W.L.

Jeugdverblijfscentra: erkenning en subsidiëring

Het decreet van de Vlaamse Raad van 27 november 1984 houdende erkenning en subsidiëring van de jeugdverblijfscentra (*B.S.*, 24 januari 1985) beoogt een specifieke regeling voor de behoorlijk uitgeruste verblijfsaccommodaties ten behoeve van jongeren en het jeugdwerk, die het hele jaar door beschikbaar zijn voor kadervorming, studieweekends, werkweken, bivakken e.d.m.

De kamphuizen die alleen tijdens de zomervakantie openstaan, vallen dus buiten het bestek van dit decreet.

Het gaat in de eerste plaats om huizen die beheerd worden door landelijke jeugdverenigingen, doch ook onafhankelijke en particuliere initiatieven kunnen eronder vallen. Inzake beheer wordt immers enkel een V.Z.W.-formule met een controleerbare exploitatierekening vereist.

De erkenningsvoorwaarden bevatten bepalingen inzake leeftijd van de gebruikers, de beschikbaarheid, de toegankelijkheid, de inrichting, de uitrusting en de voorzieningen.

De subsidiëring is gebouwd op een puntenstelsel.

In zijn advies heeft de Raad van State gesteld dat de erkenning niets meer mag zijn dan een subsidievoorwaarde

en geenszins een vereiste om een jeugdverblijfscentrum te mogen oprichten.

W.L.

BOEKEN

VAN BRUYSTEGEM, B., *De vennootschapswet 1984 na de tweede en vierde richtlijn*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1984, 205 p.

Het boek van Ben Van Bruystegem is een van de eerste publicaties gewijd aan de nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984. De opzet van de auteur lijkt bescheiden te zijn. Volgens de ondertitel zou het boek «een verkenning van de aanpassingswet van 5 december 1984» zijn en volgens de begeleidende woorden van de auteur moet «een eerste verdedigingsmuur worden opgebouwd tegen eventuele opmerkingen en kritiek»: het boek werd geschreven vóór de definitieve goedkeuring van de wijzigende wet in een volgens de auteur «relatief beperkt perspectief» wegens een op dat moment ontbreken van rechtspraak en reacties van de praktijk. Of het dankwoord van de auteur aan prof. J. Ronse «voor zijn opmerkingen en suggesties die de lezer ongetwijfeld ten goede zullen komen», ook als een verdedigingsmuur geldt, laat ik in het midden. Mogelijk doe ik daardoor tekort aan de dankbaarheid van de auteur jegens deze autoriteit inzake vennootschapsrecht.

Dit boek is zeer verdienstelijk voor al wie inzicht wil verwerven in de nieuwe wetwijzigingen. Duidelijk en systematisch bespreekt de auteur de wijziging inzake het N.V.-recht: de wijzigingen met betrekking tot de oprichting (o.m. uitbreiding van de verplichte vermeldingen in de oprichtingsakte, afschaffing van het zevental, regelen aangaande minimumkapitaal en toereikend kapitaal, de uitbreiding van de inbreng in natura en de controle, de minimale storting op elk aandeel van een vierde, het verbod van inschrijving op eigen aandelen), de invoering van een regeling aangaande de quasi-inbreng, de nieuwe regelen inzake kapitaalverhoging (met o.m. de wettelijke regeling van het voorkeurrecht en het toegestaan kapitaal), de kapitaalvermindering, de regeling van de winstuitkering, de verkrijging door de vennootschap van eigen effecten, de nieuwe regelen inzake informatie en verslagplicht (verslag van de commissaris, jaarverslag, recht op antwoord en openbaarmaking van deze verslagen en van de jaarrekening), de afschaffing van de maximumduur en de nieuwe regeling bij vereniging van alle aandelen in één hand, de alarmprocedure bij aanmerkelijke verliezen en de regeling bij vermindering van het netto-actief beneden het wettelijk minimumkapitaal, de gelijke behandeling van aandeelhouders. Ook de nieuwe regelen inzake P.V.B.A. en coöperatieve vennootschap worden toegelicht. Ten slotte wordt aandacht besteed aan de omzetting, de verffening en de in de wet opgenomen bepalingen van overgangsrecht.

De auteur was een van de externe adviseurs van de bijzondere Kamercommissie die werd belast met het onderzoek van het wetsontwerp tot wijziging van de Vennootschapswet. Mogelijk is het om die reden dat hij zich van kritiek op de nieuwe wet heeft onthouden.

Een kritisch lezer van de nieuwe wet ontdekt vlug bepaalde «minder gelukkige regelingen» of «schoonheidsfouten»: de vaststelling dat het overgangsregime inzake minimumkapitaal voor N.V. wel, voor P.V.B.A. niet werd afgeschaft, de slechte regeling van het voorkeurrecht in de P.V.B.A. (art. 122bis), de benadering van de uitkering van dividenden en tantièmes vanuit het standpunt van liquidatie i.p.v. vanuit het reeds algemeen aanvaard standpunt van «going concern» (art. 77bis en de vermindering van het netto-actief met het nog niet afgeschreven bedrag van de geactiveerde kosten), de onduidelijke regeling voor de uitkering van een derde interimdividend (art. 77ter, zevende lid, Venn. W.), de verschillpunten tussen de nationale wetgeving en sommige bepalingen van de Vierde Richtlijn (bv. mogelijkheid tot achterwege laten van inlichtingen over de omstandigheden die de ontwikkeling van de vennootschap aanmerkelijk kunnen beïnvloeden (art. 77)), het onverklaarbaar verschil inzake libellering van art. 72bis, § 2 (N.V.) en art. 122 (P.V.B.A.) («na de vermindering daarvan»).

Mogelijk had de auteur meer aandacht kunnen schenken aan de problemen van overgangsrecht. De enkele bespreking van de in de wet opgenomen bepalingen is immers slechts een deel van de problematiek. Voor de oplossing van de andere casussen van overgangsrecht is men aangewezen op de gemeenrechtelijke beginselen.

De publikatie van een officieuze coördinatie van de Vennootschapswet in bijlage is waardevol. Merk echter op dat tengevolge van de wet van 21 februari 1985 tot hervorming van het bedrijfsrevisorat bepaalde artikelen opnieuw zijn gewijzigd.

Herman Braeckmans

MALLIEN, E. en P., **De nieuwe wetgeving van de naamloze vennootschap**, Antwerpen, Fiduciaire Interfin N.V., 1985, 203 p.

MALLIEN, E. en P., **De nieuwe wetgeving van de P.V.B.A.**, Antwerpen, Fiduciaire Interfin N.V., 1985, 183 p.

Beide boeken bevatten een korte, systematische commentaar op de nieuwe Vennootschapswet van 5 december 1984 (zie aangaande een commentaar op deze wet: *R.W.*, 1984-85, 2449 e.v.).

Uit de wijze van redactie blijkt de opzet van de auteurs nl. een korte bespreking van elk van de nieuwe bepalingen van de Vennootschapswet.

De wijze van redactie van deze twee boeken verdient een kritische waarschuwing in tweeërlei opzicht. De nieuwe bepalingen worden besproken zonder enige expliciete verwijzing in voetnoot naar rechtspraak resp. rechtsleer of naar de vindplaats in de parlementaire voorbereiding. Ook is de manier van samenstelling van deze twee boeken onevenwichtig doordat zij voor meer dan de helft uit de enkele publikaties van wetgeving bestaan. Het boek inzake N.V. bevat (slechts) een commentaar van 64 bladzijden, het boek inzake P.V.B.A. een commentaar van 44 bladzijden. Door de beperkte omvang van de commentaar werden sommige onderwerpen overigens teruggebracht tot een weergave van de wet. In ieder van beide boeken werd de nieuwe Nederlandse tekst van titel IX van het Wetboek van Koophandel (wet van 19 januari 1984) en de tekst van de wet van 5 december 1984 opgenomen. Een dergelijke methode leidt ertoe dat deze boeken uiteindelijk in totaal toch 203 resp. 183 bladzijden bevatten.

Uiteraard ware veel nuttiger geweest de talrijke bladzijden wettekst te vervangen door bv. de publikatie van nieuwe modellen van statuten.

Beide boeken kunnen snel informatie bieden over de nieuwe Vennootschapswet. Voor wie meer inzicht wil krijgen in de nieuwe wet, zijn andere — en betere — werken beschikbaar.

Herman Braeckmans

A. BRUYNEEL en A.-M. STRANART (red.), **Les sûretés**, Colloque de Bruxelles des 20 et 21 octobre 1983, Uitgave Feduci, Parijs, 1984.

Op 20 en 21 oktober 1983 werd te Brussel aan de ULB een colloquium gehouden over het zekerhedenrecht. De teksten van dit colloquium waren tot nu toe enkel in gestencilde vorm beschikbaar, wat niet belette dat in een aantal gerechtelijke uitspraken er reeds naar verwezen werd.

Thans werd de tekst van de voordrachten en rondetafelgesprekken in boekvorm uitgegeven door FEDUCI (Fondation pour l'Etude du Droit et des Usages du Commerce International).

In zijn inleidende uiteenzetting geeft prof. Bruyneel zeer duidelijk weer wat de inhoud van deze referaten zal zijn.

Allereerst is er de vaststelling dat schuldeisers steeds meer proberen zich te beveiligen tegen eventuele insolventie van hun schuldenaar, het keurslijf van de wettelijke zekerheden hen ertoe aanzet via verbintenisrechtelijke weg andere beschermingssystemen uit te werken die bovendien een aantal inconvenienten verbonden aan de klassieke zekerheden zouden vermijden en dat hoe meer het economisch verkeer een grensoverschrijdend aspect krijgt, des te meer ook de problematiek van het zekerhedenrecht in internationale context moet worden geplaatst.

Anderzijds leiden deze pogingen tot even zovele vragen naar de geldigheid van bedingen en problemen van internationaal privaatrecht en harmonisatie van rechtstelsels (o.a. in E.G.-verband).

In een eerste deel wordt aandacht besteed aan de klassieke zakelijke en persoonlijke zekerheden. De Belgische situatie i.v.m. zakelijke zekerheden wordt behandeld door prof. J. Van Compennolle, die zich buigt over aspecten van retentierecht, pandvestiging en de situatie van verhuurders en verkopers van roerende goederen.

De situatie in Frankrijk wordt beschreven door mevrouw A.M. Madignier. In deze uiteenzetting vallen de Belgische jurist onmiddellijk twee zaken op. Net zoals in België dienen zich bij de faillissementen drie grote bevoorrechte schuldeisers aan: werknemers, fiscus, sociale zekerheid.

In tegenstelling tot de Belgische situatie wordt in Frankrijk het voorrecht van de werknemers als een uitholling van de hypothecaire zekerheid ervaren, terwijl bij ons de klachten precies uit de andere hoek komen. Ook in Frankrijk heerst onvrede omtrent het scheppen van steeds nieuwe zakelijke zekerheden onder de druk van actuele omstandigheden zonder dat er nog een alomvattende visie aanwezig is.

De persoonlijke zekerheden in het Franse rechtssysteem worden besproken door prof. C. Mouly die het succes van de persoonlijke zekerheid onderstreept en een overzicht geeft van een aantal verschijningsvormen. Daarbij formuleert hij een aantal criteria die het mogelijk maken een garantiëvorm als persoonlijke zekerheid te kwalificeren en biedt hij een overzicht van de problemen en betwistingen die zich voordoen bij de vorming, de werking en het tenietgaan van het borgcontract.

Een bijzonder grondige studie van persoonlijke zekerheden in het Belgische recht wordt geboden door prof. I. Moreau-Margrève, die daarbij een klassificatie opstelt van nieuwe persoonlijke zekerheden (bv. documentair krediet, garanties op eerste verzoek) op grond van verschilpunten met het klassieke borgcontract. Daarbij wordt dan nog eens onderscheid gemaakt naargelang de zekerheidstelling al dan niet door professionelen gebeurt. In deze leerrijke bijdrage komen o.a. de borgstelling door de overheid en bankgaranties aan bod en worden vormen van verplichte borgstelling (o.a. op fiscaal gebied) besproken.

Het tweede deel van het werk is dan gewijd aan de zekerheden gegroeit uit de praktijk. Met die term beoogden de organisatoren van het colloquium de garantiëvormen die buiten het domein van de traditionele zekerheden vielen, ongeacht of men deze nieuwe zekerheidsvormen als persoonlijk of zakelijk moest bestempelen, en of ze hun oorsprong vonden in de wet of in een overeenkomst.

Daarbij wordt dan de aandacht gericht op het beding van eigendomsvoorbehoud, disconto en report, roerende leasing, factoring, storten van een som geld en overdracht van schuldvordering als waarborg, die prof. Simont als zakelijke zekerheden kwalificeert.

Onder de rubriek persoonlijke zekerheden rangschikt hij dan het onherroepelijk documentair krediet, garanties op eerste verzoek, het gebruik van de bankkaart, de kredietverzekering, de letter of confort, de subordinatie van schuldvordering, de schuldvergelijking, de bedongen mogelijkheid van toezicht op het vermogen van de debiteur.

Het construeren van zekerheden rondom het eigendomsbegrip — waarbij de basisidee is dat eigendomsrecht de sterkst mogelijke garantie biedt — wordt uitvoerig besproken door prof. J. Stoufflet. Prof. P. Van Ommeslaghe van zijn kant bestudeert de vraag in welke mate op grond van de wilsautonomie een zekerheidspositie opgebouwd kan worden. Dat daarbij het probleem van de abstracte verbintenis aan de orde wordt gesteld is evident. Ook het probleem van de tegenwerpelijheid aan de gezamenlijke schuldeisers van een opschortende of ontbindende voorwaarde wordt te berde gebracht.

In een afzonderlijke titel onderzocht prof. P. Van Ommeslaghe ten slotte welke regels van openbare orde of dwingend recht beperkingen opleggen aan de wilsautonomie.

In het derde deel worden de vraagstukken van internationaal privaatrecht verbonden aan de traditionele zakelijke zekerheden, de traditionele persoonlijke zekerheden en de zekerheden ontstaan uit de praktijk, respectievelijk door prof. R. Vander Elst, prof. Y. Loussouarn en prof. G. Van Hecke onderzocht.

Hoe het met de bescherming van de rechten van de schuldeiser gesteld is op Europees niveau werd in het licht gesteld door F. Albanese.

Veel meer dan een vluchtig overzicht van de inhoud van het boek is deze bespreking niet. Het kan moeilijk anders. De aangesneden problematiek is zo ruim dat ook de auteurs van de onder-

scheiden referaten niet elk aspect uitputtend hebben kunnen behandelen.

De grote verdienste van dit werk — waarvoor de meest eminente specialisten werden aangesproken — is echter dat thans een basiswerk voorhanden is waarin voor de jurist die niet dagelijks in de sfeer van het bank- en financiewezen vertoeft, een overzicht wordt gegeven van de zekerheidstechnieken die buiten het klassieke zekerhedenpatroon worden gebruikt en waarvan de kennis tot nu toe veeleer tot een kring van insiders beperkt was.

Het boek geeft een overzicht van deze diverse technieken en wijst de probleempunten duidelijk aan; en de auteurs hebben hun teksten dusdanig met verwijzingen gestoffeerd dat de lezer die met een concreet probleem wordt geconfronteerd, geen moeite zal hebben om zich ter zake goed te documenteren.

In dit verband kan trouwens opgemerkt worden dat in bijlage een lijst wordt gegeven van de (zeer) grondige studies die aan de verschillende nieuwe zekerheidsvormen afzonderlijk werden besteed en die men, gelet op de omvang, onmogelijk in het boek kon opnemen, maar waarvan een afzonderlijke overdruk kan worden besteld.

J. Kokelenberg

MEDEDELINGEN

Organisatieonderzoek van gerechten en parketten in Nederland

Aan de Nederlandse minister van Justitie mr. F. Korthals Altes is het advies aangeboden van de Stuurgroep Onderzoek Functioneren Rechterlijke Organisatie aangaande de werkbelasting van de gerechten en het onderzoek naar de organisatie van de gerechten en parketten. Bij dit advies zijn de rapporten gevoegd, die zijn uitgebracht over de eerste fase van het hoofdonderzoek dat is ingesteld door het Organisatie-adviesbureau Berenschot, en de rapporten van de projectgroep die zich heeft beziggehouden met wettelijke maatregelen, die kunnen leiden tot vermindering van de werkbelasting van de gerechten en parketten.

In deze rapporten zijn voorstellen ontwikkeld, die de minister thans heeft toegestuurd aan de gerechten en parketten, de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en het Georganiseerd Overleg, met het verzoek hem eventuele opmerkingen toe te zenden. Een aantal van de voorstellen heeft betrekking op het bij wijze van experiment in gang zetten van wijzigde werkwijzen bij de gerechten en parketten. In feite wordt daarmee al een vrij ingrijpende reorganisatie gestart.

Voorstellen op het terrein van de wetgeving

a. Op het gebied van het strafrecht

- Beperking van de inbewaringstelling tot 10 dagen (thans zes dagen met mogelijkheid van verlenging met nogmaals zes dagen);
- Afschaffing van het verplichte verhoor naar aanleiding van de vordering tot gevangenhouding (na de inbewaringstelling);
- Door één rechter in plaats van drie doen beslissen over verlenging van de gevangenhouding (na dertig dagen);
- Toekenning van de bevoegdheid aan de rechter-commissaris om buiten het eigen arrondissement als zodanig op te treden;
- Beperking van de uitwerking van vonnissen en processen-verbaal van de terechtzitting;
- Invoering van een vaste termijn van drie maanden na de uitspraak voor appel en cassatie in verstekzaken;
- Uitbreiding van de «uitreiking in persoon» (door «beteekening in persoon» aan te nemen wanneer aan het laatstbekende adres het gerechtelijk stuk is betekend aan een in dat pand aanwezige persoon of aldaar is achtergelaten);
- Vereenvoudiging van de regeling bezwaarschrift tegen kennisgeving van verdere vervolging/dagvaarding: afschaffing van hoger beroep en cassatie hiertegen, behandeling van het — gemotiveerde — bezwaarschrift in beginsel op dezelfde dag als de verdachte terecht moet staan en onmiddellijk daaraan voorafgaand, zodat bij afwijzing de behandeling doorgang kan vinden;

— Aan verzuim van vormvoorschriften geen nietigheid te verbinden indien noch de verdachte noch het O.M. hierdoor in de verdediging/vervolgning wordt geschaad;

— Verhoging van de appèlgrens bij de kantongerechten tot f75 (nu f50) mede in verband met de wenselijkheid dat de kantonrechter een hogere boete dan het transactiebedrag kan opleggen zonder de appèlgrens te overschrijden;

— Verruiming van de mogelijkheid tot verwijzing/terugwijzing na cassatie.

b. Op het gebied van het civiele recht

— Vereenvoudiging en versnelling van de rechtbankprocedure door formalisering van de comparitie van partijen na conclusie van antwoord.

c. Op het gebied van het administratief recht

— Verstrekking van een voor beroep vatbare beslissing alleen op verzoek van de belanghebbende (thans schrijft een aantal sociale verzekeringswetten automatische verstrekking van een voor beroep vatbare beslissing voor);

— Binnen dertig, hoogstens zestig dagen, zal het orgaan op een schriftelijk verzoek van de belanghebbende, eerst de beslissing heroverwegen;

— Invoering van een proceskostenveroordeling in ambtenarenzaken;

— Invoering van de mogelijkheid met instemming van partijen een zaak af te doen zonder behandeling ter terechtzitting;

— Invoering van de mogelijkheid van comparitie van partijen in ambtenarenzaken;

— Invoering in de Ambtenarenwet van een analoge verplichting als in de Beroepswet tot verschijning/medewerking op straffe van niet-ontvankelijk verklaring;

— Invoering van de mogelijkheid zowel in sociale verzekeringszaken als in ambtenarenzaken van «een bezichtiging ter plaatse»;

— Verruiming van de kring van personen die bevoegd zijn tot het uitvoeren van een voorbereidend onderzoek;

— Verlenging van de termijn voor uitspraak in ambtenarenzaken (thans vijf dagen) met ten hoogste drie weken;

— De voorzitter die een voorbereidend onderzoek heeft gehouden, niet meer uit te sluiten van deelneming aan de behandeling van de zaak ter terechtzitting.

d. Overige regelgeving

— Aanbeveling voor benoeming van leden van de rechterlijke macht niet meer door het gehele college te doen geschieden;

— Eedaflegging slechts bij intrede in de rechterlijke macht (en niet meer bij iedere volgende benoeming);

— Rechterlijke ambtenaren bevoegd te maken ook bij andere colleges dan waarbij zij werkzaam zijn;

— De colleges de bevoegdheid te geven zelfstandig kamers te vormen en te bezetten.

De meeste van bovengenoemde voorstellen die tot wetswijziging zouden moeten leiden, zijn reeds vervat in (concept)wetsvoorstellen.

Voorstellen met betrekking tot de organisatie

a. Administratieve organisatie

— Vereenvoudigingen met betrekking tot de voogdij- en bewindzaken, de civiele roladministratie, de declaraties van toevoegingen, de inbeslaggenomen voorwerpen, en de strafzaken. Met betrekking tot het laatste wordt een doelmatiger wijze van afdoening van zaken voorgesteld door samenwerking tussen strafgriffie en parketadministratie met ondersteuning van tekstverwerkende apparatuur.

b. Automatisering

— Automatisering van de civiele roladministratie, de voogdij- en de voogdijbewindsregisters en -administratie, en de betalingsbevelen.

c. Unitvorming

— Experiment met de vorming van een unit-familiezaken bij de rechtbank Amsterdam (een unit omvat zowel rechtsg geleerd als secretarieel en administratief personeel in de sector, die zelfstandig de gehele procedure voorbereidt, behandelt en afwerkt);

— Experiment met één unit bij het Amsterdamse arrondissementsparket (thans bestaan daar zes secties, maar deze vormen geen echte units);

— Experiment met 4 units bij de rechtbank Zutphen (alle rechtbankwerkzaamheden omvattend).

d. Tweede fase van het onderzoek

Met de beslissing over de thans aan de minister voorgelegde voorstellen zal ook de inhoud van de tweede fase van het hoofdonderzoek worden bepaald. De Stuurgroep heeft aanbevolen daarin in het bijzonder aandacht te schenken aan het vraagstuk van de planning en coördinatie, de herstructurering van de rechterlijke ondersteuning en de ontwikkeling van het management op de verschillende niveaus.

Universitaire Instelling Antwerpen — Vacature voor voltijds assistent

In het departement rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen is een voltijds assistentenmandaat vacant voor een doctor of licentiaat in de rechten, met een bijzondere belangstelling voor het administratief recht. Laatstjaarsstudenten komen ook in aanmerking voor zover zij het diploma verwerven uiterlijk op 30 juli 1985. De datum van indiensttreding is ten vroegste op 1 september 1985. De kandidaturen moeten worden ingevuld op speciaal daartoe ter beschikking gestelde formulieren, aan te vragen bij de U.I.A., Dienst Personeel, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, lokaal 01.07 of tel. 03/828.25.28 toestel 138. Zij moeten worden ingediend uiterlijk op 15 juni 1985.

Voor bijkomende inlichtingen wende men zich tot Prof. H. Swennen, Departementsvoorzitter of Prof. W. Lambrechts, titularis.

BERICHTEN

Colloquium te Brussel over juridische databanken

De Belgische Vereniging voor Informatierecht houdt op 14 juni 1985 in het auditorium "de Ligne" (Gemeentekrediet van België), de Lignestraat 2, 1000 Brussel, een colloquium met het volgende programma:

- 14-14,15 u.: Ontvangst en inleiding door de heer H. Coppé, president van de BVIR
- 14,20 u.: :Quelle juridique pour la Belgique? door M. Fallon (U.C.L.)
- 15 u.: :Le contrat utilisateur door S. Schaff (F.N.D.P. Namur)
- 16 u.: :Databanken en auteursrechten door mr. J. Spoor, advocaat en wetenschappelijk-hoofdmedewerker V.U.A.
- 16,45 u.: :Exigences, limites et perspectives de l'interrogation des banques de données juridiques, door A. Georges (Credoc)
- 17.30 u.: :Cocktail aangeboden door het Gemeentekrediet van België

Inlichtingen bij de secretaris: Dhr. D. de Lhoneux, de Broquevillelaan 116/10, 1200 Brussel, tel. 02/762.70.70.

ERRATA

Mensenrechten

In het artikel van P. Lemmens, dat in het nummer van 27 april 1985 is verschenen, dienen de volgende correcties te worden aangebracht:

— kol. 2420, tweede alinea, 9e regel: «Primair» in plaats van «In primair»;

— kol. 2422, nr. 7, eerste alinea, 10e regel: «4e kamer» invoe-gen tussen «Luik» en «7 januari 1985»;

— kol. 2422, nr. 8, eerste alinea, laatste regel: «berechting ten gronde» in plaats van «bescherming ten gronde».

TIJDSCHRIFTEN

Recueil général de l'enregistrement et du notariat, 1984 december

A.C., noot onder Bergen, 25 januari 1983 (overdracht van schuldvordering — erkenning van de overdracht door de gecedeerde schuldenaar — geen vormvereisten); X., noot onder Cass., 4 februari 1982 (handelshuur — hernieuwingsaanvraag — weigering van verhuurder die geen andersluidende voorwaarden voorstelt — geen verplichting voor de huurder zich tot de vrederechter te wenden).

Rechtsgeleerd magazijn Themis, 1984

nr. 5-6, themanummer over «Het vertrouwensbeginsel»

Donner, A.M., Inleiding, Geppaart, Ch.P.A., Over het vertrouwensbeginsel in het belastingrecht; Scholten, G.J., Opgewekt vertrouwen in het privaatrecht; Leyten, J.C.M., Vertrouwen en vertrouwensbeginsel in het strafrecht: een paar verkenningen; Scheltema, M., Enkele gedachten over het vertrouwensbeginsel in het publiekrecht; Hoekema, A.J., Het vertrouwensbeginsel en de spanning tussen formele bevoegdheid en materiële effectiviteit van het overheidshandelen; Audretsch, H.A.H., De Jong, H.G., en De Waart, P.J.I.M., Kroniek van het Volkenrecht en het Recht van de Internationale Organisaties; X., Inhoudsopgave jaargang 1984.

Tijdschrift voor agrarisch recht, 1984

nr. 4, december

Verheyden-Jeanmart, N., en Dermagne, J.-M., Autour et à l'en-tour du bail à ferme ou les modes d'exploitation du sol rural appartenant à autrui, autres que le bail à ferme; Massauer, E., en Gotzen, R., Les nouvelles productions agricoles: leurs réglementations dans les droits nationaux et communautaires (rapport général et rapport national belge présentés au XIIe Colloque Européen de Droit Rural à Ferrara, 11-14 mai 1983); X., Inhoudstafel van de jaargang 1983.

Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht, 1984

nr. 6, november-december

Van Mensel, A., Het jurisdictioneel toezicht op de grondwettigheid van wetten in Israël; De Clerck, J.C.A., Tewerkstelling waardoor het recht op een rustpensioen als werknemer wordt geopend en het bewijs ervan; De Reede, J.L., De Wet openbaarheid van bestuur in Nederland: een tussenstand; X., Perken inzake de in-houdingen op het loon van het overheidspersoneel; Berckx, P., Kroniek onderwijs; Daenens, M., Kroniek Gemeentewezenen; Krings, E., conclusie voor Cass., 23 maart 1984 (Raad van State — bevoegdheid — geschil betreffende het herstel van een op on-rechtmatige wijze gekrenkt recht).

Tijdschrift voor notarissen, 1984

nr. 11, november

Delahaye, A., De N.V. en P.V.B.A.: te verwachten wijzigingen anno 1984; Th. D., noot onder Gent, 24 augustus 1984 (uitvoerend onroerend beslag — gedwongen onteigening — verzoek tot beslagrechter tot benoeming van notaris om tot verkoop over te gaan — afgewezen indien niet gebaseerd op een uitvoerbare titel, maar enkel op een notariële hypotheekvestiging die slechts een accessorium is van een in een onderhandse akte vastgelegde hoofd-overeenkomst).